

Koulukuraattorin mahdollisuudet tukea syrjäytymisriskissä olevia lapsia ja
nuoria peruskouluympäristössä

Leila Strand
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityö
2023
Lapin Yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Koulukuraattorin mahdollisuudet tukea syrjäytymisriskissä olevia lapsia ja nuoria peruskouluympäristössä

Tekijä: Leila Strand

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 83 + lähteet + liite

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkastellaan koulukuraattorin mahdollisuuksia havaita ja tunnistaa syrjäytymisriskissä olevia peruskoulun oppilaita sekä koulukuraattorin mahdollisuuksia auttaa tukea tarvitsevia oppilaita. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastattelemalla viisi peruskoulun koulukuraattoria erään kunnan alueella kesällä 2022. Tutkimuksen ydinkäsitteitä ovat syrjäytymisriski, syrjäytyminen ja varhainen havaitseminen. Tutkimuksen taustalla ovat aiemmat selvitykset peruskoulun koulukuraattoreiden työstä osana peruskoulun oppilashuoltoa. Tutkielma on kvalitatiivinen ja aineiston analyysimenetelmä on sisällönanalyysi.

Koulukuraattoreiden mahdollisuus havaita oppilaan syrjäytymisriski toteutui vasta heidän keskinäisessä työskentelyssä. Tutustuessaan oppilaan tilanteeseen voi kuraattori tunnistaa oppilaan tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä ja tuen tarpeita. Oppilaiden yksinäisyys ja ahdistuneisuus olivat yleisiä ongelmia, jotka näkyivät usein oppilaan isoina poissaoloina. Tuki-keskustelut ja ohjattu ryhmätoiminta olivat koulukuraattoreiden keinoja tukea oppilaita muiden ammatillisten tukimuotojen ohella. Oppilaiden tukemisen mahdollisuuksia heikensi oppilashuollon resurssien heikko saatavuus mielenterveyden puolella, lisäksi usein puuttuvat työtilat osassa kouluista haastoivat koulukuraattorin työskentelyä. Tutkimuksen aikana uusi asetus koulukuraattoreiden enimmäisasiakasmäärästä ei vielä vaikuttanut asiaan.

Tutkielma antoi tilaisuuden tarkastella peruskoulun koulukuraattoreiden näkemyksiä tukemisen mahdollisuuksista niiden oppilaiden arjessa, jotka voivat olla syrjäytymisriskissä. Koulukuraattorit eivät mielellään yhdistäneet syrjäytymisriskin käsitettä peruskoulun oppilaiden tilanteisiin. Syrjäytymisriskikeskustelu aiheutti kuitenkin tutkittavissa pohdintaa siitä, syvennyttäänkö oppilaan tilanteen selvittämiseen riittävästi ja tunnistetaanko oppilaan todellinen tuen tarve. Koulukuraattorit näkivätkin tärkeänä, että oppilashuollon työtä kehitetään jatkuvasti ja siellä toimivien rooleja ja vastuita tarkennetaan, jotta eri toimijat ovat ajoissa hereillä oppilaiden tilanteissa.

Avainsanat: koulukuraattori, syrjäytyminen, syrjäytymisen riskit, oppilashuolto, varhainen havaitseminen ja tukeminen

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Koulukuraattorin työympäristö ja työ peruskoulussa	4
2.1	Oppilashuoltotyö peruskoulussa	4
2.2	Koulukuraattorin työ.....	9
2.3	Varhainen puuttuminen	12
3	Syrjäytyminen ja sen ilmeneminen	14
3.1	Syrjäytymisen käsite	14
3.2	Peruskouluikäisten syrjäytymiseen johtavia tekijöitä	16
3.3	Syrjäytymisriskien ilmeneminen	20
4	Tutkimuksen toteutus	26
4.1	Tutkimustehtävä	26
4.2	Laadullisen tutkimuksen luotettavuus.....	26
4.3	Tutkimusaineiston keruu ja aineisto.....	29
4.4	Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	33
4.5	Aineiston analyysimenetelmä ja analyysi	37
5	Tutkimustulokset	41
5.1	Oppilaan syrjäytymisriskin varhainen havaitseminen	41
5.2	Syrjäytymisriskissä olevan oppilaan tuen tarpeen tunnistaminen.....	48
5.3	Mahdollisuudet varhaisessa vaiheessa tukea oppilasta.....	56
5.4	Koulukuraattorin keinot tukea ja auttaa oppilasta.....	61
6	Johtopäätökset ja pohdinta.....	75
	Lähteet.....	81
	Liite	

1 Johdanto

Oppilaat hyötyvät koulukuraattorin palveluista, kun sitä on oikea-aikaisesti saatavilla. Tästä on näyttöä esimerkiksi Terhi Pippurin (2015) tutkimustuloksissa. Mutta on oppilaita, jotka eivät hae apua, vaikka heillä on ongelmia. Näiden oppilaiden Pippuri toteaa olevan yksinäisiä ja syrjäänvetäytyviä. Yksinäiset jäävät ulkopuolelle sosiaalisista suhteista koulussa ja ovat mahdollisesti yksinäisiä muutenkin. Toisaalta tukea tarvitseva oppilas voi tuoda itseään esille koulussa jopa häiritsevällä tavalla. Näissä tilanteissa häiriköivän oppilaan pahoinvointia tai avun tarvetta ei välttämättä nähdä hänen käytöksensä läpi (Äärelä 2012,4).

Koulukuraattori voi olla lapselle ratkaiseva ja ainoa aikuinen, helposti lähestyttävä henkilö, joka osaa kuunnella ja tukea lasta (Louhela 2012, 108–109, 113; Viljamaa 2012, 96). Kuraattorin palvelu voi lyhyellä ja nopealla interventiolla estää oppilasta joutumasta pahempaan ongelmien kierteeseen. Koulukuraattorin kohtaaminen voi myös ennaltaehkäistä koulupsykologin palvelun tarvetta. Koulupsykologin palvelut ovat myös osa oppilashuoltoa, mutta heidän palvelujensa saatavuus resurssipulan vuoksi on usein vielä haastavampaa kuin koulukuraattorin. (Pippuri 2015, 2; Määttä & Määttä 2015,52.) Näen koulukuraattoreiden aseman merkittäväksi peruskouluympäristössä, kunhan tätä sosiaalityön palvelua olisi helposti ja riittävästi saatavilla.

Tarkastelen tutkielmassani syrjäytymisriskissä olevien peruskouluikäisten lasten ja nuorten tunnistamisen mahdollisuuksia koulukuraattoreiden näkökulmasta, ja sitä miten koulukuraattorit voivat tukea näitä lapsia. Kysyn tutkielmassani, *miten koulukuraattorit tunnistavat ja tukevat syrjäytymisriskissä olevia lapsia ja nuoria peruskouluympäristössä?* Kandidaatin-tutkielmassani (2019) selvitin, miten voidaan tunnistaa ajoissa ne peruskouluikäiset lapset ja nuoret, jotka ovat tuen tarpeessa ja syrjäytymisvaarassa. Kandidaatin-tutkielmassani kirjallisuus painottui pitkälti pedagogiikan ja opettajien näkökulmaan, jolloin sosiaalityön ja koulukuraattorin näkökulma aiheesta jäi melko ohueksi ja siten useita kysymyksiä jäi avoimiksi. Sosiaalityön opiskelijana oli kuitenkin tärkeää selvittää sitä, kuinka opettajat kantavat huolta oppilaidensa hyvinvoinnista

Koulukuraattoreiden osaamista kandidaatintutkielmani perusteella ei ollut aina riittävästi hyödynnetty ja oppilashuollon resurssit ja järjestäminen vaihtelivat kunnittain. Tämän lisäksi oppilashuolto ei toteutunut tasapuolisesti kaikissa kunnissa ja resurssipula on jatkuva ongelma. Mitä suuremmiksi peruskouluyksiköt kasvavat, sitä haasteellisemmaksi oppilashuollon palveluiden tarjonta ja saatavuus muuttuu, etenkin syrjäisimmillä kunnilla kuraattoripalveluiden saatavuudessa on ollut ongelmia. (Määttä & Määttä 2015, 51–52.)

Suomessa koulukuraattorin työstä ja oppilashuollon toimivuudesta on tehty useita selvityksiä ja tutkimuksia, esimerkiksi 2019 THL:n selvitys koulukuraattoreiden työstä (Hieta-nen-Peltola ym. 2019) sekä Suvi Lakkalan, Merja Laitisen ja Arto Kaupin 2019 toteuttama tutkimus siitä, kuinka opettajat ja koulukuraattorit toimivat hyvinvointityön tarpeen tunnistajina ja koordinoijina sekä Pippurin 2015 toteuttama tutkimus espoolaisista koulukuraattoreista. Olen kiinnostunut myös siitä, miten opettajien ja kuraattorien yhteistyö toimii ja erityisesti, miten koulukuraattorit voivat tukea syrjäytymisriskissä olevia oppilaita. Koulukuraattori on osa oppilashuoltoa, joka tarkoittaa, että oppilaan tukeminen on yhteistyötä oppilashuollon toimijoiden kanssa. Yhteistyölle voi kuitenkin olla esteitä. Opettajat eivät aina luota sosiaalihuoltoon tai jättävät lasten asioissa yhteydenoton koulukuraattorille liian myöhäiseksi, jolloin lapsi on jouduttu ohjaamaan suoraan lastensuojelun palveluihin (Wal-lin 2017; Koskela 2009, 169–170; Johansson ym. 2018, 29). Tutkimustulokset oppilashuoltoon liittyvistä haasteista ovat johtaneet oppilashuollon lainsäädännön muuttamiseen koulukuraattoreiden ja -psykologien henkilöstömitoituksessa 7.10.2021 Hallituksen esityksellä. 1.1.2022 alkaen koulukuraattorilla saa olla enintään vastuullaan 670 opiskelijaa ja koulu-psykologilla 780 opiskelijaa. (HE 165/ 2021.)

Tutkimukseni teoreettisina taustakäsitteinä ovat syrjäytymisriski ja syrjäytyminen. Varhaisella puuttumisella syrjäytymisriskin tilanteissa voidaan koulun sosiaalityön keinoin ehkäistä lapsen ja nuoren tilanteissa vakavampia seurauksia ja vaativampia sosiaalityön interventioita. Käytän jatkossa tekstissä lapsista ja nuorista käsitettä lapset. Varhaisen havaitsemisen ja intervention menetelmillä on mahdollisuus ehkäistä syrjäytymistä ja poistaa syrjäytymisen riskejä. Syrjäytymisriskin havaitsemisen lähtökohtina ovat tässä tutkimuksessa ne peruskoulun oppilaat, jotka eivät itse osaa, halua tai uskalla pyytää apua tai eivät itse tunnista tarvitsevansa tukea. Pippurin (2015,1) mukaan koulukuraattorilla on mahdollisuus

havainnoida laajemmin oppilaiden tilanteita (oppilashuoltotyö, työ ryhmien kanssa, yhteistyö eri viranomaisten ja muiden tahojen kanssa), koska koulun sosiaalityötä tehdään myös laajemmalla työotteella kuin vain yksilökohtaisella asiakastyöllä. Toisaalta koulukuraattorin työ on parhaimmillaan matalan kynnyksen palvelua yksittäisille oppilaille.

Luvussa kaksi kuvaan koulukuraattorin työympäristöä ja työtä peruskoulussa aiemmin tehtyjen tutkimusten avulla. Tarkastelen koulun sosiaalityön työtapoja ja sitä, millaisia haasteita tutkimusten valossa koulukuraattorit ovat kohdanneet työssään tukiessaan peruskoulun oppilaita. Avaan myös varhaisen havaitsemisen ja tukemisen käsitteitä. Luvussa kolme käyn läpi syrjäytymisen käsitettä ja kuvaan sitä, minkälaisia syrjäytymisriskejä lapset kohtaavat. Neljäs luku kuvaa tutkimuksen toteutusta. Tutkimuksen tulokset esittelen luvussa viisi ja luku kuusi on pohdintaluku, jossa pohdin tutkimuksen tuloksia.

Aihesanoja: koulukuraattori, syrjäytyminen, syrjäytymisen riskit, oppilashuolto, varhainen havaitseminen ja tukeminen

2 Koulukuraattorin työympäristö ja työ peruskoulussa

2.1 Oppilashuoltotyö peruskoulussa

Kunnan on terveydenhuoltolain (1326/2010) 16 §:n, oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) ja perusopetuslain (628/1998) 15 §:n mukaan järjestettävä oppilashuolto perusopetuksessa oleville oppilaitoksen oppilaille. Kunnan kuuluu järjestää oppilashuolto opetussuunnitelman mukaisesti, joka on laadittu yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvien viranomaisten kanssa (Perusopetuslaki 628/1998, 15 §). Oppilashuoltoon kuuluu psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 3 §). Säännöllisiä kohtaamisia peruskoulun aikana oppilaille on kouluterveydenhoitajan kanssa vuosiluokittain (Terveydenhuoltolaki 1326/2019, 16 §).

Oppilashuolto on Kirsi-Marja Janhusen (2013, 43) mukaan pohjimmiltaan sosiaalistamistyötä, jonka tarkoituksen on oppilaiden kasvun tukeminen ihmisyyteen ja eettiseen vastuuseen yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä. Tätä hän perustelee näkemyksellä, että oppilashuollon teoreettinen perusta muodostuu sosiaalisen ja pedagogisen ajattelun pohjalta (sosiaalipedagoginen kasvatustyö). Oppilashuoltotyö raamittaa opetustoiminnan, oppilashuollon ja koulun sosiaalityön kouluhyvinvoinnin tukikehikoksi.

Koulussa sosiaalityöntekijä työskentelee lasten parissa, työ lähtee lapsen suunnasta. Toisin kuin lastensuojelussa, jossa korostuu vanhempien näkökulma. (Pippuri 2015, 18.) Lastensuojelun laatusuosituksen (2019) oppaassa painotetaan lapsen ja perheen kohdalla mahdollisimman ehjää palveluiden kokonaisuutta, joka edellyttää lastensuojelun, varhaiskasvatuksen ja koulun työn yhteensovittamista. Tämä tarkoittaa esimerkiksi lastensuojelun ja koulun sosiaalityön läheistä yhteistyötä kouluympäristössä. Koulun sosiaalityö on lähellä lastensuojelun työmenetelmiä. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius ja Eriksson 2019, 18.)

Lastensuojelulain (417/ 2007, 3 a §) mukaan koulun sosiaalityö on ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoitus on edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevä lastensuojelu määritellään laissa tueksi ja erityiseksi tueksi, joita annetaan opetuksessa, nuorityössä, päivähoitossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkijat (Bardy & Heino 2013, 33; Sipilä & Österbacka 2013, 15; Pippuri 2015, 18) ovat jakaneet lastensuojelun palvelut kolmeen tasoon. Ensimmäisellä tasolla ovat lapsen kasvuolosuhteet: lapsi-, nuoriso- ja perheväestön hyvinvointi, terveys ja elinolot. Toisella tasolla ovat universaalit peruspalvelut, kuten päivähoito ja koulu, koulun sosiaalityö on osa tätä toista tasoa. Kolmannella tasolla ovat yksilö- ja perhekohtaiset palvelut, joihin lastensuojelun sosiaalityö asettuu.

Koulun sosiaalityö ei sisällä vastentahtoisesti toteutettavia lastensuojelullisia toimenpiteitä toisin kuin lastensuojelun sosiaalityössä, jonka veloitteena on järjestää lapsen suojelun tarpeen vuoksi myös vastentahtoisia toimia, vaikka asianosaiset (lapsi tai vanhemmat) sitä vastustaisivatkin (Pippuri 2015, 18). Koulun sosiaalityössä lähtökohtana on oppilaan auttaminen ja tukeminen oppilaan sitä halutessa. Varsinaisen lastensuojelun toimiin on siirryttävä, jos lapsen terveys ja kehitys ovat vaarantuneet niin paljon, ettei lasta ja perhettä voida auttaa riittävästi kunnan peruspalvelujen kuten koulun oppilashuollon toimilla (Lastensuojelulaki 417/2007; Heino 2013, 85).

Pippurin (2015) mukaan poissaolojen vuoksi oppilaat ohjataan ensin koulun sosiaalityön piiriin, mutta he voivat ohjautua myöhemmin lastensuojelun puolelle. Koulupoissaolojen tai päihteiden käytön vuoksi lapsella ei juuri ole halukkuutta lastensuojelun apuun. Vapaaehtoisuus korostuu koulun sosiaalityössä, koska oppilaalta tulee saada suostumus, jos hänen asioitaan käsitellään koulun yksilökohtaisessa oppilashuollossa. (Mt., 18; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.) Koulukuraattorit kohtaavat lasten psyykkisiä ongelmia etulinjassa terveydenhoitajan kanssa. Koululaisten hyvinvointia ja mielenterveyttä tukevat seikat ovat arkipäiväisiä ja tavallisia asioita, mutta opettajat saattavat arastella puuttua asioihin. Siksi koko kouluyhteisöllä on tärkeä rooli positiivisen mielenterveyden ylläpitäjänä. (Puolakka 2013, 25, 71.)

Oppilashuollollisesti olisi tärkeää virittäytyä havaitsemaan koululuokan sosiaalisten suhteiden toimintamekanismeja. Näin voitaisiin tukea oppilaita, jotka eivät koe kuuluvansa ryhmään ja joilla on tarve selkiyttää luonteenomaista sosiaalista persoonaansa sekä suhdetaan muihin oppilaisiin. (Hall & Dawe & Farmer 2021, 3.) Oppilashuollon ja koulun mahdollisuuksia vahvistaa lapsen oppimista ja hyvinvointia opettajien ja koulukuraattoreiden hyvinvointityön tarpeen tunnistajina ja koordinoijina selvitettiin Lapin yliopiston tutkijoiden toimesta vuosien 2010 ja 2015–2017 aikana. Tutkijat toteavat, että oppimisen, koulunkäynnin tuen ja oppilashuollon järjestelmät toimivat irrallaan toisistaan ja varhaisen vaikuttamisen keinoja sekä yhteisöllisen oppilashuollon työmuotoja käytetään vielä vähän. (Lakkala ym. 2019, 2, 7.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on toteuttanut keväällä 2018 valtakunnallisen tiedonkeruun perusopetuksen kuraattoreille ja koulupsykologeille opiskeluhuollon toteuttamisesta, työnkuvasta, työkäytännöistä ja yhteistyöstä sekä toiminnan hallinnollisista järjestelyistä. (Hietanen-Peltola & Vaara & Laitinen 2019, 1.) Oppilas- ja opiskeluhoitolaki (1287/2013, 25 §) velvoittaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta ja Opetushallitusta seuraamaan opiskeluhuollon vaikuttavuutta ja toteutumista. Pelkkä seuraaminen ei riitä, vaan edellä mainittujen on ohjattava ja kehitettävä opiskeluhoitopalveluja.

"1. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevat oppilashuoltopalvelut. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 13 §)

Oppilashuoltosuunnitelmassa esitetään arvio koulun oppilashuollon kokonaistarpeesta ja käytettävissä olevista oppilashuoltopalveluista niiden yhdenvertaisen saatavuuden varmistamiseksi ja toiminnan tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevien oppilashuoltopalvelujen määrä ilmoitetaan sen mukaisena, mitä ne ovat suunnitelmaa valmisteltaessa. Arviota voidaan tarpeiden muuttuessa tarkistaa." (Opetushallitus 2014, 82.)

Kiireellisessä tapauksessa mahdollisuus keskusteluun kuraattorin tai koulupsykologin kanssa täytyy toteutua samana tai viimeistään seuraavana päivänä (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 15 §.) Lapin yliopiston tutkijoiden julkaisun mallikertomuksessa tulee esille oppilaiden epätasainen yhdenvertaisuus saada riittävästi tukea ennaltaehkäisevästi. Tutkijoiden aidoista tilanteista koostetusta mallitapauksesta selviää, kuinka kouluyhteisöllä ja kunnalla ei ollut riittäviä resursseja tarjota ajoissa psykososiaalista ja

terapeutista tukea oirehtivalle lapselle. Tutkijat ovat myös havainneet, että oppilaiden kanssa toimivat koulun ja sosiaalihuollon sekä perheneuvolan henkilökunta ei tunnista lainsäädännöllisiä toimivaltuuksiaan oirehtivan lapsen tilanteessa. (Lakkala ym. 2019, 13–14). Lastensuojelulakia on muutettu 2015 (1302/2014, 25 §) koulujen ja lastensuojelun tiedonvaihdon ja yhteistyön helpottamiseksi. Tavoitteena on muiden muutosten lisäksi velvoittaa oppilashuollon henkilöstöä ottamaan yhteyttä poliisiin, jos koulussa herää epäily, että lapseen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa. Tähän tiedonvaihdon kynnyksen madalluttamiseen on päädytty viranomaisten tiedonvaihtoa selvittäneen työryhmän tulosten perusteella. Työryhmä tutki perhesurmien ennaltaehkäisyä. (Sisäministeriön julkaisu 1/2014, 32, 49.)

”Oppilaille ja heidän huoltajilleen annetaan tieto käytettävissä olevasta oppilashuollosta ja heitä ohjataan hakemaan tarvitsemiaan oppilashuollon palveluja (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 11 § 1 ja 2 mom.). Oppilaan ja huoltajan osallisuus oppilashuollossa, suunnitelmallinen yhteistyö ja oppilashuollosta tiedottaminen lisää oppilashuollon tuntemusta ja edesauttaa palveluihin hakeutumista. Eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden keskinäinen konsultaatio on tärkeä työmenetelmä oppilashuollossa.” (Opetushallitus 2014, 78.)

Suvi Lakkala ym. (2019, 3) kertovat koulujen tasapainoilevan oppilaan hyvinvoinnin tukemisen ja oppimisen tuen rajapinnalla. Tämä johtuu heidän näkemyksensä mukaan oppilaille annettavan tuen jakaantumisesta lainsäädännössämme kahtia oppimisen ja koulunkäynnin tukeen ja oppilashuollolliseen tukeen.

”Yksilökohtaisella oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaalle annettavia kouluterveydenhuollon palveluja, oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja sekä yksittäistä oppilasta koskevaa monialaista oppilashuoltoa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 5 § 1 mom.). (...) Tärkeätä on myös varhaisen tuen turvaaminen ja ongelmien ehkäisy. Oppilaiden yksilölliset edellytykset, voimavarat ja tarpeet otetaan huomioon sekä oppilashuollon tuen rakentamisessa että koulun arjessa.

Yksilökohtainen oppilashuolto perustuu aina oppilaan sekä tarpeen niin vaatiessa huoltajan suostumukseen (Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.). [--] Työ järjestetään niin, että oppilas voi kokea tilanteen kiireettömänä ja hän tulee kuulluksi. Oppilashuoltotyössä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä.” (Opetushallitus 2014, 79–80.)

Oppilashuolto jakaantuu eri ammattiryhmien myötä myös eri hallintosektoreille, joka voi hankaloittaa oppilashuollon kokonaisvaltaista hahmottamista ja työn organisoimista. Tämä

heikentää kykyä havaita varhaisessa vaiheessa lasten mielenterveysongelmia muutoinkin jo haastavan oppilashuollon palvelujen saatavuuden kanssa. (Laukkanen ym. 1999; Janhunen 2013, 43; Jakonen 2005, 64.) Oppilaat ovat Janhusen (mt., 71–72) tutkimuksessa kertonut terveydenhoitajan, kuraattorin ja psykologin palveluiden olevat erityisen tärkeitä. Oppilaat toivoivat voivansa saada helposti keskusteluapua, vaikka vielä ei olisi mitään vakavampia ongelmia. Oppilaat olivat erityisesti toivoneet satsausta koulukuraattorin saavutettavuuteen, ennaltaehkäisevään työhön ja keskusteluapuun.

Peruskoulun tehtävänä on tukea oppilaiden oppimista, kasvua ja hyvinvointia yhteistyössä kotien kanssa. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan oppilashuollon tavoitteena on ensisijaisesti ennaltaehkäisevä toiminta ja koko kouluyhteisöä tukeva yhteisöllinen oppilashuolto. Oppilashuoltoa on järjestettävä Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa, niin että näistä palveluista syntyy yhtenäinen kokonaisuus. (Opetushallitus 2014, 35, 77.) Työ vaatii ammatillista asiantuntijuutta, eli oppilashuoltotyössä koulukuraattori on keskeinen ammatillinen toimija lääkärin, psykologin ja terveydenhoitajan sekä opettajan lisäksi. Jotta hyvinvointityö kehittyisi ja uudistuisi, on ammattilaisten tunnistettava oma roolinsa moniammatillisessa tiimissä ja osattava arvostaa toistensa työpanosta, myös valtasuhteiden tulisi olla tasapainossa toimijoiden kesken. (Lakkala ym. 2019, 5, 18.)

Lastensuojelulaissa (417/2007, 11 §, 12 §) velvoitetaan sosiaalihuollon toimijoita ja kunnan ja kuntayhtymien sekä muiden lasten palveluja järjestäviä toimijoita yhteistyöhön lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Myös oppilas- ja opiskeluhuoltolaissa (1287/2013, 13 §) edellytetään eri toimijoita toteuttamaan keskinäistä yhteistyötä, joka tukee oppilaiden hyvinvointia ja kirjaamaan nämä tavoitteet opiskeluhuoltosuunnitelmaan. Oppimisen edellytyksenä on oppilaiden hyvinvointi (Pippuri 2015, 6). Opetushallituksen (2014) perusopetuksen opetussuunnitelman asiakirjassa myös ohjeistetaan oppilashuoltoryhmää seuraamaan oppilashuoltosuunnitelman toteutumista ja kehittämään sitä seurantatietojen pohjalta.

2.2 Koulukuraattorin työ

THL:n vuonna 2018 toteuttamaan perusopetuksen opiskeluhuollon seurantaan liittyvään kyselyyn vastanneista kuraattoreista (N = 405) 83 % oli laillistettuja sosiaalihuollon ammattilaisia ja 2 % terveydenhuollon ammattilaisia. Kysely oli lähetetty 801 perusopetuksen koulukuraattorille, 484 koulukuraattoria oli vastannut kyselyyn (koulukuraattoreita 405 ja vastaavia kuraattoreita 79). (Hietanen-Peltola ym. 2019, 1.)

Koulukuraattoreiden asiakasmäärää on rajattu 1.1.2022 alkaen Eduskunnan päätöksellä (7.10.2021) Oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin (1287/2013) lisättävällä uudella 9 a pykälällä 670 opiskelijaan. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 7 §:n 2 momentti on pidetty sellaisena kuin se on laissa 1501/2016. Tämän mukaan kuraattorina kelpoinen toimimaan on sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 7 §:ssä tai 8 §:n 1 momentissa tarkoitetun korkeakoulututkinnon suorittanut henkilö. Kuraattorin kelpoisuuteen on pätevä myös henkilö, jolla on tehtävään soveltuva sosiaali- tai kasvatusalalle taikka käyttäytymistieteisiin suuntautunut korkeakoulututkinto. Koulutukseen tulee sisältyä tai sen lisäksi tulee olla suoritettuna 60 opintopisteen laajuiset korkeakouluopinnot, jotka muodostuvat sosiaalityön yliopisto-opinnoista tai mainitun lain 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuja korkeakoulututkintoon kuuluvia opintoja. Laissa myös edellytetään, että jokaisella oppilaitoksella on käytettävissä opiskeluhuollon psykologin ja sellaisen vastaavan kuraattorin palveluja, joka on sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 7 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. (HE 165/ 2021.)

Yleisin yhteisöllinen työmuoto koulukuraattoreilla on säännöllinen osallistuminen oppilas- huoltoryhmään. Suurin osa kuraattoreista on osallistunut koulun opiskeluhoitosuunnitelman laadintaan, lisäksi lähes kaikki kuraattorit työskentelivät myös luokissa. Vanhempainiltoihin osallistuminen, kouluterveyskyselyiden analysointi ja jatkotoimenpiteiden suunnittelu kuuluivat myös työnkuvaan. Lähes kaikki vastanneista kuraattoreista oli koonnut vastuuhenkilönä asiantuntijaryhmän. Noin neljännes kuraattoreista ei ollut seurannut oppilaan vastaanotolle pääsyajan toteutumista, joka on järjestettävä oppilaalle viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä sen jälkeen, kun opiskelija on tätä pyytänyt (Hietanen-Peltola ym. 2019, 5–6; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.)

Vain peruskoulussa täysipäiväisesti työskentelevillä koulukuraattoreilla kokonaisoppilasmäärä on THL:n 2018 toteuttaman kyselytutkimuksen mukaan keskimäärin 875 oppilasta. Kuraattoreista 39 %:lla oppilasmäärä on ollut 900–1099 ja 36 % pelkästään perusopetuksessa työskennelleistä kuraattoreista toimi kahdessa eri toimipisteessä sekä 21 %:n työalueena oli kolme toimipistettä ja 19 %:lla toimipisteitä oli 4–5 toimipistettä. Vain 11 %:lla kuraattoreista oli vain yksi toimipiste työalueenaan. On myös kuraattoreita, joiden työalueeseen kuuluu esiopetuksen ja peruskoulun toimipaikkoja. (Hietanen-Peltola ym. 2019, 4.) Kuraattorit edustavat institutionaalista asiantuntijuutta, mutta mahdollisuudet hyödyntää sosiaalityön ammatillisia menetelmiä riippuvat koulukuraattorin saamasta asemasta oppilaitoksessa ja toimijaverkossa. Koulukuraattoreilta on odotettu toimenpiteitä ja tuloksia, jotka toteutuvat nopeasti ja ovat selkeitä sekä ymmärrettäviä, vaikka oppilaan tilanne olisi monimutkainen ja epämääräinen. (Perttula 2015, 79, 89–90, Pippuri 2015, 12.)

Koulukuraattorit ovat aktiivisesti mukana monialaisessa yksilökohtaisessa oppilashuolto-työssä ja toteuttavat lainmukaisia toimintatapoja. Kuraattorit toimivat aktiivisesti yhteistyössä myös koulun opetushenkilöstön ja muiden opiskeluhoitopalvelujen kanssa. Tämän lisäksi kuraattoreilla on paljon yhteistyötä oppilaiden asioissa koulun ulkopuolisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Lastensuojelun toimijat ovat erityisen tärkeä yhteistyökumppanialue kuraattoreille. Koulukuraattoreiden työn toteuttamisen edellytykset vaihtelivat paljon. Vain kolmannes koulukuraattoreista toimi vain perusopetuksen palveluksessa, muilla työn kokonaisuuteen kuului kaksi tai kolme opetuksen tasoa: esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilaat. Tämä lisäsi koulukuraattorin vastuualueen oppilasmäärää keskimäärin liki yhdeksään sataan. (Hietanen-Peltola ym. 2–3, 8.) Asiakaspuolelta suuren määrän, useiden toimipisteiden sekä työajan jakautumisen vuoksi em. THL:n raportin laatijat epäilevät voiko laadukas kuraattorin työ näin toteutua. Kuraattorityö on yksilökeskeistä asiakastyötä, sitä todistaa jo se, että yhteisölliseen työhön kuraattorit käyttivät vain noin 20 % työajastaan.

Koulukuraattorin työn pääpaino on Suomessa ollut yksilö- ja ongelmakeskeistä, mutta tavoitteena on ohjata koulun sosiaalityön resursseja koulun yhteisölliseen ja koulun rakenteisiin vaikuttavaan työhön. (Ahtola 2012, 42; Pippuri 2015, 13). Kuraattorin tehtävä koulussa on edistää lasten psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sosiaalityön keinoin. Oleellista

oppilaan kannalta on, että kuraattorin vastaanotolle pääsee ilman erillistä lähetettä ja kuraattori on valmiiksi paikalla jo koulussa, eli helposti lähestyttävissä. Tämä nähdään tärkeänä ennaltaehkäisevänä ja varhaisen auttamisen mahdollisuutena lasten ongelmatilanteissa. (Pippuri, 2015, 6.)

Lapsilla, jotka joutuvat kokemaan kurinpidollisia toimia, on havaittu olevan psykososiaalisia ongelmia jo ennen koulun rangaistuskäytäntöjä, ja koulun kurinpitomenetelmät ovat voineet johtaa lisääntyneisiin käytösongelmiin. Oppilaille merkitsee paljon, kuinka opettajat suhtautuvat heihin ja miten opettajat puhuvat oppilailleen. Koulukuraattorin olisi hyvä olla tietoinen oppilaiden sosiaalisten suhteiden mikrorakenteista (microsystems) koulussa sekä olla tietoinen koulun kurinpitotoimien vaikutuksista heidän oppilasasiakkaissaan. Voi olla, että liikaa keskitytään vain oppilaan perhetaustaan, kun etsitään oppilaan ongelman lähteitä. Pitäisi ottaa huomioon myös koulun toimien vaikutukset oppilaan hyvinvointiin ja kehitykseen. (Cameron 2006, 5–6.)

Suvi Lakkalan ym. (2019, 11–12) tutkimuksessa on tullut esille koulukuraattoreiden kertomia tilanteita, joissa rehtoreilla tai opettajilla on epäselvää, mihin kaikkeen koulukuraattoreita voi käyttää oppilaiden ongelmien käsittelyissä. Pippuri (mt., 9) kertoo, että kuraattorin roolin epäselvyyteen on vaikuttanut aikaisemmin myös se, että kuraattorin työtä on tehty vaihtelevilla koulutuksilla. Lisäksi oppilaan asiakkuus alkaa usein vasta kun oppilaan tilanteeseen tarvitaan muutosta. Asiakkuutta oppilaalla koulukuraattorille ei niinkään synny, kun oppilaalle tai hänen huoltajalleen annetaan yleisluontoista ohjausta ja neuvontaa. Teija Koskela (2009, 170–171, 246) kertoo opettajien tarpeesta saada koulutuksessaan enemmän valmiuksia oppilashuoltotyön tekemiseen. Koskelan selvityksen mukaan joidenkin opettajien mielestä koulukuraattorin palvelut voitaisiin korvata keskustelulla opettajan kanssa. Opettajat ovat jopa voineet nähdä kuraattorin työn vain jutusteluksi oppilaiden kanssa. Koskela toteaa, että monella opettajalla kokemus koulukuraattorin työstä oli vähäistä, mutta jos opettajalla oli omakohtaista kokemusta koulukuraattorin työstä, muuttui myös näkemys koulukuraattorin työstä merkittäväksi tehtäväksi.

Hietanen-Peltola ym. (2019, 8) huomauttavat, että tasa-arvoisen ja yhtenäisen kuraattori-palvelujen saannissa ja resursseissa on raportoitu puutteita. Heidän selvityksensä tulosten

mukaan tarvittaisiin yhtenäinen linjaus perusopetuksen kuraattorien oppilasmäärästä, toimipisteiden määrästä ja työajan jakautumisesta eri tehtävien välille. Lisäksi he näkisivät työkäytänteiden yhtenäistämisen tasaavan palveluiden laatua ja saatavuutta. Hietanen-Peltola ym. (2019) myös pelkäävät SOTE-uudistuksen lisäävän kuraattoripalveluiden järjestämistahojen määrää ja tämä saattaisi kostautua lisääntyvänä eriarvoisuutena ja kirjavuutena kuraattoripalveluissa. Pippuri (2015, 13) huomauttaa, että niin Suomessa kuin Ruotsissakin koulun sosiaalityötä on säädelty hyvin vähän. Koulukuraattorin työltä puuttuu hänen mukaansa selkeä ammatillinen määritelmä, vaikka työ on itsenäistä asiantuntijatyötä. Koulukuraattorin ammatillinen rooli ja ote työhön ilmentyvät enemmän persoonakohtaisina. Pippurin mukaan koulukuraattorin työ on kuitenkin oleellinen osa oppilashuoltotyötä yksittäisen oppilaan ja perheen tukemisessa, auttamisessa ja verkostotyössä.

2.3 Varhainen puuttuminen

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan sosiaalisten ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista varhaisessa vaiheessa. Pippuri (mt., 21) määrittelee varhaista puuttumista tilannekohtaisesti määrittyvänä käytäntönä ja sosiaalityön ajattelutapana, jonka perusteella lapsen tilanteeseen pitäisi puuttua heti, kun ongelmia tai avuntarvetta havaitaan. Varhaisesta puuttumisesta käytetään myös termejä varhainen tukeminen tai varhainen avoin yhteistyö (Harrikari 2008, 124–125). Varhainen puuttuminen on Harrikarin (mt.) mukaan uudentyyppistä riskienhallintapolitiikkaa, varhaiskasvatuksessa ja koulumaailmassa hänen näkemyksensä mukaan ”puuttuminen” on alkanut muuttua ”tueksi”.

Pippurin näkemyksen (mt., 25) mukaan koulun sosiaalityö on peruspalvelua, jolla voidaan ehkäistä asiakkaiden joutumista kalliisiin erityispalveluihin. Hän toteaa, että varhaisena puuttumisen keinona voidaan katsoa tilannetta, jossa koulukuraattori konsultoi opettajaa oppilaan ongelmatilanteessa. Silloin oppilaan itsensä ei tarvitse erikseen tulla kuraattorin asiakkaaksi.

Otso Sandberg (2015, 1) osoittaa väitöskirjassaan syrjäytymisen riskitekijöiden mahdollisimman varhaista tunnistamista ja ehkäisemistä korostavan ajattelun vallanneen

suomalaisen vuosituhannen vaihteen jälkeistä yhteiskuntapoliittista keskustelua. Varhaisen puuttumisen ajattelumalli on alkanut Suomessa 2000-luvun alkupuolella, jolloin myös Suomeen rantautui angloamerikkalaisen sosiaalipalvelu- ja hyvinvointireformeissa käyttöön otettu early intervention -strategia lapsi- ja nuorisopolitiikan strategiaan (Pippuri 2015, 21; Satka 2010, 181–182). Lastensuojelulaissa (417/2007) ohjeistetaan lasten ja perheiden kanssa toimivia viranomaisia tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Varhaisen puuttumisen tavoitteena on myös ihmisen yhteiskunnallisen liittymisen vahvistaminen ja varmistaminen, kun yhteisö- ja osallisuussidoksia on vielä olemassa tai ne eivät ole vielä katkenneet. Termi liitetään useimmiten lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa työssä. (Juhila 2014, 57.) Varhainen tunnistaminen tulee terminä esille lastensuojelun laatusuosituksen 2019 – julkaisussa Lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin tilanteen määrittelyssä. Arvioinnin tilanteessa on tärkeää lapsen ja perheen tuen tarpeiden varhainen tunnistaminen, jotta tukea voidaan tarjota oikeassa mittasuhteessa ja oikeaan aikaan. (Malja ym. 2019, 35.) Varhaisen puuttumisen toimintatapoihin voi sisältää riskejä, kun lasten ”oireilua” tulkitaan epänormaaliuden merkeiksi. Varhaisen puuttumisen sijaan voisi ennemmin puhua lasten kehityksen tukemisesta, näin vältettäisiin lapsen tai perheen asettamista asiakkaaksi, jos se ei ole välttämätöntä. (Pippuri 2015, 23.)

3 Syrjäytyminen ja sen ilmeneminen

3.1 Syrjäytymisen käsite

Syrjäytymisen ilmiötä on lähdetty havainnoimaan 1900-luvun alkupuolella Yhdysvalloissa termillä ”marginal” (esim. marginaalinen, reuna-, vähäpätöinen tai epävarma). Tällä termillä kuvattiin useamman kulttuurin välissä ja näiden reuna-alueilla olevia väestönosia. Termi yhdistettiin myös kulttuurisiin konflikteihin, luokkaristiriitoihin tai kaupungistumisessa ilmeneviin ristiriitoihin. (Lämsä 2009, 26.) Sisäministeriö on määritellyt uuden vuosituhannen alussa syrjäytymisen keskeisimmäksi suomalaisen yhteiskunnan sisäistä turvallisuutta uhkaavaksi ilmiöksi (Sandberg 2015, 179; Sisäasiainministeriö 2004, 2008a ym.).

Lasten syrjäytymistä on määritelty vanhempien ja kodin kautta, kuten aikuisuuden ja vanhemmuuden puute, puuttuminen, puutteelliset kotiolot, turvaton ympäristö sekä vanhempien päihteiden käyttö ja toimeentulovaikeudet. (Sandberg mt., 180). Syrjäytyminen on pitkäaikaiseen köyhyyteen ja huono-osaisuuteen johtava prosessi. Yksilöä elämänaikana seuranneet ihmistä kolhineet tapahtumat heikentävät resursseja ja toimintakykyä ja johtavat huono-osaisuuteen. Yksittäisinä ongelmina tai tilanteina nämä eivät välttämättä johda syrjäytymiseen, mutta kasaantuessaan heikentävät ihmisen hyvinvointia ja terveyttä. (Saari 2015, 103–104.) Syrjäytymistä voi määritellä myös vastakohtan avulla, joka on sosiaalisen osallisuuden toteutuminen. Ja kääntäen syrjäytyminen määrittyy sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuudeksi. Syrjäytymistä on vaikeaa määritellä sen yleiskielisyyden vuoksi. (Juhila 2014, 53.)

Sami Myllyniemi (2014, 51) toteaa, että selvittämällä syrjäytymisen syitä, ymmärretään mitä nuoret syrjäytymisellä tarkoittavat, ”eli mistä he kokevat syrjäytyneiden syrjäytyvän”. Myllyniemen mukaan syrjäytyminen käsitteenä on monitahoinen, koska sen määrittely-yrityksissä sekaantuvat helposti syyt ja seuraukset. Syrjäytymisen tilanteesta ei hänen mukaansa voi henkilöltä itseltään pyytää arviota tai selitystä. Niinpä syrjäytymistä on Myllyniemen mukaan katsottava erilaisilla muilla käsitteillä, mitä syrjäytymiseen liittyy, kuten ulkopuolisuus jostain ja osallisuuden kääntöpuoli.

Syrjäytyminen käsitteenä eurooppalaisessa keskustelussa on lähtenyt kehittymään 1960-luvulla ranskalaisessa yhteiskuntapoliittisessa ja -tieteellisessä keskustelussa kuvaamalla köyhiä *les exclus*. Termi tulee englanninkielisestä *social exclusion*, jonka verbimuoto *exclude* tarkoittaa muun muassa kieltää pääsy, torjua, sulkea pois, erottaa, hylätä, estää, jättää jonkun ulkopuolelle, sulkea ulkopuolelle, ajaa pois. Englannin-kielessä *exclude* merkitsee myös ”jättää lukuun ottamatta”, joka on lähellä käsitteitä *social exclusion* ja *marginalization*. Mutta syrjäytymisen termiä on eurooppalaisessa syrjäytymiskeskustelussa käytetty myös kuvaamaan köyhyyttä laaja-alaisempana ilmiönä, osallistumis- ja toimintamahdollisuuksien puutteena. Suomessa termi syrjäytyminen on otettu korvaamaan vieraantumisen käsitettä ruotsalaisen 1970-luvulla työmarkkinatutkimuksissa käytetystä termistä *utslagning* (Redfox-sanakirja: syrjäytyminen, Studia. Suomi-ruotsi-suomi 1999, 640: karsinta, karsituminen, syrjintä, sopeutumattomuus). Suomessa syrjäytymisen käsitettä on alkujaan käytetty uloslyönnin eli työelämän ulkopuolelle jääneistä tai joutuneista ihmisistä. Työmarkkinoilta ulosajautumisen lisäksi syrjäytymisen käsitteellä oli kuitenkin heti alettu kuvaamaan myös muita merkityksiä. (Lämsä 2008, 25–27.)

Syrjäytyminen nähdään arkikielessä jonkin ulkopuolelle tai reunalle joutumista. Yksi syrjäytynyt maksaa suomalaiselle yhteiskunnalle miljoona euroa. Syrjäytyminen on asemoitunut politiikassa yhdeksi sosiaali- ja terveyssektorin painopistealueeksi ja suomalaisen yhteiskunnan sisäistä turvallisuutta uhkaavaksi tekijäksi sekä kansantaloudelliseksi resurssikysymykseksi. Silti syrjäytyminen on jäänyt käsitteenä hämäräksi, osin sen vuoksi syrjäytyneiden määrää ei ole osattu tarkalleen arvioida. (Sandberg 2015, 1.)

Kasautuneet hyvinvoinnin ongelmat voivat muodostaa syrjäytymisen tilanteen, joka vasta tähän pisteeseen tultuaan voi saavuttaa sosiaalityön huolenpidon. Tämä voi johtua sosiaalityön periaatteena pidetystä viimesijaisuuden roolista tukitoimena. (Lämsä 2009, 41.) Saara Salonen (2017) viittaa artikkelissaan Nuorisotutkimusseuran erikoistutkijan Sanna Aaltosen näkemyksiin nuorten syrjäytymisen tilanteista. Kirjoitelmassa syrjäytyminen todetaan ilmiöksi, joka pakenee tutkijaakin. Kirjoittajien mielestä nuoret niputetaan yhdeksi ryhmäksi, nuorista puhutaan jopa syyllistävällä sävyllä. Ikään kuin kaikki haluavat omasta tahdostaan jäädä sohvan pohjalle makaamaan.

Syrjäytyminen liittyy olennaisesti yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin, joka näkyy 1990-luvun taloudellisen laman jälkeisessä syrjäytymiskeskustelussa. Yhteiskuntien rakenne- muutokset ja muutokset elinkeinoelämässä sekä väestön keskittyminen ”liikaväestöksi” on nostanut syrjäytymiskeskustelua jatkuvasti esille. Jatkuva muutos on tyypillinen piirre yhteiskunnallisissa rakenteissa ja toiminnoissa, niin myös keskustelu syrjäytymisestä on jatkuvasti ajankohtainen aihe. Syrjäytymisellä on suomalaisessa keskustelussa kuvattu monenlaisia hyvinvoinnin ongelmia ja sosiaalisista yhteisöistä karsiutumisen tilanteita. Syrjäytyminen on liitetty työttömiin, köyhiin, päihteidenkäyttäjiin, mielenterveysongelmaisiiin ja asunnottomiin. Syrjäytyminen koskee myös lasten tilanteita, kun he ovat jääneet vaille riittävää hoivaa ja huolenpitoa. (Lämsä 2009, 28–29.) Syrjäytyminen sanana jo kuvaa ilmiötä muutosprosessina. Köyhyys ja huono-osaisuus ovat staattisempia tiloja. Kun taas syrjäytymisessä erilaiset hyvinvoinnin ongelmat kasaantuvat ja kietoutuvat yhteen. (Mt., 35; Saari 2015, 103.)

Lasten ja nuorten syrjäytymisestä ei ole puhuttu aiempina vuosikymmeninä, syynä siihen voi olla syrjäytymiseen liitetty yksilöllinen moniongelmaisuus. Lasten kohdalla syrjäytymisen ongelmallisena ilmiönä on noussut keskusteluissa esille 1990-luvulta lähtien. Heidän kohdallaan ei enää ole voinut puhua yksilöllisestä moniongelmaisuudesta vaan lasten syrjäytymisvaarasta, johon liittyy sosiaalisten ongelmien mahdollinen periytyminen yli sukupolvien. Myös yhteisöllisten rakenteiden väheneminen vaikuttaa lasten kasvun edellytyksiin. (Lämsä 2009, 40.)

3.2 Peruskouluikäisten syrjäytymiseen johtavia tekijöitä

Perheissä ilmenevät riskitekijät, jotka yltävät syrjäytymisen riskin tasolle, ovat juuri lasten elämänkaaren syrjäytymisprosessin alkutekijöitä. Niinpä syrjäytymisen riskitekijöiksi määritellyt perheongelmat, vanhempien köyhyys, kotitalouden ”väärä” rakenne ja vanhemmuuden ongelmat eivät niinkään ole vanhempien syrjäytymisen riskitekijöitä, vaan lasten. (Sandberg 2015.) Muita syrjäytymisen riskikategoriaan luokiteltuja määritteitä perheissä ovat esimerkiksi epäsosiaalinen toiminta, henkisen osallisuuden, itsetunnon tai sosiaalisen

vastuun puute. Kouluinstituution näkökulmasta syrjäytymisen riskitekijöitä perusopetuksessa voivat olla esimerkiksi koululaisten iltapäivätoiminnan ja peruskoulujen kerhotoiminnan puutteet sekä erityisopetuksen laatu. Näistä Sandberg pohtii voiko instituutionäkökulman riskitekijöitä nähdä yksilön syrjäytymisriskitekijöinä, vai yhteiskunnan ja väestötason riskeinä. (Sandberg 2015, 159–161.)

Syrjäytymiskeskusteluiden keskeisenä aiheena hallitsee usein opiskelijoiden koulutuksessa pysyminen, kun syrjäytymisen ehkäisemisessä auttamistyön tavoitteen tärkeimpänä päämääränä nähdään lapsen pitäminen mukana järjestelmässä keinolla millä hyvänsä (Perttula 2015, 79, 89–90; Pippuri 2015, 12). Syrjäytymisriski muodostuu erilaisista tapahtumista ja ilmiöistä, jotka on määritelty syrjäytymisen riskitekijöiksi. Käytännössä mikä tahansa voi olla syrjäytymisriski, oleellista on, miten arvioidaan ja punnitaan jokin ilmiö, tapahtuma tai elämisen alue syrjäytymisen näkökulmasta ongelmalliseksi (Sandberg 2015, 153). Syrjäytyminen tuottaa tiedon syrjäytymisriskien/ syrjäytymisen riskitekijöiden muodoista, joista tunnistetaan syrjäytymiseen johtavat ongelmalliset tekijät. Syrjäytymisen prosessimaisuus kytkee nämä ongelmat toisiinsa riskitekijöiksi. Toisaalta jo yksi riskitekijä voi laukaista syrjäytymisen prosessin, ongelmien kietoutumista toisiinsa. Syrjäytymisriskien kasaantumista voi kuvata myös sosiaalisena moniongelmaisuuksena. (Mt., 49, 144.)

Lasten vanhempien moniongelmaisuus voi vaikuttaa lasten syrjäytymisen riskiin, vaikka se ei välttämättä johda lapsen syrjäytymiseen. Myös lasten omat elämäntilanteet voivat olla vaaran tilanteita syrjäytyä. Esimerkiksi vanhempien ero tai muutokset kaverisuhteissa. Riskialttius kehittyy raskaiden muutosten kasautuessa lyhyeen ajanjaksoon. Murrosikä on yksilön kehityksessä jo yksistään haastava elämänvaihe, joka voi muuttua erityisen vaikeaksi muiden ongelmien yhtäaikaisessa kasautumisessa. (Lämsä 2009, 35–36.)

Gunvor Andersson (2010, 209) puhuu kumulatiivisesta riskistä, kun riskitekijöiden kasautuminen lisää lapsen kehityksen vaarantumista. Kuten köyhyys ja työttömyys perheessä, psyykkisesti sairas yksinhuoltajaäiti matalalla koulutustasolla, kanssakäynnin ongelmat vanhempien kanssa, ja lisäksi sosiaalisen tuen puute. Tai kun lasten elämässä perheessä ja elinympäristössään turvallisuus korvautuu jatkuvaan vaaran uhkaan ja tilanteisiin. Vielä yksi riskitekijä ei yleensä johda pahempiin ongelmiin lapsen kehityksessä, mutta jo kaksi tai

useampi ongelma, jotka eivät yksinään välttämättä vielä olisi vakavia, muuttuvat kasaantuvinä ongelmaryypinä vakaviksi riskitekijöiksi lapsen kehitykselle. Siksi Andersson tähdentää yhteiskunnan tuen tärkeyttä tukea lapsia ja perheitä, myös esikoulun, koulun ja oppilashuollon rooli on tärkeä tuki ja turva haavoittuvassa asemassa oleville lapsille.

Syrjäytyminen liitetään usein toiminnan ja tarpeentyydytyksen puutetiloihin ulkopuolelle jäämisen tai joutumisen vuoksi tai resurssien puutteesta toteuttaa toimintoja näissä alueissa. Köyhyys liitetään usein syrjäytymisen ilmiöön, vaikka se ei kaikissa tilanteissa selitä syrjäytymisen tilanteita. Lapsilla syrjäytymiseen liittyy perheiden toimeentulon taso, elinolot ja elämänhallinta. Syrjäytymisessä kyseessä on usein yksilön tai ihmisryhmän poikkeava tilanne tavanomaisesta ja yleisesti hyväksytystä tilanteesta, tahallaan tai tahattomasti. Lasten tekemät varkaudet ja päihteidenkäyttö näkyvät tahallisena poikkeavana käyttäytymisenä. (Lämsä 2009, 30, 33.)

On huomattu, että jotkin oppilaat saattavat vetäytyä sosiaalisista tilanteista ja ympäristöistä, vaikka heidän luokkakaverinsa ja opettajien mielestä nämä oppilaat nähdään osaksi ryhmää. Näitä vetäytyviä oppilaita on opettajien vaikea havaita ja näin myös lähestyä ja voi olla, että oppilas ei ilmennä kuuluvuuttaan ryhmään. On havaittu, että oppilaan, etenkin murrosikäisen ongelmat identiteettinsä muodostamisessa sekä vertaisten muodostama näkemys hänestä, lisäävät heikkoa itsetuntoa ja vaikeuksia liittyä sosiaalisesti ryhmiin. Nämä tilanteet voivat jäädä opettajilta näkemättä, koska voi näyttää siltä, että lapsi on integroitunut luokan sosiaaliseen verkostoon. (Hall & Dawe & Farmer 2021, 2.) Lapset voivat liittyä vertaisryhmiin, joiden seura tuottaa yksilössä ei-toivottuja seurauksia. Sairaus esimerkiksi skitsofrenia on tahaton pysyvä poikkeavuuden muoto, johon ihminen ajautuu tahattomattaan. Toisaalta satunnainen päihteidenkäyttö voi olla ensin tahallista käyttäytymisen muotoa, mutta voi muuttua tahattomaksi, kun henkilö ei enää hallitse omaa päihteiden käyttöä. (Lämsä mt., 33–34.)

Pippuri (2015, 7) toteaa syrjäytymisen olevan käsitteenä ongelmallinen ja monitulkintainen. Syrjäytymisen prosessiin vaikuttavia riskitekijöitä ovat hänen mukaansa esimerkiksi irrallisuus koulukulttuurista, vanhemmuuden puute ja elämänhallinnan puute. Yksin jääminen on peruskoululaisen näkökulmasta yksi keskeisin sosiaalisen syrjäytymisen muoto.

Siihen on vaikea vaikuttaa ja tutkia sitä, koska yksinäiset eivät tuo itseään esille ja heitä on vaikea havaita (Harinen & Halme 2012, 56). Pippurin (mt.) tutkimustuloksissa yksinäisyys tai vetäytyminen näkyivät kuraattorin asiakkuuksissa vähäisenä, vain yhdellä prosentilla yksinäisyys oli syynä kuraattorin asiakkuuteen.

Koulussa nuoret, jotka tuntevat itsensä ulkopuoliseksi kouluyhteisössä, ovat usein myös kiusaamisen uhreja (Hall ym. 2021, 2). Koulukiusaaminen ja yksinäisyys heikentävät oppilaan mahdollisuutta liittyä koulun yhteisöön ja voivat lisätä syrjäytymisen riskiä sekä heikentävät kouluviihtyvyyttä ja koulumenestystä (Pippuri 2015, 67, 68). Syrjäytymisen syiden selvityksessä on noussut myös keskeiseksi syrjäytymisen riskiksi ystävien puute, joka voi merkitä ulosjäämistä sosiaalisesta elämästä. Toiseksi vahvin riski/syy syrjäytymiseen oli joutuminen väärään seuraan. (Myllyniemi 2014, 51.) Henkilön aktiivinen poikkeavuus voi lisätä hänen poikkeavaksi leimautumisen riskiä ja lisäksi riskiä, että yhteisö olettaa henkilön poikkeavan myös muulla tavalla (Lämsä 2009, 34).

Peruskoulussa lasten ongelmat keskinäisissä suhteissa ilmenevät vertaistensa syrjimisestä, tai liittoutumisena sellaisten vertaisten kanssa, joilla on poikkeava ja häiritsevä käytös, tai sosiaalinen eristäytyneisyys, kiusaamalla muita oppilaita tai on itse uhri tai voi olla molempia. Oppilaat, joilla on mielenterveyden ongelmia, saattavat kokea olevansa epäsuosittuja opettajien ja muiden oppilaiden silmissä, tai olevansa sosiaalisessa ympäristössä näkymättömiä tai nimettömiä. (Hall ym. 2021, 1.)

Lapsen tai nuoren perheessä vanhemmilla tai toisella oleva päihdeongelma tuottaa usein niin vahvaa häpeää, että lapsi pyrkii peittelemään asiaa kaikin keinoin. Hän ei voi kertoa asiasta ystävilleen eikä voi tuoda kotiinsa kavereita. Kodin tilanteen häpeäminen on riskitekijä lapsen syrjäytymisessä ja voi estää avun pyytämisen ja saamisen. Lisäksi lapsi ei halua huolestuttaa tai rasittaa läheisiään asialla, jolloin lapsi voi jäädä yksin ongelmiansa kanssa. Voi olla myös, että lapsi ei tiedä mistä apua voi hakea, lapsi on tutkimuksissa jopa kommentoinut, että ei tiedä onko hänen koulussaan kuraattoria. (Roine 2010, 80–81.)

3.3 Syrjäytymisriskien ilmeneminen

Suomalaisen perusopetuksen tehtävä on opetus- ja kasvatusta, mutta koulun tehtävänä on myös huolehtia oppilaiden hyvinvoinnista. Peruskoulu tavoittaa periaatteessa kaikki lapset omissa ikäluokissaan, jonka vuoksi peruskoulu on merkittävä paikka tavoittaa lapsia ja heidän perheitään. Peruskoululla on näin mahdollisuus puuttua yksilön hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin varhaisessa vaiheessa. (Pippuri 2015, 14.) Vaikka suomalaisessa perusopetuksessa tuotetaan hyviä oppimistuloksia, tulee silti oppilaille tehdyissä kyselytutkimuksissa jatkuvasti esille oppilaiden kertomaa henkistä pahoinvointia. Koulu voi olla myös erityinen syrjinnän ympäristö etenkin yläkoulu. (Harinen & Halme 2012, 9; Pippuri 2015, 14; THL 2019 a ja b.)

Janhusen (2013, 15, 18, 43–44, 60) mukaan hyvinvointi kattaa käsitteenä ihmisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin, jolla voidaan kuvata ihmisen elinolon tilannetta. Oppilaiden kouluhyvinvointia Janhunen määrittelee Anne Konun (2002, 43–44) mallilla, jossa määritellään oppilaan hyvinvointiin koulussa vaikuttavat asiat: koulun olosuhteet (koulun fyysinen ympäristö, opiskeluympäristö, oppilaille suunnatut palvelut), sosiaaliset suhteet (kouluympäristön sisäiset ja ulkoiset suhteet) ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet (omien taitojen/ kykyjen mukainen opiskelu, kannustuksen, palautteen ja arvostuksen saaminen). Janhusen oli selvittänyt väitöskirjatutkimuksessaan 8. ja 9. luokkalaisten omia näkemyksiä kouluhyvinvoinnin osatekijöistä. Oppilaat olivat nimenneet tärkeimmiksi tekijöiksi hyvinvointinsa tekijöiksi: koulukaverit, ystävyysuhteet ja sosiaaliset suhteet ylipäänsä sekä kaverit ja vertaissuhteet. Oppilaat olivat kertoneet Janhusen selvityksessä pelkäävänsä yksin jäämistä, ja sitä, että se voi johtaa kiusatuksi tulemiseen.

Oppilaiden keskinäiset vertaissuhteet peruskoulussa ovat tärkeä tekijä lapsen koulumenestyksessä ja mukautumisessa opiskelun maailmaan. Oppilaiden peruskouluaikeiset vertaissuhteet vaikuttavat myös lapsen peruskoulun jälkeiseen elämään: yhteenkuuluvuuden tunteissa, mielenterveyteen ja jatkokoulutuksen onnistumisessa. Peruskoululuokan oppilaiden ongelmat vertaissuhteissa on yhdistetty koulunkäyntiongelmien ja ongelmiin sopeutua kouluyhteisöön. (Hall ym. 2021, 1.) Kun ihmiseen asetetaan leima jonkin hänen piirteensä vuoksi tai tietyn ihmisryhmän perusteella, voi leima rajoittaa hänen mahdollisuuttaan

sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja relevanttien sosiaalisten todellisuuksien rakentamiseen, kuten hänen käsitykseensä itsestään ja toimintamahdollisuuksistaan (Lämsä 2009, 25).

Kouluissa käytettyjen kurinpidollisten toimien on havaittu tutkimuksissa muodostuvan riskeiksi tuottaa haittavaikutuksia kurinpitotoimien kohteena olevalle lapselle. Tiukat kurinpitotoimet ovat saattaneet aiheuttaa yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan oppilaissa masennusta, vihaa, heikentynyttä kiinnostusta koulunkäyntiin, myöhästelyä, poissaoloja koulusta, koulunkäynnin keskeytyksiä ja joskus myös kostoajattelua. (Cameron 2006, 1–2.) Suomessa koulun vahvin kurinpidollinen keino oppilaiden kohdalla on keskeyttää oppilaan koulun tulo tietylle ajalle (Perusopetuslaki 628/1998, 36 a §). On kuitenkin todettu, että koulunkäynnin keskeyttäminen tietylle ajalle ei useinkaan ole tuottanut positiivisia vaikutuksia oppilaan käytöksessä. Ja tämä on voinut toistua juuri samojen oppilaiden kohdalla. Erottamiset koulusta ovat aiheuttaneet oppilaissa pahentunutta ongelmallista käytöstä, korkeampia poissaolomääriä ja etääntymistä koulun yhteisöstä. (Cameron 2006, 2–3.)

Oppilaalle koulussa annettu kovasanainen nuhtelu tai fyysinen rangaistus (esim. stabiili asento valvonnassa/ corporal punishment) voivat traumatisoida oppilasta. On havaittu, että vastaavanlainen kodissa annettu nuhtelu ei vaikuta yhtä traumatisoivasti. Muiden oppilaiden läsnäolo kurinpitotoimen aikana saattaa aiheuttaa myös muissa läsnä olevissa oppilaissa aggressiota. Yhdysvalloissa kouluampumisia on enemmän niissä kunnissa, joissa fyysinen kurinpito on yleisempää. Yhdysvaltalaisen oppilaiden näkemysten mukaan opettajat luottavat enemmän rankaiseviin toimiin kuin positiivisiin lähtökohtiin ohjattaessaan oppilaita ongelmakäytöstilanteissa. Vahvat rankaisukeinot koulussa voivat aiheuttaa lapsessa psykososiaalisia muutoksia kuten muutoksia minäkuvassa, heikentynyttä pystyvyyden tunnetta, ahdistusta, yliherkkyyttä kritisoinnille, alentunutta sosiaalista kyvykkyyttä, kouluvas-taisuutta ja traumaoireita. (Mt., 4.)

Lasten sosiaalistumiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat ovat psykososiaalisia ongelmia, jotka voivat johtaa syrjäytymiseen (Raunio 2009, 284). Toiseus myös liittyy syrjäytymisen ilmiöön, mutta ei silti aina viittaa negatiiviseen ilmiöön. Koska valtavirrasta poikkeava ulkoinen olemus tai käytös eivät aina liity ongelmallisiin tilanteisiin vaan lapsen omaan ideologiseen valintaan. (Hänninen 2014, 86.) Tutkijat nostavat esille tärkeän lapsia

eriarvoistavan ilmiön; neuvottelun, itseilmaisun ja verbalisaation hallitsemisen haasteet valkoisessa, keskiluokkaisessa ja länsimaisessa kulttuurissa. On erilaisia sosiokulttuurisia konteksteja, joissa neuvotteluihin liittyy esimerkiksi tunteita kuvaavia intonaation vaihtelua tai kiroilua. Tämä voi johtaa tiettyjen lapsiryhmien ja heidän vanhempiensa marginalisointiin. (Vandenbroek & Bouverne-De Bie 2010, 27–29.)

Lapsiperheen heikko taloudellinen asema voi vaikuttaa oppilaan mahdollisuuksiin osallistua varoja vaativiin tapahtumiin koulussa tai yleensä harrastuksiin. Yksinhuoltajaperheiden määrä on lisääntynyt, joka myös näkyy perheiden varallisuuden heikkenemisenä. Perheen heikko varallisuus voi vaikuttaa mahdollisuuksiin hankkia perustarvikkeita lapselle, kuten vaatteita tai kenkiä. Taloudellinen eriarvoisuus näkyy lapsissa ja vanhemmissa häpeänä ja syrjään vetäytymisenä ja heikompina valintoina terveyteen vaikuttavissa elintavoissa, kuten ravinnossa sekä päihteiden ja tupakan käytössä. Lapset voivat joutua kokemaan perheessä kaltoinkohtelua, väärinkäyttöä tai väkivaltaa vanhempien stressin, mielenterveysongelmien, päihteiden, perheristiriitojen ja -väkivallan vuoksi. On kuitenkin perheitä, jotka selviävät pienillä tuloillaan erilaisten epävirallisten ja sosiaaliturvien ja sekä sosiaalisten verkostojen turvin. Oikeanlaisen tuen antamisen kohdentamisessa oleellista on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ymmärrys vähävaraisen lapsiperheen arjesta. (Bardy & Heino 2013, 15–17.)

Koulussa oppilaan hyvinvoinnille on merkittävää ei-kiusattuna oleminen, opettajien kiinnostus oppilaiden kuulumisista, ryhmissä toimiminen, itsensä toteuttamisen mahdollisuus (opiskelu omien taitojen ja kykyjen mukaan) ja koulukavereiden kanssa toimeen tuleminen (Perttula 2015, 62–64). 8. ja 9. luokan oppilaat ovat kertoneet pelkäävänsä yksin jäämistä, joka voi johtaa kiusatuksi tulemiseen. Yksinäisyys heikentää mielenkiintoa koulunkäyntiin, minäkuvan negatiivisuuteen, tunne-elämän ja sosiaalisen kanssakäymisen heikkenemiseen. (Janhunen 2013, 60.)

Lapset eivät välttämättä tunnista kotioloissaan erityistä ongelmaa, koska lapset tottuvat sosiaalisten ongelmien sävyttämään arkeen. Tämä voi vaikuttaa siihen havaitaanko koulussa lapsen ongelmallista tilannetta tai osaako lapsi niistä kertoa. Noin 15 prosenttia syrjäytymisriskin oppilaista on tarvinnut korjaavan (preventio) oppilashuollon palveluita ja/tai

erityistä tukea, ja noin viisi prosenttia oppilaista erityistä tukea (interventio). (Lakkala ym. 2019, 8–9.) Lapsen ongelmat kotona heijastuvat usein koulunkäynnin ongelmiin, oppimiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Tämä taas voi johtaa torjutuksi tulemisen tunteisiin myös koulussa ja syrjäytymiseen kouluuyhteisössä. Myös palkitsevien kokemusten puuttuminen koulussa lisää syrjään vetäytymistä. Kun ongelmien kanssa elävä lapsi siirtyy yläasteelle, voi lapsen irtautuminen koulusta voimistua ja luottamus aikuisiin koulussa heiketä. (Äärelä 2012, 194.)

Oppilashuoltotyö koostuu kouluterveydenhuollosta, koulupsykologin ja koulukuraattorin ja koulun opetushenkilökunnasta ja rehtorista ja erilaisista erityistyöntekijöistä. Lisäksi oppilashuoltoon liitetään myös kouluruokailu, oppilaskuljetukset ja oppilaiden majoituksesta huolehtiminen. (Janhunen 2013.) Näiden eri ammattiryhmien myötä oppilashuolto jakaantuu myös eri hallintosektoreille, joka hankaloittaa oppilashuollon kokonaisvaltaista hahmottamista ja työn organisoimista. Tämä heikentää kykyä havaita varhaisessa vaiheessa lasten mielenterveysongelmia muutoinkin jo haastavan oppilashuollon palvelujen saataavuuden kanssa. (Janhunen mt., 43; Jakonen 2005, 64; Laukkanen ym. 1999.) Koulussa organisaatioiden toiminnot on jaettu yleensä niin, että ihmisten väliset keskustelusuhteet ovat aina ajan ja tilan rajoittamia, tällaiset koulun rakenteet voivat tuottaa hankaluuksia oppilaiden ja henkilökunnan kohtaamisille. (Koskela 2009, 55; Laine 1997, 106.)

Oppilashuollon henkilökunnalla voi olla haasteellista luoda hyvä kontakti ja luottamussuhde etenkin poikien kanssa. Pojat ovat pitäneet oppilashuollon tukikontakteja merkityksettöminä tai tarpeettomina. Lisäksi pojat eivät usein tiedä, mitä kuraattori koulussa tekee ja missä asioissa koulukuraattorin luo voi mennä. (Lunabban 2013, 161, 175–178; Pippuri 2015, 13.) Oppilaan kouluhyvinvoinnille merkittävää on opettaja–oppilassuhteen laatu. Tämä ei tarkoita vain oppilaan ja opettajan suhdetta, vaan sitä, kuinka opettajat pitävät toisistaan, työstään ja oppilaistaan ja kuinka sitoutuneita opettajat ovat oppilaisiinsa ja heidän hyvinvointiinsa. Kun oppilailta on tiedusteltu mitä pitävät koulustaan, vastaavat oppilaat tähän mitä pitävät opettajistaan. Lisäksi koulun johtamistapa vaikuttaa oppilaiden tyytyväisyyteen, hyvinvointiin koulussa sekä suorituksiin. (Perttula 2015, 44; Hoy & Hannum 1997; Sabo 1995.)

Koulua kuvataan instituutiona, joka vaikuttaa lapsen tulevaan elämään yhteiskunnassa kokonaisvaltaisesti menestysten tai epäonnistumisten kautta sekä vaikuttaa kuuluvuuden tunteeseen yhteisöissä. Vain perheellä voi olla vahvempi vaikutus lapsen tulevaisuuteen. Instituutionaalisuus näkyy esimerkiksi yhdysvaltalaisen tutkimusten mukaan oppilaan koulusta erottamisessa. Koulusta erottaminen on näyttänyt enemmän koulun hallinnollisena toimenä, kuin lähtökohtana käsitellä oppilaan ongelmallista käytöstä. On jopa ajateltu, että koulun heikko hallinnoiminen on voinut lisätä koulusta erottamista kurinpidollisena toimenä. (Cameron 2006, 1–3.)

Vanhempien koulutustaso, sosioekonominen asema, toimeentulo ja psykiatrinen sairastuvuus sekä ylisukupolvinen periytyminen huono-osaisuudessa voivat vaikuttaa lasten hyvinvoinnin tasoon. Lapsen suojelullisena toimenä kodin ulkopuolelle sijoittamisella on vaikuttava tekijä lapsen hyvinvointiin positiivisesti tai negatiivisesti. (Sutela ym. 2016, 43.) Lasten kohdalla syrjäytymiseen voi liittyä myös vaille jääminen aikuisten hoivasta ja huolenpidosta. Kaikki lapset, joilla on pitkäkestoisia ja kasautuvia ongelmia, eivät välttämättä kuitenkaan tule olemaan syrjäytyneitä tai ole syrjäytymisvaarassa. (Lämsä 2009, 19, 29.)

Tuen antaminen ja sen tarpeen havaitseminen vaikeutuvat, kun lasta ei kohdata eikä hänen ongelmiansa voida tunnistaa. Lakkala ym. (2019, 10–11) kertovat opettajien ongelmallisten tilanteiden kokemuksista, kun heidän luokkaansa on sijoitettu oppilas, jonka tilanteesta ei opettajia ollut valmisteltu ennalta tai annettu perehdytyskoulutusta. Tai opettajat ovat voineet ohjata lapsen oikean tukimuodon äärelle, mutta yhteydenpito kodin ja koulun välillä ei ole ollut toimivaa. On myös toivottu enemmän koulukuraattoreiden ja opettajien välistä yhteistyötä oppilaan tuen rakentamiseen. Sisäministeriön julkaisemassa 1/2014 selvityksessä (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto) on ilmennyt tiedonvaihdon puutteita lastensuojelun ja koulun henkilökunnan välillä. Ministeriön julkaisussa painotetaan näiden toimijoiden oleellista mahdollisuutta havaita lapsen tai nuoren käytöksessä mahdollisia ongelmia perheen tilanteessa. Ministeriön työryhmä on havainnut eri toimijoiden välillä yhteistyöperinteen tai osaamisen puutteita. (mt., 32, 49.) Ministeriön työryhmän selvityksen perusteella lastensuojelulakia (1302/2014) on muutettu 2015, niin että oppilashuollon henkilöstön on salassapitovelvollisuudesta huolimatta

otettava yhteyttä poliisiin, jos koulussa herää epäily, että lapseen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa.

Kouluilla ei ole yhtenäistä käytäntöä, kuinka oppilaita ohjataan koulun sosiaalityön palveluihin ja kuinka oppilaiden ongelmiin reagoidaan. On myös voitu ohjata sellaisia lapsia lastensuojeluun, jotka kuuluisivat koulun sosiaalityön asiakkuuteen. (Pippuri 2015, 19.) Kunnan määrittelemän lastensuojelun on todettu olevan hajautunutta, sama tilanne on ollut myös koulun sosiaalityössä. Näihin puutteisiin Sosiaali- ja terveysministeriö tekee jatkuvasti kehitystyötä, muun muassa koulu- ja opiskeluikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. (Pösö 2010, 327; Pippuri mt., 20.)

Syrjäytymisestä on tullut keskeinen suomalaisen yhteiskunnan ongelma ja sisäisen turvallisuuden uhka (Sandberg 2015,6; Harrikari 2008). 1990-luvulla tapahtuneessa taloudellisessa muutoksessa sosiaalipolitiikan periaatteissa käännyttiin uudenlaisiin tavoitteisiin rajata yhteiskunnan kustannuksia lapsi- ja perhepalveluissa (Harrikari mt., 125). Kuntien tarjoama kotipalvelun ja lastensuojelun avohuollon tukitoimien välinen suhde on kääntynyt Timo Harrikarin (mt.) mielestä pääläelleen. On siirrytty ”normaalipalveluista” kohti ”erikoistuneita” palveluja. Hän tarkentaa asiaa kysymällä, onko 1990-luvun alussa lapsiperheessä kunnan normaalipalvelua tarjoava kodinhoitaja muuttunut 2000-luvun puolessavälissä lastensuojelun avohuoltoa tarjoavaksi perhetyöntekijäksi, joka konkreettisen avustamisen sijaan keskittyy ”arvioimaan vanhemmuutta riskiperheissä”? Harrikari kysyy vielä, ovatko ennen perheiden normaaleiksi katsotut palvelun tarpeet muuttuneet leimaaviksi riskimerkin­nän piirteiksi?

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella sitä, miten koulukuraattorit tunnistavat ja tukevat syrjäytymisriskissä olevia lapsia peruskouluympäristössä.

Tutkimustehtäväni pohjalta etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millaiset mahdollisuudet koulukuraattoreilla on havainnoida ja tunnistaa syrjäytymisriskissä olevia lapsia peruskouluympäristössä?
- 2) Miten koulukuraattorit tukevat ja auttavat syrjäytymisriskissä olevia lapsia?

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jonka luonnetta voi jossain suhteessa katsella palvelumuotoilun tyyppisenä kehitysprosessina. Kysymysten asettelulla voi paljastaa asioiden merkityssuhteita ja niiden kompleksisuutta palvelumuotoilun käytäntöön liittyvän ongelmanratkaisun lisäksi. Palvelumuotoilun kohteena voi olla muun muassa palvelu, palveluidea, toimintatapa tai sosiaalinen toiminta, esimerkiksi työympäristö tai ihmisten työtavat. (Vilkka 2021, 14.)

4.2 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen menetelmien luotettavuutta (aineiston keruu) katsotaan tutkimuksen validiteetin (on tutkittu sitä, mitä on luvattu) ja reliabiliteetin (tutkimustulosten toistettavuus) toteutumisessa. Nämä käsitteet liittyvät enemmän määrällisen tutkimuksen piiriin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118). Sinänsä näen validiteetin tässä tutkimuksessa olevan yksi tärkeä kriteeri, reliabiliteetin merkitys on vähäisempi, koska otosmäärä on tutkimuksen luonteen vuoksi pieni.

Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisuuden ongelmana voi olla haasteellisuus erotella toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Puolueettomuutta täytyy tarkastella tutkijan tavasta tarkastella hänen tiedonantajansa kertomuksia tutkijan kehysten läpi vai pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan tiedonantajia itsenään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118–119.) Refleksiivinen haastattelija on tietoinen omista vahvuuksistaan ja heikkouksistaan, ja ymmärrys omasta valmiuden tasosta, jotta tutkija on valmis hakemaan ja ottamaan vastaan ohjaajansa neuvoja ja tukea tutkimustyöhönsä. Haastattelutilanteessa on tärkeää havainnoida itseään, jottei itse muutu haastateltavaksi. On tärkeää ottaa huomioon haastattelutilanteen monet molempiin osapuoliin vaikuttavat keskusteluun vaikuttavat heijasteet, ja huomioida nämä viimeistään analyysissä. (Beedel 2009, 117–118.)

En ole työskennellyt peruskoulumaailmassa oppilashuoltotyössä tai peruskoulussa, ja koen ettei minulla tutkijana ole ollut koulukuraattorin työstä valmista ennakkokäsitystä. Olen saanut koulukuraattorien tehtävästä kuvan vain tutkimuksista ja muista kirjallisista lähteistä sekä yleisestä ajankohtaisista tiedonannoista. Näillä kaikilla on vaikutuksensa tutkimukseni lähtöasetelmiin ja ennakkokäsityksiini koulukuraattorin mahdollisuuksista havaita syrjäytymisriskissä olevia peruskoululaisia ja tukea heitä. Tästä kaikesta minun on ollut hyvä olla tietoinen, kun lähden toteuttamaan haastatteluja ja aineiston analyysiä.

Tutkimuksessa käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja siksi vaikuttavat aina tuloksiin. Tästä syystä ei ole olemassa vain objektiivisia, ”puhtaita” havaintoja. Oleellista on kuinka tutkija kontrolloi, tehdäänkö analyysiä tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan ennakkoluulojen määrittämänä. Kontrollointia voi tehdä kirjoittamalla auki omat ennakkokäsityksensä ilmiöstä (ontologinen erittely) ja olla tietoinen näistä analyysin aikana. Tutkimusraportissa sisäinen johdonmukaisuus konkretisoituu argumentaatioissa, miten ja millaisia lähteitä kirjoittaja käyttää. Tutkijan on tiedettävä mitä tekee ja varmistettava tutkimuksen eettinen kestävyys, koska eettinen kestävyys on tutkimuksen luotettavuuden toinen puoli. Tutkimuksen laadukkuutta tukee huolellisesti ja laadukkaasti tehty tutkimussuunnitelma, tutkimusasetelma on sopiva ja raportointi tehty hyvin. (Mt., 80, 109.)

Tutkijan tehtävänä on luoda itse aineistoaan lukemalla ja erittelemällä miksi-kysymyksiä ei vain ennalta arvattujen ja tiedettyjen asioiden todistelua. Tutkimussuunnitelmaan tutkija esittää tutkimuksen yleisen, laajemman ongelmanasettelun. Yksilöidymmät kysymykset ja vastaukset rakentuvat vasta tutkimuksessa tuotetun aineiston erittelyn kautta. Aineisto voi nostaa esille uutta ennalta tuntematonta tietoa tutkittavasta asiasta, joka voi nostaa esille ennalta aavistamattomia miksi-kysymyksiä. (Alasuutari 2011, 168–168.) Tietoon pitää suhtautua tutkivasti, uusi tieto pitäisi voida suhteuttaa jostain muusta lähteestä saatuun tietoon. Ristiriitaiset tutkimustulokset voivat avata mahdollisuuksia uusille tulkinnoille. Tuotetun tiedon luotettavuutta voi testata erilaisilla kysymyksillä, kuten kenen tilaama tutkimus on ja kuka sen teki, ja mikä on ollut tietojen keruumenetelmä. (Heiskanen 2015, 69–70). Tutkijan olisi hyvä hahmottaa valitsemansa tutkimusaiheensa ilmiönä, jolla on useita mahdollisia tarkastelunäkökuilma, joita voi myös tematisoida. Vaikka tutkimusta tehdään vielä opiskelijan asemassa, on hänen myös perusteltava miksi ja miten hän aiheuttaa lähestyy. (Hurtig 2015, 15–16.)

Tutkimuksen luotettavuutta kuvastaa tutkimuksen pyrkimys tuottaa uutta universaalista tarkkaan tutkittua tietoa, jota heijastetaan jo olemassa olevaan tutkittuun tietoon. (Novak 2010, 197–198.) Analyysin tuodut kattavat näkökohdat antavat lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimuksen prosessia ja tuloksia (Nicholls 2009, 190). Tutkimuksen luotettavuus näkyy tutkijan paneutumisen tasona tutkimusprosessiin ja taitona käsitellä tutkimuksessa saatua aineistoa. Tutkijan tehtävänä on tarkastella havaintojaan tietystä, eksplisiittisesti määritellystä näkökulmasta, teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta. Haastattelututkimuksessa ihmisten vastauksia ei välttämättä voi pitää sellaisenaan tutkimuksen tuloksena, eivätkä vastaukset itsessään todista tutkimuksen taustateoriaa oikeaksi. Vaan tutkimuksessa on tehtävä teoreettista argumentaatiota havaittujen aiheiden ympärillä ja on pyrittävä esittelemään empiiriset havainnot ymmärrettäviksi. (Alasuutari 2011, 61; Novak 2010, 39.) Tarjolla olevaa tietoa pitää koetella eri tavoin, esittää kysymyksiä, kuka sanoo, mistä tietää, onko tieto tutkimusperäistä vai tutkijan tulkintoja asiasta ja mitä tietoa puuttuu. Tilastollisesti tuotettua tietoa on osattava tulkita oikein, useat tutkimustulosten luvut eivät tuota puhtaasti oikeaa tai väärää tietoa, tai niiden tulkinta saattaa olla puutteellinen tai harhaanjohtava. (Heiskanen 2015, 60, 66.)

Tutkimuksen luotettavuuden kriteerit ohjaavat tutkimuksen suunnitelman luomista, jonka vuoksi kriteerit on hyvä nostaa esille ennen varsinaista tutkimuksen toteutusta: uskottavuus, vastaavuus (tutkittavien todellisuuksien alkuperäisiä konstruktioita), tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin, luotettavuus, tutkimustilanteen arviointi, varmuus (yllättävät tekijät), riippuvuus (tieteellisen tutkimuksen yleiset ohjaavat periaatteet) ja vakiintuneisuus (ulkopuolinen tuotosten arviointi) (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121–122).

Kun halutaan tuottaa luotettavaa tietoa, on tutkimuksen suunnittelussa huomioitava tutkimuksen epistemologian (mitä voimme tietää ja onko tieto ylipäättään mahdollista) ensisijaisuus. (mt., 90). Tutkimuksen laatuun ja luotettavuuteen voi vaikuttaa hyvin valmistellulla ja toteutetulla haastattelulla. Peruskoulut ovat monella tapaa erilaisia ja koulukuraattorin tehtäväalue voi vaihdella yksiköiden välillä huomattavasti. Vastaajien taustatietojen selvittämisellä voi rakentaa tutkittavasta aiheesta tarkempaa kuvaa. Myös kysymysten ymmärrettävyys vaikuttaa tulosten luotettavuuden laatuun.

4.3 Tutkimusaineiston keruu ja aineisto

Tutkimusaineiston keräsin haastatteleamalla erään kunnan viittä perusopetuksen ala- ja yläkoulujen koulukuraattoria. Sovelsin haastattelussa teemahaastattelun menetelmää. Teemahaastattelu tuo tutkittavien äänen kuuluviin. Ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä ja nämä merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi 2008, 48). Opinnäytetöissä aineiston koko ei välttämättä ole niin merkittävä kuin tulkintojen kestävyys ja syvyys. Pääsääntöisesti laadullisissa opinnäytetöissä aineiston koko on pieni tai vähäinen verrattuna määrälliseen tutkimukseen. Laadullisessa tutkimuksessa ei tavoitella tilastollisia yleistyksiä vaan pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tietoa antavat henkilöt tietävät tutkittavasta ilmiöstä paljon tai heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 72.)

Tutkimukseni on laadullinen ja perustuu tulkintaan, jonka tavoitteena on kuvata ihmisen kokemusta jostain ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen tiedon tuottamisessa huomio kohdistuu haastateltavien henkilöiden ilmiötä koskeviin käsityksiin ja kokemuksiin ja mitä merkityksiä ne tuottavat. Laadullisissa tutkimuksissa merkitykset ovat laatuja, henkilön subjektiivisesti ymmärrettyjä ja merkityksellistettyjä käsityksiä kokemuksista. Henkilökohtaiset merkitykset rakentuvat henkilön arvoista, ihanteista, käsityksistä, uskomuksista, mielipiteistä ja tunteista, jotka sitten vaikuttavat ihmisen motivaatioon toimia. Tutkimushaastattelussa tutkittava tulkitsee merkityksiä kokemuksistaan, näin hän tuottaa uusia merkityksiä. Tutkittavan puheesta voi ymmärtää jotakin myös siitä, mitä oli ennen tutkimustilannetta. (Vilkkä 2021.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa kysymykset ovat kaikille samat, mutta vastauksia ei ole sidottu valmiisiin vastausvaihtoehtoihin. Teemahaastattelussa jokin näkökohta on pysyvä, mutta muutoin keskustelun sisältö voi elää. Haastateltavat voivat vastata omin sanoin ja kysymysten esittämisen järjestys voi vaihdella. Sanattomat vihjeet auttavat ymmärtämään vastauksia ja joskus myös merkityksiä uudella tavalla kuin alussa on näyttänyt. (Hirsjärvi 2008, 34, 47.) Teemahaastattelussa teemojen järjestystä voi kuljettaa haastateltavan ehdoilla, mutta kuitenkin haastattelijan johdolla. Teemojen käsittelyjärjestys keskustelussa ei vaikuta aineiston vertailukelpoisuuteen. Haastateltava on tutkimustilanteessa nähtävä subjektina ja haastateltavalle on annettava mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. (Vilkkä 2021; Hirsjärvi 2008, 34–35, 42.)

Haastattelutilanteen keskustelun tyyliin ja sisältöön vaikuttavat molempien valinnat puhua toisilleen. Haastattelijan arvio tilanteesta ja haastateltavasta tai puhuttelun tyyli vaikuttavat haastattelutapahtuman kokonaissävyyn tekemällä tilanteesta muodollisemman tai rennomman. Tietojen keräämisessä pitää arvostaa haastateltavien näkemyksiä ammattilaisina ja osata nähdä olennaisuudet käsiteltävistä ilmiöistä. Avoimella ja väljällä haastattelumenetelmällä voi keskustelua kuljettaa joustavasti. (Hirsjärvi 2008, 50, 53.)

Haastattelussa kysytään henkilökohtaisesti suullisilla kysymyksillä ja haastattelija merkitsee tiedonantajan vastaukset muistiin, silloin vastaajalle voidaan esittää täydentäviä kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 62.) Taustakysymyksillä on myös 'lämmittelevä' vaikutus.

Mahdollisimman miellyttävä vastauskokemus voi tuottaa myös luotettavampaa tutkimustietoa. Tutkittavan ja tutkijan välille on tärkeää luoda luottamuksellinen suhde, joka luodaan jo ensimmäisellä yhteydenotolla. On pystyttävä osoittamaan haastattelun tärkeys ja mielekkyys, tämän jälkeen voi esittää myös arkaluonteisempia kysymyksiä. Haastattelussa on hyvä muistaa kohderyhmä ja pyrkiä löytämään yhteinen kieli ja huomioida aiheiden mahdollinen henkilökohtaisuus. (Valli 2018, 81–83.)

Haastattelun toteuttaminen alkoi haastattelulupapyyntöjen toimittamisella 21.3.2022 kunnan perusopetuksesta vastaavalle viranomaiselle. Lupapyyntöjen mukana lähetin tiivistelmän tutkimussuunnitelmastani. Lupa tutkimuksen toteuttamiseen saapui 5.4.2022. Tutkimusluvan saatuani lähestyin huhtikuun lopulla 2022 perusopetuksen koulukuraattoreiden tiimivastaavia sähköpostitse ja pyysin heitä jakamaan koulukuraattoreille tiedustelua halukkuudesta osallistua haastatteluun. Toimitin tiimivastaaville tutkimusluvan ja tiivistelmän tutkimussuunnitelmastani. Toukokuun aikana ei vielä halukkaita ilmaantunut, jonka vuoksi pyysin toukokuun lopulla tiimivastaavia toistamaan kutsuilmoituksen. Touko-kesäkuun vaihteessa ilmoittautui lyhyellä aikavälillä viisi koulukuraattoria haastateltaviksi. Kesäkuussa koulukuraattoreilla ei ollut enää juuri asiakastapaamisia, niin he ottivat vastaan mielellään haastattelijan. Yhden haastattelun tein toukokuun puolella. Tarjosin haastateltaville mahdollisuuden valita haastattelun toteutuksen Teamsin välityksellä tai kasvokkain heidän valitsemassaan paikassa. Kaikki haastateltavat valitsivat kasvokkain kohtaamisen.

Olin toimittanut haastateltaville koulukuraattoreille ennen varsinaista haastattelua sähköpostitse tutkimussuunnitelmani ja haastattelun teemarungon sekä suostumuslomakkeen. Kaikissa haastattelupyyntöjen tiedottamisen vaiheissa painotin tutkittavien anonymiteettiä ja osallistumisen vapaaehtoisuutta. Lisäksi kerroin vastaajille, että tutkimuksessa esitetyt tulokset ei voida kohdentaa tiettyyn vastaajaan, kouluun tai kuntaan ja kerättyä aineistoa käsittelee vain tutkija. Tiedonannossa kerroin myös, että haastatteluissa kerätyn aineiston hävitän tallentimesta ja tietokoneeltani, kun tutkielma on valmis. Varasin haastattelutilanteisiin riittävästi aikaa, jotta haastattelu säilyisi rauhallisena hetkenä ja vapaaseen kertomiseen jäisi riittävästi aikaa. Neljä haastattelua kesti alle tunnin (46–49 minuuttia) ja yksi haastattelu 70 minuuttia.

Kaikki haastateltavat olivat naisia. Heistä kaksi oli alle 30- ja kolme 35–40-vuotiasta. Yksi haastateltavista oli toiminut koulukuraattorina vajaan lukuvuoden ja kolme yhden lukuvuoden. Yhdellä haastateltavalla oli takana jo pitkä kokemus koulukuraattorin työstä eri kunnissa. Viime vuosina kahdessa koulussa oli koulukuraattori vaihtunut lukuvuosittain. Koulukuraattoreiden vastuulla olevien vastuuyksiköiden ja oppilaiden määrät vaihtelivat koulukuraattoreilla. Tutkimukseen osallistuneiden koulukuraattoreiden vastuulla oli kolmesta neljään kouluyksikköä sekä kolmesta kahdeksaan esikouluyksikköä. Kolmen koulukuraattorin kokonaisoppilasmäärät olivat 720, 800 ja 920 ja kahdella koulukuraattorilla 1200 oppilasta. Nämä luvut sisälsivät myös esikouluoppilaat. Isoimpien oppilasmäärien kohteisiin oli tulossa rekrytointia oppilasmäärän vähentämiseksi uudistetun oppilashuoltolain myötä. Neljällä haastateltavalla oli aiempaa työkokemusta sosiaalityöntekijän tehtävistä. Kaikilla haastateltavilla oli sosiaalityöntekijän koulutus ja pätevyys. Haastateltavat, joilla oli sosiaalityön kokemusta, kokivat sosiaalialan työkokemuksen koulukuraattorin työlle hyvänä työkaluna. Sosiaalityön kokemuksestaan he ammensivat monenlaista tietoa pohtia oppilaan tarpeita ja mahdollisia tarjottavia palveluita, etenkin silloin kun oli tarve pohtia koulun ulkopuolisten palveluiden tarvetta ja tarjontaa.

Kiireen helpottuminen lukuvuoden päättymisen myötä näytti vaikuttavan haastattelun lepoisaan tunnelmaan. Koulukuraattoreilla oli väljempää aikataulullisesti, kun heillä ei enää ollut juuri oppilastapaamisia. Kaikki haastattelut kulkivat väljästi teemarungon mukaan, vastauksia aiheisiin tuli lomittain eri teemojen ympärillä. Lämmittelynä kävi heidän oppilas- ja vastuuyksikkömäärien tarkastelu, ja kuinka heillä oppilashuolto toimii. Tämän aiheen jälkeen siirryimme käsitteiden pohdintaan. Kaikki haastateltavat olivat erittäin motivoituneita työhönsä ja näkivät keskustelun aiheen tärkeäksi, vaikka näkivät syrjäytymisriskin liian vahvana käsitteenä suhteessa oppilasasiakkaidensa tilanteisiin. Toisaalta keskustelun edetessä he ikään kuin heräsivät syrjäytymisriskin ja varhaisen havaitsemisen yhteyteen. Kaikista keskusteluista jäi miellyttävä vaikutelma ja kokemus, ja osa aikoi syksyn oppilashuollon suunnitelmassa huomioida näitä teemoja.

4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Ihminen toimii usein uskojensa suhteen päämääräkeskeisesti ja pyrkii perusteluillaan osoittamaan uskonsa/ näkemyksensä todeksi. Uskomukset ovat läsnä jo tutkimusta muotoillessa, jopa tutkimusongelman muotoilua ei voida pitää teoria- tai arvovapaana. Lisäksi tutkimusaiheen eettisessä pohdinnassa on hyvä selkeyttää se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Nämä näkemykset tulevat esille erikseen ilmaistuna tai tahattomasti tutkimuksen julkilausutussa tarkoituksessa ja tutkimusongelman tai tehtävän muotoilussa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 53, 109.)

Tiede on inhimillistä ja sosiaalista toimintaa, joten myös tieteen tekeminen yhteisöllistä. Tieteen tekijät muodostavat tiedeyhteisön. Tiedeyhteisö mahdollistaa edistyksen, itseoikaisun ja vapaan tiedon vaihdon. Tiedeyhteisön jäsenet jakavat keskenään yhteiset näkemykset tieteellisistä menetelmistä ja päämääristä. (Novak 2020, 37.) Tiedeyhteisöjen kirjoittamattomista arvoista ja periaatteista on johdettu neljä normia, jotka tarkentavat tieteen teon eettisiä periaatteita: *Universalismi* eli yleispätevien kriteereiden normin mukaan tieteellisen tiedon esittäjän ominaisuudet eivät vaikuta väitteen hyväksymiseen. *Kommunismin normi* merkitsee tutkimuksen tulosten julkisuutta ja edellytetään, että tutkija julkaisee havaintonsa ja päättelynsä täydellisesti ja avoimesti. *Pyyteettömyys* tieteessä on tiedon etsimistä välttämällä omaa etua tai arvovallan vaikutusta. Kirjallisiin ja suullisiin lähteisiin viittaaminen on tieteenteon keskeinen peruseriaate kaikilla tieteenaloilla. *Viittausvaatimus* on käytännössä voimakkaampi kuin tekijänoikeuslain vaatimus, tieteessä kaikkiin käytettyihin lähteisiin on viitattava asianmukaisesti. (Kuula 2011, 25–26, 69.)

Tieteen eettiset periaatteet ovat pysyviä ja yhteisesti tunnustettuja, koska ne ovat muotoutuneet universaalisti tieteen tekijöiden keskuudessa. Eettiset määritteet ovat sekoitettuja, historiallisia ja sosiaalisia päätelmiä, siitä kuinka tieteen teossa täytyy toimia. (Novak 2010, 192, 197.) Eettiset kannat vaikuttavat tutkijan työssään tekemiin ratkaisuihin. Omien ennakkokäsitysten ja ennakkoluulojen tunnistaminen auttaa toimimaan tutkimuksessa eettisesti paremmin. Eettistä herkkyyttä tutkija osoittaa tutkimuksen hyvällä valmistelulla, esimerkiksi tutkimuksen esittely kunnioittaa vastaajaa riittävällä tiedon antamisella ja selvittämällä vastaajalle aineiston omistus- ja käyttöoikeuksia sekä salassapidon

menetelmistä. (Vilkkä 2021.) Vastaaja on myös todennäköisemmin motivoituneempi vastaamaan, kun hänelle kerrotaan ennakkoon mitä haastattelu koskee (Tuomi & Sarajärvi 2018, 62, 109). Tutkimus- ja tutkijanetiikka on myös osa arkista päätöksentekoa tukeva taito. Eettisyyden hallinta näkyy taitona tehdä perusteltuja päätöksiä, joka nähdään länsimaisena yhteiskunnallisen ajattelun mallina, siinä korostuu rationaalisuus ja yksilön harkinta. Kun etiikan näkee osana päätöksentekotilanteita, oppii valintoja tekevä samalla tiedostamaan nämä prosessit. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 10, 25.)

Tutkimuksessa lausutut tutkimuseettiset normit eivät tarkoita sitä, etteikö tutkijan ole myös harkittava ja arvioitava huolellisesti tutkimuksen toteutusta, tutkija itse on vastuussa työstään. Tieteen teon sisäisen etiikan ohella tieteellisessä tutkimuksessa on huomioitava ihmistieteiden eettiset normiperiaatteet: hyötyperiaate, vahingon välttäminen, autonomian kunnioitus ja oikeudenmukaisuus sekä tutkittavia tietoja koskeva luottamuksellisuuden turvaamisen periaate. (Kuula 2011, 59.) Mutta hyvät eettiset taidot eivät vielä takaa eettisesti perusteltuja päätöksiä, eikä hyvät päätökset välttämättä tuota hyviä tekoja. Oleellista on tunnistaa eettisten kysymysten olemassaolo, kun tehdään valintoja ja päätöksiä tieteen teon prosessissa ja pohditaan eettisiä kysymyksiä. Tieteelliseen työhön ja mahdollisimman kuuluu aktiivinen keskustelu eettisten valintojen ja päätösten vaihtoehtoista muiden tieteentekijöiden kanssa. Lisäksi eettisyyden noudattamiseen kuuluu sitoutuminen valittuun toteutukseen (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 27–28.)

Tutkittavan oikeus yksityisyyteen itsemääräämisoikeutena tarkoittaa sitä, että ihmisiä ei saa tutkia salaa. Tutkittavilta tulee saada vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta ja vapaaehtoisuus on voimassa koko tutkimuksen ajan. Tutkimuksen toteutuksen suunnitelma on oltava valmis ennen toteutusta. Ja tutkittaville on ilmoitettava ennalta heidän henkilötietojen ja tunnistetietojen suojaamisen tavat sekä kuinka tietoja käsitellään tutkimuksen jälkeen, hävitetäänkö ne kokonaan tai osittain. Olennaista on määrittää, mitä henkilötietoja ylipäänsä tarvitaan tutkimuksen toteutuksessa. Tutkimuksen suunnitelmassa on tultava esille henkilötietojen ja aineiston käyttöoikeuden pääperiaatteet sekä miten aineistoa käsitellään tutkimuksen jälkeen. (Kuula 2011, 87: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 11.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen (2019, 7–8) mukaan ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen yleisiin periaatteisiin kuuluu tutkittavien henkilöiden ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Eli tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista. Suostumuksen pyynnössä on tarkennettava tutkittavalle ja tämän organisaatiolle, että tutkittavalta tarvitaan suostumus tutkimukseen osallistumiseen ja heidän antamien tietojen käyttöön opinnäytetyössä. Tutkimuksesta on aina oikeus myös kieltäytyä, myös kesken prosessin. Tutkimuksen aineiston säilytyksen aika on jotenkin määriteltävä ja aineiston säilyttäjä on aineiston rekisterinpitäjä. Yleistäen ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan (Tuomi & Sarajärvi mt., 113). Tämä tarkoittaa, että haastattelun kohteena olevalta organisaatiolta on hankittava ennalta lupa haastatteluun ja ennen haastateltavien lähestymistä. Vastaajan organisaatiolle ja vastaajalle on myös ennalta ilmoitettava tutkittavan kohteen anonymiteetin säilymisestä ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta.

Tieteellisessä tutkimuksessa on huolehdittava, ettei tutkimuksen missään vaiheessa loukata tutkittavien ihmisten yksityisyyden suojaa. Varsinkin tilanteissa, joissa ilmenee eri suuntiin vieviä tavoitteita tai intressejä. Näitä periaatteita ohjataan Perustuslaista lähtien, jonka 16.3 §:ssä on turvattu tieteen vapaus ja 10 §:ssä jokaisen yksityiselämän ja kunnian ja kotirauha. Tutkijan tieteellisen työn eettisyyttä voi tarkastella arvojen normijaottelulla eri toiminta-alueiden tai kohteiden mukaan. Nämä arvot kohdistuvat aineiston hankintaan ja tutkittavien suojaan liittyviin kysymyksiin, tieteellisen tiedon soveltamiseen, käyttöön (tutkittavat) ja vaikutuksiin (yhteiskunta) sekä tieteen sisäisiin asioihin (tiedeyhteisö). (Kuula 2011, 15, 25.)

Tärkeimmät tutkimuseettiset normit ovat ihmisen yksityisyyden suojaaminen ja tietoon perustuva suostumus. Tutkittavan luottamus saavutetaan ensimmäisessä kontaktissa ja sanoissa. Yksityisyyden turvaamisesta ja sen keinoista aineiston kokoamisen aikana ja jälkeen on selvitettävä tutkimuksen kohteelle jo ensimmäisessä yhteydenotossa. Lisäksi tarkennetaan, kerätäänkö tunnistetietoja ja mitä sekä mihin tarkoitukseen niitä kerätään ja kuka käsittelee henkilötietoja opinnäytetyön työstämisen aikana. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019.) Tunnistettavuuden häivyttämisellä on tarkoitus suojella tutkittavia mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta. Tunnistamattomuuden takaaminen tutkittavalle

voi myös olla keino saada rehellisiä vastauksia ja lisätä tutkittavien osallistumista. Hyvään tutkimuksen suunnitteluun kuuluu tutkimuksesta ja aineiston käsittelystä informoiminen ja tarvittaessa allekirjoitettavan tutkimusluvan laatiminen, nämä ratkaisevat myös osan juridisista ja tutkimuseettisistä kysymyksistä aineistonkeruussa. (Kuula 2011, 133, 201; Tutkimuseettinen neuvottelukunnan ohje 2019, 7–13.)

Tieteellisessä tutkimuksessa ihmisiä tutkittaessa eettisiin periaatteisiin kuuluvat ihmisen itsemääräämisoikeus, vahingoittumattomuus sekä yksityisyyden kunnioittaminen. Oman yksityisyyden rajat tutkija määrittää itse, mitä itsestään ja ajatuksistaan haluaa tutkimuksen käyttöön tuoda. Yksityisyyden ja yksityiselämän suojaa säädellään henkilötietolailla, jota on huomioitava, kun henkilötiedot muodostavat henkilörekisterin. Henkilön tunnistamiseen liittyvät suorat, kuten nimi ja henkilötunnus tai osoite, henkilön ääni on myös suora tunnistetieto. Ja epäsuorat tunnistetiedot, joita ovat työpaikat tai käydyt koulut yhdistettynä muihin aineistossa ilmeneviin tunnistevihjeisiin. (Kuula 2011, 60, 80–82; Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 8–9.)

Tieteellisen tekstin kirjoittajan tehtävä on puhuttaa löydettyjä faktoja, teorioita ja malleja. Kirjoittajan on hyvä olla tietoinen siitä, että hänen oma persoonansa on läsnä tutkimuksensa tuotoksessa. Tutkimuksen kirjoittajan sanavalinnat, esitystavat, jäsentäminen ja viittaustavat tuottavat erilaisia merkityksiä, koska kieli ei ole objektiivinen todellisuuden toistaja. (Luukka 2020, 26.) Tutkijan työhön ja valintoihin vaikuttavat tutkijan omat henkilökohtaiset intressit ja resurssit tutkimustaan (Novak 2010, 44). Vaikka tutkimuksessa pyritään objektiivisuuteen ja asiakeskeisyyteen, saa tutkijan näkemys näkyä tutkimustyössään. Tutkija tekee omia ratkaisuja ja tekoja tutkimustyössään, hän tarkastelee ja analysoi aineistoaan omista lähtökohdistaan. Passiivin käyttöä on tarkasti harkittava tutkimuksen tekstissä, koska itsensä piilottamista tutkimustyössään voidaan pitää vastuun välttämisenä. (Kinnunen ym. 2020, 21.)

4.5 Aineiston analyysimenetelmä ja analyysi

Ennen haastattelun toteuttamista on tärkeää valita sisällön analyysin toteuttamistapa. Se ohjaa haastattelun sisällön ja kysymysten valintoja – mitä halutaan selvittää. Teemoittelu saattaa olla hyödyllistä analyysin alussa, tai jo haastattelun rakenteen suunnittelussa. Teemaattinen analyysi on eri menetelmä kuin sisällönanalyysi, mutta menetelmiä voi keskenään hyödyntää (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105, 106). Niinpä hyödynsin analyysissä haastattelussa käyttämäni teemahaastattelun runkoa sisällönanalyysin ohella.

Sisällönanalyysissä kiinnitetään huomio vain tutkimuksessa lähdeytyyn tutkittavaan aiheeseen. Jos materiaali tuottaa jotain mielenkiintoisia sivuvirtoja tai ilmiöitä, voi niitä aiheita mainita mielenkiintoisiksi tai tärkeiksi erikseen tutkittaviksi aiheiksi. Kyselyllä tai haastattelulla saatua aineistoa voi litteroida tai koodata. Koodit sisältävät sisään kirjoitettuja muistiinpanoja ja koodeilla jäsennetään sitä mitä tutkijan mielestä aineistossa käsitellään. Koodit toimivat myös tekstin kuvailun apuvälineenä ja aineiston jäsennyksen testausvälineenä. Koodit myös auttavat löytämään teksteistä eri kohtia. Sisällönanalyysi on vaiheittaista, ennen analyysiä on määriteltävä mistä tutkija on kiinnostunut ja säilytetään rajaus. Kyselystä muodostunutta tietoa kerätään yhteen ja erilleen alkuperäisestä aineistosta. Näistä muodostetaan pelkistyksiä, niistä alaluokkia ja alaluokista yläluokkia. Yläluokista koostetaan käsitteitä. Näiden avulla voidaan tutkimustuloksista tuottaa raportti. Kuvailu tapahtuu taulukkomuodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78, 104.)

Tutkimuksen aineistoa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen ja asetetun kysymyksenasettelun kannalta, eritellään aineistosta se mikä on olennaista. Tällä periaatteella voi pelkistää aineistosta olennaiset osat. (Alasuutari 2011.) Kun analyysi on aineistolähtöistä, tutkimuksen aikaisemmat havainnot, tiedot tai teoria tutkittavasta ilmiöstä eivät liity itse analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen. Analyysissa teoria liittyy vain sen toteuttamiseen. Silti teoriaohjaavassa analyysissä aikaisempi tieto voi ohjata tai auttaa analyysiä yhdistelemällä eri suuntauksia tai aikaisempi teoria voi avata uusia ajatusuria. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80.)

Sisällönanalyysin menetelmällä voidaan analysoida kirjallisessa muodossa olevaa sisältöä systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysi toimii myös strukturoimattomalla aineistolla. Tavoitteena sisällönanalyysillä on tuottaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleisessä muodossa oleva kuvaus. Sisällönanalyysi on tekstin analyysiä, etsitään tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysillä on tarkoitus luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Aineisto pyritään järjestämään tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86–90)

Ennen varsinaisen analyysin aloittamista sisällönanalyysissä määritellään analyysiyksikkö, esimerkiksi yksittäinen sana, lause, lausuma, tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita. Aineistosta karsitaan epäolennainen pois. Aineistosta nostetaan esille alkuperäisilmaukset ja niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaukset. Yhdestä lausumasta voi löytyä useita pelkistettyjä ilmauksia. Pelkistetyt ilmaukset listataan mitään kadottamatta, jonka jälkeen samaa ilmiötä kuvaavat pelkistetyt (reduoidut) ilmaukset yhdistetään omiksi ryhmiksi. Redusoinnin jälkeen aineisto klusteroidaan (ryhmittely). Alkuperäisilmaukset käydään läpi, ja etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa ilmiötä kuvaavat pelkistetyt ilmaukset kootaan vielä ryhmiksi ja niistä johdetaan taas alaluokkia. Alaluokkia voivat olla esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Näin aineisto tiivistyy, kun yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Luokittelua voi jatkaa alaluokilla tekemällä niistä uusia ryhmiä, joista voi muodostaa yläluokkia. Yläluokista taas yhdistelemällä muodostetaan pääluokkia. Pääluokalle annettu nimi kuvaa aineistosta nousevaa ilmiötä. Näitä luokkia ryhmitellään taulukoinnilla. Sisällönanalyysia voi jatkaa luokittelun tai kategorioiden muodostamisen jälkeen kvantifioimalla aineisto. Silloin aineistosta lasketaan esimerkiksi sen, kuinka moni tutkittava ilmaisee saman asian tai asia esiintyy tutkittavien kuvauksissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 90, 91, 99.)

Abstrahoinnilla eli aineistosta klusteroinnin jälkeen muodostettua tietoa käsitteellistetään, eli erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Sisällönanalyysissä etsitään vastausta tutkimustehtävään yhdistelemällä käsitteitä, sisällönanalyysiprosessi on tulkintaa ja päättelyä, tutkija muodostaa käsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta. Teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostaessa. Analyysin kaikissa vaiheissa pyritään ymmärtämään

tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan, mitä asiat tutkittaville merkitsevät. (mt., 91–93.)

Kerätystä aineistosta tavoitteena on muodostaa havaintojen kokonaisuuksia, joiden avulla tuloksia voi ymmärtää ja tulkita. Mutta hyvänä tavoitteena on myös nähdä ilmeisten ja itsestään selvien asioiden lävitse, mitä niiden taustalla on. On todellisuuden piirteitä, merkitysyhteyksiä ja merkityksiä, jotka eivät välttämättä ole suoraan havaittavissa tutkitusta käytännöstä. (Vilka 2021, 29.) Aineiston analyysivaiheessa aluksi edetään aineistolähtöisesti, mutta loppuvaiheessa voidaan käyttää tutkimuksen teoriataustaa, joiden perusteella tuloksia ja ajattelua voidaan jaotella ja suunnata. Tuloksen sisältö muodostuu saadusta aineistosta, mutta lopputuloksen raamit tulevat teoriasta (abduktiivinen päättely). Empiirissä analyysissä aineistoa tuottavien henkilöiden tunnistettavuus yksilöinä häivytetään. Laadullinen tutkimus on empiiristä ja analyysi on empiiristä tarkastelua havaintoaineiston tarkastelua ja argumentointia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 21, 80.)

Kun litteroi koko haastattelun, tutustuu samalla haastatteluun ja aineistoon eri tavoin, kuin itse haastattelun aikana. Varsinaisen haastattelun aikana tätä havainnointia ei välttämättä pysty tekemään tai muistamaan niitä jälkikäteen (Eskola, 2001, 180). Siksi olen kirjoittanut haastatteluista kaiken puhutun materiaalin talteen. Tämä auttoi tutustumaan keskustelun sisältöön perusteellisesti ja havainnoimaan haastateltavan ajatusmaailmaa. Lisäksi, kun tein näin minun ei tarvitse palata enää itse nauhoituksiin. Yhteensä litteroitua tekstiä on 47 sivua.

Litteroinnin jälkeen teemahaastatteluaineisto järjestetään teemoittain. Aineistoa ei tässä vaiheessa merkittävästi karsita, vain järjestetään uudelleen. Teemoittamisen jälkeen tutkija lähtee analysoimaan aineistoa, lukee aineistoa riittävän monta kertaa ja esittää siitä tulkintansa ja tekee muistiinpanoja tekstiin. Muistiinpano merkintöjen kohdilla voi aineistoon liittää myös muita huomioita, teoreettisia kytkentöjä ja ihmettelyitä, ideoita, pohdintoja jne. Tässä vaiheessa aineisto ei ole vielä supistunut, vaan aineistosta alkaa tuottaa informaatiota. Teemoitetuista kohdista voi nostaa mielenkiintoisia sitaatteja tulkittaviksi. Tyypittelyssä aineistosta konstruoidaan yleisempiä tyyppejä, jotka kuvaavat vastauksia laajemminkin. (Eskola 2001, 187–188, 90–191.)

Ryhmittelyjen jälkeen poimitaan aineistosta tärkeimmät kohdat, valinnan voi tehdä mielenkiintoisimpien aiheiden perusteella tai kuvataan tasapuolisesti aineiston tuloksia. Laadullisessa tutkimuksessa mielenkiintoisin on yleisin valinta, silloin huomion voi kohdistaa aineiston ”parhaimpiin” kohtiin. Mielenkiintoisimpia havaintoja kerätään ja tiivistetään haastatteluista havaintojen ytimiksi, joista voi kirjoittaa tiivistettyä omaa tulkintaa, mitä aineistosta on löytynyt. Tämän jälkeen tiivistettyyn tulkintaan kytketään tutkimukseen aiemmin tuotua teoriaa ja tutkimuksia. Analyysissa voi edetä koko aineisto tai teema kerrallaan. Aineistosta voi nostaa myös poikkeavuutta, näitä voi analysoida erikseen yleisen ilmiön analyysin jälkeen. Tällä tavoin huomioidaan sekä yleisyys että poikkeavuus. Kirjoittamisessa kannattaa huomioida työhön rajatun sivumäärän, ettei analyysiä tule paisutettua liikaa. Tämä tarkoittaa mahdollista teemojen määrän rajaamista, pois jättämistä, kaikkea ei tarvitse mahduttaa työhön. Ja on myös osattava laittaa piste työlleen. (Eskola 2001, 191–194, 197.)

Haastatteluaineistoni analyysin vaiheita oli kolme. Ensin litteroinnin jälkeen luin tekstejä ja merkitsin niihin vastaajien kommentteja, jotka koskivat haastattelurungon aiheita. Keräsin litterointeihin merkitsemäni oleelliset haastateltavien kommentit yhtenäiseen dokumenttiin suorina siirtoina ilman mitään muutoksia. Toisessa vaiheessa jäsensin aineistoa laatimani haastattelurungon rakenteen mukaisesti. Samalla poimin haastateltavien sitaatteja tulososaan omien huomioideni rinnalle. Kolmannessa vaiheessa tiivistin toisen vaiheen nostoista keskeisiä havaintoja, jotka koskivat tutkimusaiheitani. Tiivistin samalla haastateltavien kommentteista ydinkohtia peruskoululaisen syrjäytymisriskin havaitsemisen sekä syrjäytymisriskissä olevan oppilaan tukemisen ja auttamisen mahdollisuuksista. Kommentteista tuli esille auttamisen mahdollisuuksien lisäksi asioita, jotka heikensivät koulukuraattorin mahdollisuutta tehdä täysipainoisesti työtään oppilaiden kanssa. Kiteytettyjen huomioiden pohjalta lähdin purkamaan analyysissä koulukuraattoreilta tullutta tietoa. Haastateltavien sitaateissa olevia murre sanoja olen muuttanut kirjakielelle, jotta sitaateista ei voisi päätellä, miltä alueelta vastaajat ovat.

5 Tutkimustulokset

5.1 Oppilaan syrjäytymisriskin varhainen havaitseminen

Havaitseminen oppilaan tilanteen muutoksessa on oppilaan hyvinvointiin tai käytökseen liittyvän poikkeavuuden näkemistä. Esimerkiksi kun oppilas vetäytyy syrjään muista oppilaista tai oppilaalla ei ole kavereita tai oppilaalla alkaa olla hälyttävä määrä poissaoloja koulusta. Kun oppilaan tilanteen havaitsemisen jälkeen lähdetään koulun toimesta selvittämään oppilaan hyvinvointiin ja koulunkäyntiin vaikuttavia taustatekijöitä, voidaan mahdollisesti tunnistaa oppilaan syrjäytymisriskiin vaikuttavia tekijöitä. Esiin tuleviin tekijöihin ja ongelmiin lähdetään oppilashuollon, oppilaan ja hänen perheensä kanssa etsimään ratkaisuja ja tukikeinoja. Syrjäytymisriskiä haastateltavat koulukuraattorit eivät aktiivisesti ajatelleet oppilaan tilanteen havainnoinnissa tai työskennellessään oppilaan kanssa. Koulukuraattorit silti yhdistivät syrjäytymisen tai sen riskin oppilaaseen, jos oppilas on yksinäinen tai oppilas ei jaksa ylläpitää kaverisuhteita, tai oppilasta ei käy koulussa. Kun syrjäytymisen riskin käsitettä pohdittiin koulukuraattoreiden kanssa, totesivat he syrjäytymisriskin mahdollisuuksia kuitenkin voivan näkyä oppilaan yksinäisyydessä, tai suurissa koulupoissaoloissa tai jos oppilaalla alkoi olla kasaantuneita ongelmia. Haastateltaville syrjäytymisriski yhdistettynä peruskoululaiseen vaikutti kuitenkin vieraalta yhdistelmältä.

No 1: No tuota... jos miettii, miten minulle tulee yleensä tieto, jolla on jo sitä jollakin tapaa (...) ei hirveästi ajattele työssään sitä syrjäytymistä. (...) Ja sen täytyy myöntää, että ei sanaa mieli (...) toisaalta (...) se on ne jotka, ei niin paljon pysty, jaksa nähdä niin paljon kavereita, niin kyllähän sekin on tietynlaista syrjäytymistä... (...) .... mutta ei kuitenkaan verrattuna siihen, kun ei käy koulussa, harrastuksissa ollenkaan, ja et sehän on eri tasolla... (...) ja ne, jotka ei käy koulussa, sen takia ajatellaan, että suuri syrjäytymisriski, tai että suurempi... (...) että, tuota nehän tulee sitten opettajan kautta yhteydenotot.

No 2: (...) kyllä minä ehkä näissä (...) yhtenäiskoulu- ja ala-astelaisissa puhuisin enemmän siitä yksinäisyydestä (...) niinkö puhuttiin, että se on ehkä, onko se syrjäytyminen siitä johtuvaa, että jätetään ulkopuolelle vai omaehtoista.

No 3: Joo, minä sitä jo mietinkin syrjäytymissanaa (...) ajattelin, että jotenkin se on omassakin mielikuvassa, syrjäytymisriski on sitä sosiaalityön peruskäsitteistöä, mutta sitten huomasin et koulussa minä en ajattele itse, että hyvin harvoin tai että ollenkaan joku on syrjäytymisriskissä tai syrjäytyyköhän tämä oppilas joskus myöhemmin tai onko hän syrjäytynyt jotenkin. Itselle, tuntuu jotenkin vieraalta. (...) minä jotenkin koe sitä itselle tässä työssä semmoiseksi,

se ei niin kuulu käyttösanavarastoon, että tuleeko se ehkä siitäkkin mieleen. Nykyään kuitenkin painotetaan tai jotenkin enemmän puheessa on ne vahvuudet ja voimavarat, ja että ne ovat niitä, mitä aina etsitään ja mietitään mistä löytyy, ja miten voi vahvistaa ja niitä mitä sinulla on.

Koulukuraattorit yhdistivät syrjäytymisriskin käsitteenä sosiaalityön termistöön, eivät niinkään koulukuraattorin työhön oppilaiden kanssa. Mutta samalla koulukuraattorit kuvasivat syrjäytymisen riskiin liittyviä ilmiöitä, kuten lapsen yksinäisyys, ei kavereita, ei harrastuksia tai lapsi jää tai jätetään ulkopuolelle ryhmästä, jotka näkyvät oppilaiden arjessa koulussa. Syrjäytymisriskissä olevan oppilaan sijaan koulukuraattorit puhuivat tukea tarvitsevasta oppilaasta, jonka tilanteeseen kannattaa puuttua ajoissa ja pohtia sitä, minkälaista tukea lapsi tarvitsee. Koulukuraattori no 3 totesi, että mieluummin oppilaan kanssa pyritään keskustelemaan oppilaan vahvuuksista ja niiden vahvistamisesta ongelmien sijaan.

Tutkijat toteavat, että syrjäytymistä tai sen riskiä on hankala ilmiönä yhdistää lapsen tai nuoren tilanteeseen. Siksi ajatellaan, että olisi parempi lähestyä ilmiötä enemmän niillä asioilla, jotka syrjäytymiseen liittyy, kuten ulkopuolisuus jostain ja osallisuuden kääntöpuoli (Myllyniemi 2014, 51). Tai syrjäytymisriskin piirteitä voi määritellä syrjäytymisen määritteen vastakohtalla, sosiaalisen osallisuuden toteutuminen (Juhila 2014, 53). Lisäksi oppilaan tilanteessa olisi hyvä nähdä oppilaan voimavarat ja vahvuudet. Näiden kautta on helpompaa vaikuttaa ongelmiinkin. Koska yksilön positiivista kehittymistä tukee hänen vahvuuksiensa ja voimavarojen tunnistaminen, jolloin niitä voidaan myös hyödyntää tavoitteisiin pyrkimisessä. Oppilaan vahvuuksien tunnistaminen on myös yhteydessä koulumenestykseen ja vahvuutensa tunnistavalla lapsella on helpompi hyväksyä kehittymistarpeensa. (Hotulainen ym. 2014, 233–234.)

No 2: (...) joskushan se on semmoista sen oppilaan kohdalla tavallaan se hänen oma valintansa, [--] että hän haluaa olla ja katsoa sitä sivusta sitä... (...) siis minä olen kuullut tämmöisiltä yksinäisiltä nuorilta, jotka on minun luona käyneet, niin he kokee olevansa erilaisia, että he niinku tavallaan löydä semmoista porukkaa kouluyhteisöstä, (...) että sieltä löytyisi niitä sydänystäviä... (...) ja joskus se on tietenkkin sitä, se ei ole itse valittua, vaan on tavallaan joutunut ulkopuolelle porukasta... (...) et se on niinku tavallaan tietoista, että oppilas jätetään tietoisesti ulkopuolelle. (...) jollakin tavalla välillä ajattelin, että lapset ovat aika suoria ja sillä tavalla, jos ajattelee (...) vanhempia ja toisen asteen opiskelijoita, niin siellä jo hyväksytään erilaisuus, niin sitten se pienimmissä lapsissa se ei olekaan niin sanottua [--]se näkyy niinkö rajummin siellä... (...) se on aika raakaakin sitten välillä... (...)

T: Näkeekö sitä näin välitunnilla?

No 2: Siis näkeehän sen sillä tavalla, että he ovat yksin, he hakeutuvat sivusta seuraajan, siihen rooliin, että eivätkä hakeudu kaveriporukkaan... (...) mutta tuota useamminkin nämä nuoret, jotka ovat yksin, niin myöskään löydä sieltä välitunnilta sitä omaa henkistä porukkaa, mieluummin niinkö seuraavat sivusta.

Syrjäytymisen riskin keskeiseksi tekijäksi on selvityksissä noussut ystävien puute, joka voi merkitä ulosjäämistä sosiaalisesta elämästä. Toinen vahva syrjäytymisen riskitekijä oli joutuminen väärään seuraan. (Myllyniemi 2014, 51.) Lisäksi henkilön aktiivinen poikkeavuus voi lisätä hänen leimautumisensa riskiä, koska yhteisö saattaa olettaa henkilön poikkeavan myös muulla tavalla (Lämsä 2009, 34). Toisaalta oppilaan valtavirrasta poikkeava ulkoinen olemus tai käytös ei välttämättä aina tarkoita ongelmaa lapsen tilanteessa, vaan voi olla lapsen oma ideologinen valinta. (Hänninen 2014, 86.) Haastatellut koulukuraattorit vertasivat syrjäytymisriskissä olevia oppilaita yksinäisiin, itsensä erilaisiksi kokeviin lapsiin tai nuoriin. Koulukuraattori no 2 kertoi havainnostaan, että ensimmäisillä luokilla lapset kohdistavat syrjivää käytöstä erilaiselta vaikuttavaa lasta kohtaan, kun taas yläluokilla oppilaan erilaisuuden kokemus näyttää enemmän oppilaan omalta valinnalta, tilanteena, jossa oppilas ei löydä omanhenkistä seuraa. Pitkään samassa koulukompleksissa työskennellyt koulukuraattori no 3 totesi, että alakoulun oppilaan käytöshäiriöstä ei vielä voi ennustaa syrjäytymisriskin mahdollisuutta.

No 3: (...) varsinkin alakoululaisten kohdalla, että voi olla jotenkin niinku, että opettajien ja aikuisten mielestä tosi hankalasti käyttäytyvä lapsi, mutta siinä tapahtuukin jotakin ja sitten se on ihan eri sitten myöhemmillä vuosivaiheilla, sitten semmoisiakin näkee onneksi (...) että minä oisin tosi varovainen ennustamaan mahdottomasti käyttäytyvältä jotenkin kakkos- – kolmosluokkalainen, niin oisin aika varovainen ennustamaan, että tämä tuleekin syrjäytymään.

No 2: (...) Mutta sitten tulevaa lukuvuotta, me sitten vähän mietittiin yhteisöllisessä näkökulmassa ja sitä, miten voitaisiin paremmin puuttua niinku syrjäytymisvaarassa olevien nuorten arkeen ja koulunkäyntiin. (...) Vähän mietittiin sitä nyt, että aletaan terveydenhoitajan ja nuorisotoimen kanssa pitämään välituntiparkkia ala- ja yläastelaisille niinkö määrättyinä päivinä ensi talvena, että sinne tulee tällaisia yksinäisiä nuoria, että pystyttäisiin heitä niinkö lähestymään jollakin tavalla. (...) vähän semmoista niinku nojatuolimeininkiä, vähän semmoisella ajatuksella, ei tavallaan niinkö markkinoida syrjäytyneiden nuorten parkiksi vaan pyritään se fiksaamaan se sellaiseksi, ettei se leimaa ketään.

Syrjäytymisriskin pohtiminen tuntui käynnistävän koulukuraattoreissa pohdintaa siitä, pitäisikö tukea tarvitsevien oppilaiden tilanteisiin suhtautua syvemmällä intensiteetillä.

Syrjäytymisriskiä ilmiönä oli myös nostettu yksittäisessä koulussa oppilashuollon erityiseksi teemaksi seuraavalle lukukaudelle. Heillä tavoitteeksi oli asetettu lähestyä oppilaita väli-tuntiparkkivastaanoitoilla ilman, että itse syrjäytymiskäsitettä tuotaisiin tietoisesti julki.

No 1: (...) kiinnostus kavereitten näkemiseen on vähentynyt, jaksaminen on vähentynyt, että ei jaksa samalla lailla kuin ennen, mikä taas ehkä liittyy enemmän niin kuin lähtökohtaisesti johonkin ahdistuneisuuteen, tai semmoiseen mikä sitten tuota ei vielä ole niin hälyttävällä syrjäytymisriskitasolla. Koska niitä kavereita kuitenkin on (...) ihmissuhteita on, mutta siitä sitten miten jaksaa niitä ylläpitää. (...) Se on ehkä isompi teema ollut, sitten on myös niitä (...) jolla on paljon poissaoloja (...) ei tule kouluun, ja sitten kuulostaa, että on harrastukset jäänyt ja ei ole oikeastaan missään muualla kuin kotona, niin semmoisissa sitten hälytyskellot soi... (...) ainahan sitä on kehitettävää ja mikä nyt ensimmäisenä tulee mieleen, niin on se, että poissaoloihin pitää reagoida ajoissa, että tuota ja se että jokainen koulun aikuinen pysähtyy sen lapsen tai nuoren kohdalle, jos hän osoittaa jonkunlaista viitettä siitä, että haluaisi tai tarvitse jonkun tukea tällä hetkellä, niin se on jokaisen koulun aikuisen tehtävä pysähtyä siihen ja ottaa se mahdollinen asia vastaan, mikä se on. Näillä minä ainakin ajattelen, että on iso merkitys. (...)

Koulukuraattori no 1 näki pohdinnassaan oppilaiden ongelmatilanteista ei niin hälyttäväksi syrjäytymisriskitasoksi, sellaisen kun oppilaan jaksaminen on vähentynyt tai oppilaassa näkyy ahdistuneisuutta mutta oppilaalla on vielä kavereita. Toiselle tasolle nousi isompi huoli, kun oppilas ei jaksa ylläpitää kaverisuhteitaan tai oppilalle on kertynyt paljon poissaoloja, ei tule kouluun ja oppilas jää vain kotiin olemaan. Näissä tilanteissa koulukuraattori näkee jo vakavampaa hälytysmerkkiä. Haastatteluissa tuli esille ajatus, että koulussa ei välttämättä aina tarpeeksi ajoissa pysähdytä tarkemmin miettimään, mistä oppilaan ongelmat voivat johtua tai jopa ei pysähdytä ollenkaan arvioimaan oppilaan tilannetta. Tutkijat ovat todenneet, että yksinäisen oppilaan syrjäytymisriskin tilannetta voi olla vaikeaa havaita, koska luokkakaverit ja opettajat saattavat nähdä hänet osaksi ryhmää. Oppilas saattaa näyttää integroituneensa luokkaansa, vaikka hän tosiasiasa vetäytyy sosiaalisista tilanteista, jolloin opettajan on myös vaikeaa lähestyä oppilasta ja oppilaan yksin jäämiseen on vaikeaa vaikuttaa (Harinen & Halme 2012, 56; Hall & Dawe & Farmer 2021, 2.)

No 4: (...) niinpä, ja opettajat ovat siinä avainasemassa, että enhän minä niinku voi itse tunnistaa ns. syrjäytymisriskissä olevia lapsia sieltä, totta kai, jos huomaa toistuvasti jonkun olevan esimerkiksi yksin siellä tai jotenkin näin, mutta että harvoin ne ovat niin nähtävissä aina ne problematiikat siellä. Opettajilla on valtava rooli ja sitten se, että opettaja on sellainen, tuo esille, että hänelle voi puhua ja sanoa, jos joku asia on mielessä ja sitten se asia tuodaan meille oppilashuoltoon myöskin tiedoksi (...) Tai näitä on tosi paljon tai lähiomaisen menehtyminen, sairastuminen, sellaisia monia ei niinku, sehän ei automaattisesti tarkoita sitä, että on heti syrjäytymisriskissä, mutta ehkä minä ajattelen, että meidän aikuisten tulee olla heillä niissä tilanteissa ja sitä että minkälaista tukea lapsi tarvitsee, vai onko se vain sitä, että

arki säilyy mahdollisimman turvallisena ja näin. Mutta siltikin se on, johon tärkeä kiinnittää huomiota ja sitten ehkä, jos on useampi niin sanottu riski toteutuu yhtä aikaa, niin silloin niinku erityisesti.

Koulukuraattoreiden puheissa ja sanavalinnoissa varhainen havaitseminen oli koko ajan läsnä ja se, että vastuu koulussa oppilaista on kaikilla aikuisilla. Koulukuraattorit toivoivat, että koulussa oltaisiin oppilaan ja hänen tilanteensa kohdatessa hereillä reagoimaan. Koulukuraattorit korostivat opettajan roolia ja velvollisuutta havainnoida luokkansa ja oppilaidensa tilanteita ja hyvinvointia. Ja että opettajan täytyy ajoissa reagoida oppilaan tai luokassa yleensä huolta aiheuttavaan tilanteeseen. Opettajalla on ensisijainen vastuu oppilaan tukemisessa ja ohjaamisessa oikean palvelun puoleen. Itsensä koulukuraattorit näkivät suhteessa opettajaan ohjaajina, jotka saattoivat ensin neuvotella opettajan kanssa keinoista, joilla opettaja itse voi ratkoa oppilaan tai luokan kanssa tilanteita. Oppilaan poissaolojen seuranta on tekninen keino seurata oppilaan hyvinvointia kuin myös oppimistulokset. Poissaolojen kertymisen nopeaan tahtiin ja suuriin määriin ajoissa reagoiminen on hyvä varhainen keino vaikuttaa oppilaan tilanteeseen. Tästä koulukuraattorit puhuivat paljon, mutta olivat huolissaan siitä, että poissaolojen seuranta opettajien taholta ei aina toiminut suunnitellusti. Poissaolojen seuranta kuuluu ensisijaisesti luokanvalvojalle tai luokanopettajalle ja kouluilla on ohjeellinen poissaolojen reagointiraja. Kun poissaoloihin lähdetään reagoimaan, opettaja neuvottelee oppilaan tilanteesta oppilaan, opettajan ja oppilaan vanhempien tai huoltajien kanssa. Jos jotain erityistä tuen tarvetta oppilaan tilanteessa näkyy, otetaan muun oppilashuollon henkilökuntaa mukaan arvioimaan oppilaan tilannetta. kouluterveydenhoitaja tai koulupsykologiin tai koulukuraattori, tai käydään verkostoneuvottelu moniammatillisesti. Koulukuraattorit kertoivat, että oppilaita ohjautui heidän vastaanotollensa usein juuri suuriksi kertyneiden poissaolojen vuoksi.

No 3: Joo ajattelin, että tuo poissaolojen seuranta, niin se olisi niinku semmoinen (...), et yleensä se poissaoloja rupeaa tulemaan, niin se olisi hyvä se selvittää, että miksi niitä lähtee tulemaan (...) varhaisessa vaiheessa – oikeastaan ne ovat ensisijaisesti luokanopettajan ja sitten luokanvalvojan, luokanopettaja alakoulussa ja luokanvalvoja yläkoulussa, niin homma olisi seurata. Että, kun ne lähtevät täyttymään... on laitettu ohjeellisia tuntimääriä, missä se pitäisi alkaa reagoimaan, niin kyllä kannattaisi reagoida, (...) mutta aina ei vain niin tapahdu (huokaa) (...)

No 5: (...) opetustuokiot tietyistä teemoista, vaikka erityisopettajan tai luokanopettajan kanssa on mahdollista, (...) tuoda jotakin tärkeitä tietoa heille, joka auttaa ehkä heitä pärjäämään tiettyjen asioiden kanssa, sitten voi ihan havainnoida tietysti, jos riittävästi tuntee

oppilaita, niin silloin voi myös huomata jotakin juttuja, vaikka ryhädynamiikassa tai semmoisia.

No 3: (...) mitä kulkee, vaikka käytävillä tai käy jossain luokassa niin (...) ei välttämättä ehdi sillä tavalla kuitenkaan (...) havainnoida – tai sillai, että jos minä niinku katsonkin jossakin luokassa, on joku, että hei kukahan hän on ja mitenkähän hänellä menee niin ei ole (...) että menisin kysymään, että säikähtäisikö oppilas menisin kysymään että (...)

Opetuksen ohella olisi tärkeää virittäytyä havaitsemaan koululuokan sosiaalisten suhteiden toimintamekanismeja. Näin voitaisiin havaita tukea tarvitsevia oppilaita, jotka eivät koe kuuluvansa ryhmään ja joilla on tarve selkiyttää luonteenomaista sosiaalista persoonaansa ja tätä kautta suhdettaan muihin oppilaisiin. (Hall & Dawe & Farmer 2021, 3.) Koulukuraattorit kertoivat, että yksittäisen oppilaan havainnointi luokkatyöskentelyssä ei välttämättä ole mahdollista tai hän ei ehdi havainnoimaan yleisen luokkatyöskentelyn aikana erikseen oppilaiden tilanteita. Koulukuraattori no 5 totesi, että pitäisi tuntea luokan oppilaat hyvin, ennen kuin yksittäisessä oppilaassa voisi havaita jotain, joka voisi olla huolta aiheuttavaa muutosta. Oppilaiden hyvinvoinnin ja yleisen tilan seuraaminen on luokanopettajien, luokkanvalvojien ja aineen opettajien tehtävä opettamistyön ohella. Luokan opettaja on vastuulla oppilaiden asioista, jonka mukaan luokassa työskentelevien avustajien on ensin keskusteltava opettajan kanssa havainnoistaan oppilaasta ja opettaja toimii tarpeen mukaan. Vaikka tehtävänjakoa oli oppilaan tilanteeseen reagoimisessa, kuului työnjaon selkeyttämisen tarve koulukuraattoreiden puheissa. Tarvetta nähtiin jatkuvalla oppilashuollon jäsenten ja oman tehtävänkuvien ja toimintamallien selventämiselle. Ja pohtimista siitä, milloin ja kenen oppilaan tilanteessa täytyy reagoida. Kehitystyötä koululla kyllä tehtiin oppilashuoltoryhmissä vuosittaisten saatujen kokemusten pohjalta, mutta toimintamallien ja -roolien sisäistäminen opettajien suunnalla ei aina ollut riittävää.

No 4: (...) mutta kun sehän ei niin mene, vaan se, jolla se huoli herää, on päähenkilö, joka tuota kokoaa sen ryhmän, että tuota, että mutta tähänkin liittyen on sitten oppilashuollossa meillä ainakin tosi paljon, yritetään kehittää koko ajan ja tuoda semmoisia uusia toimintamalleja ja tavallaan sitä meidän työmme kirkastamista. Kaikilla kouluilla on oppilashuollon henkilöstö käynyt läpi tavallaan sitä meidän koulukuraattoreiden ja koulupsykologien toiminkuvia ja tehtäviä ja mikä meidän roolimme on oppilashuollossa ja toisaalta sen täsmentämistä, että oppilashuolto itsessään kuuluu kaikille koko koulun henkilökunnalle, mikä saattaa ehkä joskus tietyllä tavalla unohtua ja että mitä se tarkoittaa ja näin.

No 1: (...)moni oppilas on tullut vaikka sillä lailla, että no opettajan kautta tai että opettaja on vinkannut että, hei voisiko tämä olla semmoinen aihe, että voisit olla yhteydessä kuraattoriin...(...) vaikka teini-ikäisille, ja sitten ne tulee käymään walk-in:illa, että tämmöistä on

ollut mielen päällä ja opettajan kanssa jo juttelin ja...(...) et ohjautuu, tietävät mikä on kyseessä, kuraattoripalveluista puhutaan, että tuota osaavat ohjata kuraattorin luokse, osaavat pyytää palavereihin...(...) esiintyy sitä, että luullaan tietävän, että tämä on kuraattorin tehtävä, hoida sinä tämä asia...(...) niin itse yrittää lähestyä asiaa, että mitä kaikki voitaisi tehdä asialle... (...) mutta se on semmoinen varmasti rakenteissa, mitä (...) mikä vaan täytyy pitää omat rajat siinä ja se sitten sutviintuu. (...) Mutta (...), yhteistyö opettajien kanssa minun mielestäni sujuu oikein hyvin.

Aiemmissa tutkimuksissa koulukuraattorit ovat kertoneet, että rehtoreille tai opettajille ei ole ollut aina selkeää käsitystä, miten koulukuraattoreiden osaamista voi hyödyntää oppilaiden ongelmatilanteissa (Lakkala ym. 2019, 11–12). Tämä voi johtua osittain siitä, että koulukuraattorin työlle ei ole selkeää ammatillista määritelmää. Lisäksi jokainen koulukuraattori tuottaa omanlaistaan itsenäistä asiantuntijatyötä. Epäselvyyttä koulukuraattorin roolin hahmottamisessa voi aiheuttaa myös se, että kuraattorin työtä on tehty vaihtelevilla koulutuksilla (Pippuri 2015, 13, 9). Kaikkinensa opettajien rooli oppilaan mahdollisen tuen tarpeen havaitsemisessa painottui koulukuraattorien puheissa opettajien tehtäväksi. Koulukuraattorit odottavat, että opettaja pyrkii ensin itse keskustelemaan oppilaan kanssa ja tarvittaessa opettaja neuvottelee koulukuraattorin kanssa toimintakeinoista oppilaan kanssa, ja vasta näiden toimien jälkeen opettaja ohjaa tarvittaessa oppilaan koulukuraattorin puoleen. Koulukuraattoreiden asemaa ja tehtävänkuvaa sekä koko oppilashuollon toimintaa myös pyrittiin kirkastamaan, sillä ajatuksella, että oppilashuoltotyö on koko koulun henkilökunnan tehtävä. Silti koulukuraattorin asemasta ja roolista näkyi koulukuraattoreiden puheissa kipuiliua. Opettajat saattoivat yrittää ulkoistaa oppilaan asian hoitamisen kokonaan koulukuraattorille, jolloin koulukuraattori saattoi pysäyttää tilanteen ja todeta, että oppilaan tilanteeseen vaikuttamisesta on hyvä pohtia yhdessä.

On nähty, että koulun eri toimintaorientaatiot: oppimisen, koulunkäynnin tuen ja oppilashuollon järjestelmillä ei ole aktiivista kontaktia toisiinsa eikä varhaisen vaikuttamisen keinoja sekä yhteisöllisen oppilashuollon työmuotoja hyödynnetä kattavasti. (Lakkala ym. 2019, 2, 7). Spontaanisuus ja helppo lähestyttävyyys voi puuttua koulun organisaatioiden sekä oppilaiden välillä, koska koulun eri toiminnot rajautuvat ajallisesti ja tiloiltaan. Henkilökunnan tehtäväkohtaiset keskustelusuhteet rajautuvat näiden rakenteiden puitteisiin ja voivat hankaloittaa oppilaiden ja henkilökunnan kohtaamisia. (Koskela 2009, 55; Laine 1997, 106.) Lisäksi oppilaan tukeminen voi ontua, kun koulu yhteisöllä ja kunnalla ei ole riittäviä resursseja tarjota ajoissa psykososiaalista ja terapeuttista tukea oirehtivalle lapselle. On myös

todettu, että oppilaiden kanssa toimivat koulun ja sosiaalihuollon sekä perheneuvolan henkilökunta eivät aina tunnista lainsäädännöllisiä toimivaltuuksiaan oirehtivan lapsen tilanteessa. (Lakkala ym. 2019, 13–14).

5.2 Syrjäytymisriskissä olevan oppilaan tuen tarpeen tunnistaminen

Koulukuraattorit kokivat, että yhteisöllisen työn muodoissa ei ole mahdollista havainnoida yksittäistä oppilasta, mutta pohtivat, että syrjään vetäytyvän oppilaan kohdalla voi syrjäytymisriskiä olla. Koulukuraattorit painottivat opettajien roolia tarkastella oppilaidensa hyvinvointia ja tunnistaa oppilaissa mahdollisen tuen tarvetta. Koulukuraattorit toteavat, että opettaja on oppilaalle se lähin aikuinen, jolle oppilas voi ensin puhua huolestaan. Opettaja voi sitten tarvittaessa neuvotella oppilaan tilanteesta muun oppilashuollon asiantuntijan kanssa.

No 4: opettajat ovat siinä avainasemassa, että enhän minä niinku voi itse tunnistaa ns. syrjäytymisriskissä olevia lapsia sieltä. Totta kai, jos huomaa toistuvasti jonkun olevan esimerkiksi yksin siellä tai jotenkin näin, mutta että harvoin ne ovat niin nähtävissä aina ne problematiikat siellä, opettajilla on valtava rooli. Ja sitten se, että opettaja on sellainen tuo esille, että hänelle voi puhua ja sanoa, jos joku asia on mielessä ja sitten se asia tuodaan meille oppilashuoltoon myöskin tiedoksi, (...)

No 5: (...) se on vähän sisään ajettukin kuraattorityöhön, en tiedä kuinka kauan, viime vuosina ainakin. Varsinkin pieniä oppilaita, että ei ylipäätään työskenneltäisi kahden kesken juurikaan. Ei oteta semmoista tapaa, että lapset kävisivät sarjakäyntejä kuraattorilla... pienet lapset. Vaan, että ne lähiaikuiset olisivat aina mukana ja työstettäisi niitä asioita loppujen lopuksi vähintään yhtä paljon niitten aikuistenkin kanssa.

Koulukuraattorit kertoivat tehtävänsä painottuvan yhteisölliseen oppilashuoltotyöhön. Tämä on tavoitteena heidän koulujensa oppilashuoltotyön suunnitelmassa. Tähän tavoitteeseen ohjaa myös oppilashuoltolaki (Oppilas- ja opiskeluhuoltolaki (1287/2013)). Hallituksen esityksessä oppilashuoltolain muuttamisessa kuitenkin todetaan, että koulukuraattorin työ on painottunut yksilökohtaiseen työhön. Oppilashuoltolakia on muutettu vuoden 2022 alusta koulukuraattoreiden ja -psykologien asiakaskattomäärissä, jotta ennaltaehkäisevään yhteisölliseen työhön kouluissa jäisi resursseja ja turvattaisiin oppilaille tasa-arvoisesti

saatavilla olevat oppilashuollon palvelut. Uudet asiakasmääräkatot ovat vuoden 2022 alkaen koulukuraattorin osalta 670 oppilasta ja koulupsykologeilla 780 oppilasta. Lisäksi lain esityksessä on tarkennettu koulukuraattorin kelpoisuusvaatimuksia uusien rekrytoinnissa. Edellytyksenä on sosiaali- tai kasvatusalan tai käyttäytymistieteisiin suuntautunut korkeakoulututkinto. Koulutukseen täytyy sisältyä sosiaalityön yliopisto-opintoja 60 opintopisteen verran. (HE 165/ 2021.) Lastensuojelun laatusuosituksen 2019 – julkaisussa Lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin tilanteen määrittelyssä painotetaan lapsen ja perheen tuen tarpeiden varhaista tunnistamista, jotta tukea voidaan tarjota oikeassa mittasuhteessa ja oikeaan aikaan. (Malja ym. 2019, 35.) Yksilökohtainen työ on silti edelleen tärkeä osa koulukuraattorin työtä. Yksilökohtaista työn tapaan vaikuttaa oppilaan ikä ja tuen tarpeen taso. Alakoululaista koulukuraattori tapaa lähes aina lapsen huoltajan kanssa. Vanhempien oppilaiden kanssa voi riittää kahdenkeskinen työskentely, tarvittaessa koulukuraattori tekee yhteistyötä oppilaan opettajan ja vanhempien ja muiden ammattilaisten kanssa.

T: Onko teillä jotakin teemavuosia ollut?

No 3: No meillä se kouluterveyskysely aika pitkälti ohjaa sitä, mihin milloinkin lähdetään painottamaan, että sehän on joka toinen vuosi. Kouluterveyskysely 2021 vuonna on se niinku tässä meillä oppilastyöryhmässä ollut työn alla ja siitä yritetty katsoa mitä sieltä nousee ja sitten sen mukaan suunniteltu. Esimerkiksi ehkä ne päihteiden käyttö ollut semmoinen, että me mietitty miten me voimme vaikuttaa oppilashuollon ihmiset siihen.

Yleistä tietoa oppilaiden hyvinvoinnista oppilashuoltoryhmä saa valtakunnallisen, joka toinen vuosi toteutettavan THL:n kouluterveyskyselyn tuloksista (THL Kouluterveyskysely 2021). Haastateltujen koulukuraattoreiden kouluissa oppilashuoltoryhmissä vuosittain myös arvioidaan omien koulujen oppilaiden yleisen hyvinvoinnin tilaa. Kouluilla myös tehdään kuntakohtaisesti hyvinvointikyselyitä oppilaille ja koulun henkilökunnalle, mutta tämä ei ole säännöllistä. Koulukuraattorit käyvät läpi oppilashuoltoryhmien kanssa omien kouluyksikköjensä kevätkoosteissa kuluneen lukukauden tuottamaa tietoa oppilaiden hyvinvoinnista ja ajankohtaisista ilmiöistä oppilaiden keskuudessa. Koosteen tuottamien tietojen pohjalta laaditaan syksyisin oppilashuoltoryhmän yhteisöllisen oppilashuoltotyön suunnitelma. Varsinaista oppilashuoltosuunnitelmaa ei päivitetty kouluilla joka vuosi.

No 3: (...)mutta sitten taas toisaalta, että just, että just vaikka, nämä päihteet, et niin kun ne nyt nousi meillä tässä, ne nousivat sieltä kyselystä kyllä, mutta ne nousivat niinku

semmoisista arkihavainnoista, että meillä on nuuskaa ollut just,(...) Mutta että se jotenkin näkyy täällä, että jostain, täällä käytetään päihteitä, että se on mullakin jäänyt vähän vähemmälle, (...) jotenkin että hoksata kysyä siitä, et tulee jostakin toisen teeman lähtölau... ajatuksena jostakin muusta asiasta puhumaan minulle, niin että minä muistaisin tiedustella senkin, että käytätkö päihteitä. (...) melkein itselle pitää laittaa muistilappu, että kysypä tämäkin.

Syrjäytymisen prosessiin voi liittyä yksilön tai ihmisryhmän poikkeava tilanne tavanomaisesta ja yleisesti hyväksytyistä tilanteesta, tahallaan tai tahattomasti. Kuten lapsen osallistuminen varkauteen tai päihteidenkäyttöön, tahallisena tai tahattomana poikkeavana käyttäytymisenä. (Lämsä 2009, 30, 33.) Valtakunnallisten kouluterveyskyselyjen tulokset tukevat koulukuraattorin työtä ottaa oppilaiden kanssa esille asioita, joita ei muuten välttämättä tulisi käsiteltyä. Oppilaan yksilöllinen ongelma voi myös kertoa laajemmasta koko oppilasyhteisöön vaikuttavasta ilmiöstä, johon voidaan kohdentaa yhteisöllisesti suunnattua oppilashuollon työskentelyä. Koulukuraattori no 3 pohti valtakunnallisen kouluterveyskyselyn tuloksissa (THL Kouluterveyskysely 2021) oppilaiden kertomasta päihteiden käytöstä, että hänen olisi vastaanotolle tulleen oppilaan kanssa samalla hyvä kysyä oppilaalta myös päihteistä. Koulukuraattori kertoi päihdeaiheeseen liittyen heidän koulussaan esille tulleseensa ala-asteikäisten nuuskankäyttöön, joka oli tuonut mukanaan vakavia lieveilmiöitä oppilaiden keskuudessa, kuten kiusaamista, väkivaltaa ja jengiytymistä. Syrjäytymisriskiin liittyen koulukuraattorin merkittävin mahdollisuus tarkastella oppilaan tilannetta on kahdenkeskinen työ oppilaan kanssa. Tällöin useimmiten oli jo puututtu oppilaan tilanteeseen, pääosin opettajan pyynnöstä. Kaikkien koulukuraattoreiden haastatteluissa korostui vahvasti opettajan rooli nähdä ja tunnistaa oppilaidensa tilanteita ja reagoida niihin. Esimerkiksi huoli oppilaan hyvinvoinnissa, oppilaan suuret poissaolomäärät tai oppilaalla on käytöshäiriöitä koulussa.

No 2: Mutta poissaolot ovat se ensimmäinen asia, mihin opettaja ensimmäisenä puuttuu, jos se alkaa olla semmoista epämääräistä koulusta poissaoloa (...) tai on jotenkin väsymystä tai jotakin muuta.

Tutkija on todennut, että suorituskeskeisessä ilmapiirissä saattavat väsyä ja ahdistua nekin oppilaat, joilla koulunkäynti on ollut alkujaan mielekästä. Oppilaat ovat erilaisia ja tarvitsevat erilaista tukea koulunkäyntiinsä, toiset motivaation löytämiseen, kun taas toiset tarvitsevat apua enemmän hyvinvoinnin ylläpitämiseen (Tuominen 2014, 226, 228). Oppilaiden

yksilöllisyys ja sitä myötä erilaiset tuen tarpeet edellyttävät oppilaan tuntemista ja pitkäjänteistä työtä. Siksi opettajan ja koulukuraattorin yhteistyö on oleellista oppilaan asiassa.

No 1: (...) on hyvä poissaoloihin puuttumisen malli. [--] mikä pitäisi olla kaikissa kouluissa käytössä minun mielestäni hyvinkin systemaattisesti, niin se tuota hakee vielä edelleenkin paikkaansa, mutta jos sitä käytettäisiin, ehkä pystyttäisiin aikaisemmin puuttumaan, mutta tämä korona-aika on selvästi vaikuttanut siihen, että poissaoloja on kerennyt tulla hirveästi ja siten aletaan myöhemmin (...) tai ei tarpeeksi ajoissa mietitä, että hetkonen, mistä nämä kaikki vois sitten johtua. Ja vanhemmat eikä sitten opettajat niin puutu.

Poissaolojen vuoksi oppilaat ohjataan ensin koulun sosiaalityön piiriin, mutta lapsen poissaolojen jatkuessa tai lapsen päihteiden käytön vuoksi lapsen asiakkuus siirtyy lastensuojelun puolelle, joka on useimmiten lapselle vastentahtoinen tilanne. (Pippuri 2015, 18.) Luokanopettajan tai luokanvalvojan tehtävänä on seurata oppilaidensa poissaolojen kertymiä ja ryhtyä toimiin oppilaan kanssa, jos tietty määrä poissaoloissa ylittyy. Koulukuraattorit kertoivat, että heidän kouluissaan on erityinen poissaoloihin puuttumisen malli, mutta sitä ei kuitenkaan aina hyödynnetty riittävästi tai ohjeistuksen mukaan tai saattoi olla osalla kouluilla vielä käynnistysvaiheessa. Myös jo ohi mennyt koronataudin eristysaika lisäsi merkittävästi oppilaiden poissaoloja, eikä näihin ollut silloin aina ajoissa puututtu. Suurien poissaolokertymien kanssa vastaanotolle tulleiden oppilaiden kanssa koulukuraattori saattoi joutua pohtimaan, kuinka oppilas yhdeksännen luokan jälkeen pääsee etenemään puuttuvien opintosuoritusten vuoksi.

No 3: (...) niin ei ehkä semmoisia, ei kyllä tapahdu, että joku tuolla käytävällä tulis, kyllä mutta kyllä niinku yksittäisiä, en osaa sanoa kuinka paljon, voisko ehkä, minä mietin... joku sata oppilasta varmaan käynyt tämän lukuvuoden aikana, niin olisko semmoinen alle kymmenen, mutta enemmän kuin viisi, niin sillä tavalla – m: niin – niinku itse silleen ovelta kysyy, että hei pääseekö sinun luoksesi, tai sitten laittanut wilma-viestin. Että, tuota, isommat oppilaat käyttävät wilmaa itsenäisestikin.

Peruskouluissa käytetään henkilökunnan, oppilaiden ja vanhempien välisessä sisäisessä viestinnässä ja ajanvarauksessa *wilma-järjestelmää*. Wilma-alusta toimii viestinvälitys- ja tiedonjakokanavana, esimerkiksi opettajat merkitsevät wilma-alustalle oppilaiden koetukset ja poissaolot tai oppilaat ja muut käyttäjät voivat sopia ajanvarauksia opettajien tai koulukuraattorin vastaanotolle. Näihin tietoihin on oppilailla ja heidän opettajillaan sekä vanhemmilla pääsy. Koulukuraattorit käyvät wilmassa katsomassa oppilaan tietoja vain, jos

oppilaasta tulee koulukuraattorin asiakas. Jos oppilaalla on kertynyt paljon selittämättömiä poissaoloja, voivat he keskustella oppilaan kanssa, mikä on estänyt kouluun tuloa ja kuinka tavoiteltaisiin tilanteen parantumista, esimerkiksi kiusaamisen kohteeksi joutuminen. Tutkijat toteavat, että kiusaamisen kohteeksi joutuneet lapset tuntevat ulkopuolisuutta kouluyhteisössä. Koulukiusaaminen ja yksinäisyys heikentävät oppilaan mahdollisuutta liittyä koulun yhteisöön ja voivat sitten lisätä oppilaan syrjäytymisen riskiä sekä heikentävät kouluihtyvyyttä ja koulumenestystä (Pippuri 2015, 67, 68; Hall ym. 2021, 2.)

No 4: (...) meillä on ensinnäkin just tämä psykologi, (...) ja sitten myös niinkö terkkari joka koululla, tehdään tiivistä yhteistyötä. Ja meillä on semmoiset, että itse järjestetään sellaiset aina kuukausittaiset tapaamiset, jossa käydään ajankohtaisia asioita läpi (...). itseasiassa eilen käytiin vähän sellaista kevään koontia ja mitä ajatuksia syksyyn ynnä muuta (...) niin se on tärkeä meidän lähiyhteistyömme kannalta ja sitten niinku myös koulun henkilökunnan kanssa pääsääntöisesti ... ne meidän vastuumme jakautuvat ihan sillä tavalla niin kuin järkevästi ja hyvin.

Koulukuraattorilla olisi hyvä olla käsitys oppilaiden sosiaalisten suhteiden mikrorakenteista (microsystems) koulussa ja tiedostaa kuinka koulun kurinpitotoimet vaikuttavat oppilaaseen. Lisäksi oppilaan ongelman juurisyitä olisi tärkeää tarkastella laajemmin, ettei keskittyä liiaksi vain oppilaan perhetaustaan. Kokonaisuudessaan pitäisi huomioida koulun toimien vaikutukset oppilaan hyvinvointiin ja kehitykseen. (Cameron 2006, 5–6.) Haastattelemani koulukuraattorit kertoivat seuraavansa oppilashuollon ryhmän kanssa koulun ajankohtaisia asioita kuukausittaisissa oppilashuollon palavereissa. Seuranta tuottaa tietoa myös oppilashuollon suunnittelulle lukuvuosiakohtaisesti. Kertyneiden kokemusten ja tiedon pohjalta voidaan sitten laatia suunnitelmia ja kehittää keinoja parantaa oppilaiden hyvinvointia. Koulukuraattorit totesivat, että samalla oppilashuollon henkilökunnan vastuiden jakautumista voidaan tarkastella ja päivittää.

No 4: (...) mutta totta kai tulee niitä yhteydenottoja, että hei meidän lapsemme hyötyisi kuraattorin tapaamisista ja että opettaja arvioisi, että hyötyisi ja ihan varmasti kuka tahansa melkeinpä hyötyisi, että näinhän se on. Mutta sitten joutuu olemaan niin sanotusti portinvar-tija sitten siinä, että pidetäänpä palaveria yhdessä sitten ja mietitään, mikä on sen oppilaan kannalta oikeasti järkevää ja tarkoituksenmukaista. Joskus se voi olla, että ennemmin siinä luokkatilanteessa sitten, sitten niinku opettaja kokeilee tiettyjä juttuja sen oppilaan kanssa. Ja meillä on nyt koulutettu semmoinen konsultaatiomalli. (...) haastatellaan opettaja, jos sillä on jonkun tietyn oppilaan kanssa tai oppilasryhmän kanssa niinku haasteita, niin, niin tuota haastatellaan tietyn struktuurin mukaan tämä opettaja. Ja mietitään keinoja opettajalle,

kuinka toimia sen oppilaan kanssa. Silloin ei ulkoisteta niitä asioita meille, vaan me ohjaamme sitä opettajaa toimimaan niissä tilanteissa. Vaatii vaan, vaatii kovasti itsereflektiota opettajan toiminnalta ja muuta tällöistä. Se on hyväksi todettu.

No 3: jos opettajalla on semmoinen tuntuma, että tässä olisi hyvä olla kuraattori, niin hän voi ehdottaa sitä huoltajalle, että olisiko hyvä, jos otettaisiin kuraattori mukaan (...) kuitenkin ja opettaja voi tietenkin myös ennen kuin on siihen huoltajaan yhteydessä, niin nimettömästi konsultoida minua ja selittää niinkö nimettömästi sen tilanteen ja mitä minä ajattelen siitä ja (...)

Koulun sosiaalityö on varhaisen puuttumisen keino ja peruspalvelua, jolla voidaan ehkäistä asiakkaiden joutumista kalliisiin erityispalveluihin. Opettajan neuvottelu koulukuraattorin kanssa oppilaan tilanteesta voi olla ratkaiseva ennaltaehkäisevä toimi, silloin oppilas itse ei välttämättä tarvitse asiakkuutta kuraattorille. (Pippuri 2015, 25.) Vaikka koulukuraattorit pääsääntöisesti totesivat, että opettajien kanssa yhteistyö toimii hyvin, oli tilanteita, joissa opettajilla ei aina ole ollut selkeää käsitystä toimintavastuiden jakautumisesta oppilaan tilanteessa. Konsultaation tavoitteena on, että oppilaisiin liittyviä asioita ei joka kerta ulkoistettaisi koulukuraattorille. Koulukuraattorilta saatettiin odottaa myös nopeita ratkaisuja oppilaan tilanteeseen, ja että koulukuraattori yksin ottaisi vastuuta oppilaan asiassa. Tätä saattoivat olettaa myös oppilaan vanhemmat. Konsultoiminen oppilaan tai koko luokan asiassa näkyi haastatteluissa oleellisena osana koulukuraattorin työtä. Koulukuraattoreiden tavoitteena on ohjata opettajaa toimimaan haasteita tuottavan oppilaansa tai luokkansa kanssa. Tähän koulukuraattoreilla oli myös konsultaatiomalli opettajan kanssa käytävään ohjauskeskusteluun. Koulukuraattoreilla oli saatavilla koulutusta tämän keskustelumallin käyttöön. Haastattelumallin tuella ohjataan opettajaa reflektoimaan toimintaansa ja löytämään keinoja toimia oppilaansa tai luokkansa kanssa.

T: kuinka opettajien kanssa yhteistyö toimii?

No 1: no minä olen kokenut, että yhteistyö toimii tosi hyvin, tietenkään en voi sanoa, ottavatko he yhteyttä aina kun tarvetta on... (...) ottavatko puheeksi kuraattorin kanssa, kun on jotakin mielen päällä... (...) joko nimettömästi tai sitten kun ovat jutelleet jo oppilaan ja perheen kanssa, että voisiko tästä puhua kuraattorin kanssa, niin sitten nimellisesti (...) tuntuu, että hyvin, he eivät jää yksin asioitten kanssa ja... (...) siinä on se häilyvä juttu, että pitää itsellä varmistaa, että onhan varmasti, kun nimellä tullaan konsultoimaan, että onhan varmasti lupa pyydetty... (...) Koska sitten meille se kuraattoripalvelussa on tarkkaa, että pitää kirjata se, joka tulee nimellisesti... (...) meillä tietoon... (...) ja ymmärretään, että se on meillä tiukempi raja ja ajattelen, että moni oppilas on tullut vaikka sillä lailla, että no opettajan

kautta tai että opettaja on vinkannut että, hei voisko tämä olla semmoinen aihe, että voisit olla yhteydessä kuraattoriin.

Konsultoivat keskustelut nimettömästi oppilaan asiassa koulukuraattorin ja opettajan kesken ovat nopea ja helppo keino etsiä ratkaisuja. Tätä palvelua koulukuraattorit suosittelivat, koska tällöin oppilas ei tule koulukuraattorille asiakkaaksi. Koulukuraattoreiden on toisinaan täytynyt selventää opettajille sitä, milloin on käytettävä oppilaasta nimetöntä konsultointia ja mitä oppilaan nimen käyttäminen konsultointitilanteessa merkitsee. Jos konsultointi tapahtuu nimellä, on koulukuraattorin kirjattava oppilaan tietoihin opettajan kanssa käyty keskustelu. Aina oppilaalle ei tarvitse perustaa asiakkuutta oppilaan asioista keskustellessa myöskään vanhempien kanssa. Pippuri (2015, 9) on todennut, että oppilaan asiakkuutta koulukuraattorille ei vielä välttämättä synny siinä vaiheessa, kun oppilaalle tai hänen huoltajalleen annetaan yleisluontoista ohjausta ja neuvontaa, vaan oppilaan koulukuraattorin asiakkuus alkaa, vasta kun oppilaan tilanteeseen tarvitaan muutosta. Koulukuraattorin ohjaava työote opettajien ja vanhempien kanssa on oppilaan ongelmien laajentumista ennaltaehkäisevää työtä. Tämä on määritelty Lastensuojelulaissa (417/ 2007, 3 a §), jossa todetaan, että koulun sosiaalityö on ennalta ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevä lastensuojelu määritellään laissa tueksi ja erityiseksi tueksi, joita annetaan opetuksessa, nuorityössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

No 2: (...) aika tiivistä on opettajien kanssa, joka on äärimmäisen hyvä. Monestihan opettaja ottaa itse minuun yhteyttä oppilaan asioissa, jos on paljon poissaoloja tai huomaa, että oppilaan käytös on jollakin tavalla muuttunut tai muuta huomaa sen oppilaan tilanteessa muutosta. (...) Ja aika herkästi opettajat pyytävät kuraattoria avuksi siis siihen, ja me jaamme niinkö sitten sitä yhteistyötä (...) ja järjestetään monialaista verkostoa ja pyydetään vanhempia mukaan ja... (...)

No 5: Ehkä silti oletan, että yksilötyön kautta ne ketkä on lapsen kanssa tekemisissä, ketkä on lapsen lähiaikuisia, minähän en voi olla se kuin hetken aikaa jonkun kanssa. Ne ottavat minuun yhteyttä joistakin huolenaiheista, ja minun tehtäväni on tämä syrjäytymisriskin ikään kuin linssien läpi katsoa sitä tilannetta ja osata kysyä oikeat kysymykset, uskaltaa käydä läpi tietyt teemat ja sitä kautta todeta sitten, miten minä nyt tätä arvioin.

Jos oppilaan tilanne tarvitsee koulukuraattorin tapaamista tai laajempaa ammatillista tukea, voi opettaja ohjata oppilaan koulukuraattorin luokse tai koulukuraattori järjestää monialaisen verkostotapaamisen oppilaan ja vanhempien kanssa. Myös oppilaan vanhemmat tai huoltajat voivat olla suoraan yhteydessä koulukuraattoriin. Koulukuraattorilta vaaditaan ammatillista osaamista ja taitoa nähdä oppilaan tilanne ja kykyä ottaa esille asioita, joiden avulla voidaan selvittää lapsen ongelmia. On myös tärkeää, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla on ymmärrys vähävaraisen lapsiperheen arjesta, jotta ammattilaiset kykenevät näkemään oppilaan todellisen tuen tarpeen ja tarjoamaan oppilaalle oikeanlaista tukea (Bardy & Heino 2013, 15–17).

*No 5 [--] niin... se on ehkä just se, että kaikki sen lapsen elämässä toimivat henkilöt, että muistaisivat niin kun, jos tavallaan huoltajat... jos herää huolta siitä lapsesta, niin olisivat jon-
nekin tahoon yhteydessä, mieluummin aikaisemmin kuin muutaman vuoden, niin kun tavallaan toivomisien ja omien katsomisien ja kokeilujen jälkeen. Ja sitten myöskin siellä koulun pinnassa, että tuota tavallaan henkilökunta, hyvin matalalla kynnyksellä sitä moniammatillisuutta, niin kun mukaan niiden oppilaiden asioiden miettimiseen, [--]*

No 1: (...) toimii kuitenkin ja ymmärretään, että se on meillä tiukempi raja, ja ajattelen, että moni oppilas on tullut, vaikka sillä lailla, että no, opettajan kautta, tai että opettaja on vinkannut että: Hei voisko tää olla semmoinen aihe, että voisit olla yhteydessä kuraattoriin? (...) ... vaikka teini-ikäisille, ja sitten ne tulee käymään walkinilla, että tämmöistä on ollut mielen päällä ja opettajan kanssa jo juttelin (...) olen toivotannut jokaiselle oppilaalle, kun olen kiertänyt luokissa, että joka ikinen aikuinen, jonka te täällä näette, ollaan sitä varten, että meidän hihaamme saa tarttua ja pitää tarttua ja tulla juttelemaan, jos jotakin on. Ja niin yhä yhtä lailla, niin siivoojat, sihteeri ja vahtimestari ja ohjaaja, opettaja ja rehtori ja kaikki ollaan siinä samassa kelkassa.

Haastatteluissa koulukuraattorit kommentoivat usein sitä, että aina ei tarpeeksi ajoissa havahduta pohtimaan mistä oppilaan ongelmat johtuvat tai annettiin tilanteiden jatkua pitkään. Saattoi olla, että vanhemmat ja opettajat ovat kuukausia yrittäneet oppilaan kanssa, kunnes oppilaan tilanne oli kärjistynyt. Koulukuraattoreiden pohdinnoista nousi vaikutelma, että vanhemmat kuin opettajat ja muu henkilökunta voivat olla toisinaan epä tietoisissä vaiheissa ja kenen kanssa oppilaan tilanteesta pitäisi lähteä keskustelemaan ja pohtimaan. Kun taas parhaimmillaan oppilas tulee oma-aloitteisesti tai opettajan suosituksesta juttelemaan koulukuraattorin kanssa mielen päällä olevasta asiastaan. Koulukuraattorit ovat pyrkineet viemään viestiä oppilaille ja koulun henkilökunnalle, että koulussa ollaan töissä oppilaita varten, ja että oppilaat myös näin kokisivat.

5.3 Mahdollisuudet varhaisessa vaiheessa tukea oppilasta

Nuorten ongelmien kumuloitumisen ehkäisemiseksi on oleellista, että ongelmiin puututaan monialaisesti ja varhaisessa vaiheessa. Monialaisuus taas tarkoittaa eri ammattilaisten, kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyöllistä toimintaa, jolla on myös yhteinen tavoite. (Moilanen ym. 2021, 3–4.) Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan sosiaalisten ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista varhaisessa vaiheessa. Varhainen puuttuminen on sosiaalityön tilannekohtaista arviointia ja käytäntöä, jonka pohjalta lapsen tilanteeseen puututaan heti, kun ongelmia tai avuntarvetta havaitaan. Varhaisen puuttumisen toimintatapoihin voi silti sisältää riski ylitulkinnasta lapsen tilanteessa. Ensisijainen keino tukea lasta ja perhettä on lapsen kehityksen tukeminen, jos ei ole välttämätöntä heti aloittaa lapsen tai perheen asiakkuutta. (Malja ym. 2019, 35; Pippuri 2015, 21, 23.) Matala kynnys koulukuraattorin luokse on tärkeä ennaltaehkäisevä ja varhainen auttamisen keino lasten ongelmatilanteissa. Oppilaille on tärkeitä, että kuraattorin vastaanotolle pääsee ilman erillistä lähetettä ja kuraattori on valmiiksi paikalla jo koulussa, helposti lähestyttävissä. (Pippuri, 2015, 6.)

Varhainen puuttuminen terminä liitetään useimmiten lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan työhön. Varhaisella puuttumisella on tarkoitus varmistaa ja vahvistaa yksilön liittymistä yhteisönsä, kun yhteisö- ja osallisuussidoksia vielä on tai ne eivät ole vielä katkenneet. (Juhila 2014, 57.) Koulukuraattoreiden toteuttama yhteisöllinen työ oppilaiden kanssa on ennaltaehkäisevää ja myös varhaisten tukemisen keino. Koulukuraattorit pyrkivät vaikuttamaan yhteisöllisellä työllään kohdennettuihin ilmiöihin, joita oppilaiden keskuudesta nousee. Toiminta voi lähteä käyntiin koulukuraattorin, tai jonkun muun oppilashuollon jäsenen tai oppilaan havainnosta tai toiveesta puuttua tilanteeseen. Yhteisöllistä työtä saatettiin toteuttaa eri teemoihin liittyvinä tapahtumina, esimerkiksi luokkakohtaisina tiedotustilaisuuksina. Koulukuraattorilla oli näissä teema-aiheisissa tilaisuuksissa työparina yleensä luokan opettaja, terveydenhoitaja tai jonkin järjestön toimija.

No 1: (...) ja tuota, aina kun joku laittaa tuolla lailla pyörät pyörimään ja aukaisee suun niin... niin tuota lähdetään suunnittelemaan... toive voi lähteä opettajalta, oppilailta, meiltä oppilashuollon työntekijöiltä, keneltä vaan... mutta pyritään tarpeeseen, ei vaan lätkäistä jotakin ryhmää pystyyn. (...) Esimerkiksi minä kuraattorina ja terveydenhoitaja nostettiin esille, että

me on hoksattu, että yhdellä luokka-asteella tosi paljon tämmöistä erityisesti tytöillä ahdistuneisuutta ja yksinäisyyttä... ja sitten lähdettiin miettimään no mitäs me voisimme tehdä.

Näitä ohjaustilanteita koulukuraattorit saattoivat järjestää myös välittömään tarpeeseen, jos jokin teema tuli esille oppilaiden toiveista tai tarpeesta, esimerkiksi kun oppilaat kaipaavat, että joku puuttuu luokan tilanteeseen. Toteutusten teemoja nousi havainnoista oppilaiden hyvinvoinnin ongelmista, kuten kaveritaidot, syömättömyys, seksuaalikasvatus tai häiriökäyttäytyminen. Teema-aiheiset luokkakohtaamiset olivat koulukuraattoreille myös keino esittäytyä oppilaille ja madaltaa oppilaiden kynnystä ottaa yhteyttä oppilashuollon henkilökuntaan. Koulukuraattorin ja työparinsa kanssa toteuttama Teema-aiheinen välituntitoiminta on yhtä aikaa yhteisöllinen ja yksilöllinen keino tarjota oppilaalle mahdollisuus lähestyä koulukuraattoria jonkin teeman varjolla. Myös *walk-in* vastaanotot ilman erityistä ajanvarausta olivat keino näkyä oppilaille. Nämä vapaamuotoiset kohtaamisen mahdollisuudet olivat haastateltavien koulukuraattoreiden kouluissa koronataudin pahimman vaiheen aikana vähentyneet, ja niiden uudelleen käynnistäminen haki vielä paikkaansa. Yhteisöllistä oppilashuoltotyötä koulukuraattorit toteuttivat lähes aina työparin kanssa. Näitä toteutuksia saattoi rajata resurssien puute, aina ei ollut koulukuraattorilla mahdollisuutta hyödyntää koulupsykologia tai kouluterveydenhoitajaa työparina.

No 2: Joo, kyllä- ja toisaalta sitten myös tein yhteisöllistä työtä nuorisotoimen kanssa, elikkä me teimme välituntitoimintaa ala-astelaisille, niin myös sitä kautta vähän myös tutustuttiin heihin ja mistä he tykkäävät ja tavallaan minkälaisia asioita on päivänpolttavia niinkö heidän päivässä tällä hetkellä.

No 4 (...) olen siinä onnekaassa asemassa, että on psykologi työparina ja on sitten myös terkkari joka koululla, tehdään tiivistä yhteistyötä (...)

Koulukuraattori no 4 kertoi olevansa onnekaassa asemassa, siitä että hänellä on työparina koulupsykologi. Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla koulukuraattoreilla ei ollut mahdollisuutta joka kouluyksikössään koulupsykologisiin työparina. Resurssipula koulupsykologien osalta kuormitti koulukuraattoria niin yhteisöllisessä kuin yksilöllisessä oppilashuoltotyössä. Resurssipulasta huolimatta koulukuraattorit toteuttivat mahdollisuuksien mukaan välituntiparkkeja eri teemoilla, jotta saisivat oppilaita lähestymään oppilashuollon henkilökuntaa ja juttelemaan asioistaan vapaamuotoisesti. Koulukuraattorit kokivat tällaisen

oppilaiden vapaamuotoisen kohtaamisen ennaltaehkäisevänä työnä myös syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta.

No 1: (...) Kyllä ja sitten voi olla myös välituntitoimintaa, että on vaikka semmoinen, että sinne saa tulla, [--] ei ole mitään teemaa tai on teemaa, mutta että siellä on aikuisia tavoitettavissa (...) voi tulla ottamaan, vaikka kahvikupin tai mehulasillisen ja tulla moikkaamaan.

No 2: Kyllä minä ajattelen, että siihen, mitä me ajatellaan ensi talveksi, ne välituntiparkit mitä pidetään, että ehkä se on sitä ennaltaehkäisevää työtä, millä pyritään puuttumaan syrjäytymiseen ja siihen että ei jäisi ulkopuolelle.

No 4: (...) tuosta oman työn markkinoinnista tuli mieleen, että meillä on esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, pyritään olemaan esillä ja että meillä oppilashuollolla on oma kanava ja sitten on vielä meidän omilla aluetiimeillämme omat somekanavat, joilla pyritään nuoria tavoittamaan. (...) Se on koko oppilashuollon Facebookissa ja sitten Instagramissa meillä on tuota ne tiimien omat, jotka vähän nuorille suunnattu. Toki Instagram ei ole ehkä niin nuorten suosiossa, pitäisi olla enemmän Tiktokissa ja sillä tavalla. (...) pitäisi käydä jotakin somekouluja ehkä vielä lisäksi (...)

Koulukuraattori no 4 nosti esille oppilaille suunnatut erilaiset some-tilit, joiden kautta oppilaille tuodaan tietoa oppilashuollon palveluista. Wilma-yhteydenpidon lisäksi koulukuraattorit voivat käyttää oppilashuollon käyttöön erikseen perustettuja some-kanavia, kuten WhatsApp, Facebook ja Instagram, myös Tiktok oli harkinnassa, näihin oli koulukuraattoreilla mahdollisuus hankkia itselleen koulutusta. Some-tilien hyödyntäminen oppilaiden palveluna näkyi yllättävän vähän koulukuraattoreiden puheissa. Siihen saattoi vaikuttaa koulukuraattori no 4:n esille tuoma asia, että lapset ja nuoret käyttävät some-tiliä, joita koulukuraattorit eivät välttämättä hallitse.

Koulukuraattorin näkyvyys ja lähestyttävyyys

Aiemmissa selvityksissä on nähty, että koulukuraattorin työn pääpaino on Suomessa ollut yksilö- ja ongelmakeskeistä. Vaikka tavoitteena on ollut ohjata koulun sosiaalityön resursseja koulun yhteisölliseen ja koulun rakenteisiin vaikuttavaan työhön ja koulun oppilashuollossa koulun sosiaalityön painopisteeksi on asetettu oppilaille kohdistettavat varhaisen tuen muodot. (Ahtola 2012, 42; Pippuri 2015, 13). Koulukuraattorit kertoivat haastattelussa panostavansa ennaltaehkäisevään työhön tutustuttamalla itseään kouluyhteisölle ja vanhemmille. Koulukuraattorit kiertävät syksyisin esittäytymässä koulun aloittavissa luokissa, vanhempainilloissa ja opettajien kokouksissa. Koulukuraattorit puhuivat tavoitteesta

tehdä yhteydenottamisen heihin mahdollisimman matalaksi, oli kyse sitten oppilaasta tai oppilaiden asioista huolestuneesta henkilökunnan jäsenestä tai oppilaan vanhemmista. Koulukuraattoreiden jalkautuva työ oppilaiden, vanhempien ja koulun henkilökunnan keskuudessa on tärkeää, koska kaikilla haastatelluilla koulukuraattoreilla oli vastuullaan useita erillään olevia peruskoulu- ja varhaiskasvatyüksiköitä. Koulukuraattorit eivät voi olla läsnä koko ajan yhdessä kouluyksikössä, joka haastaa tutuksi tulemista kouluyhteisössä ja saattaa pitää yhteydenottokynnystä häneen korkealla. Koulukuraattoreiden spontaania saavutettavuutta ei tämän vuoksi ole kuin erillisissä järjestetyissä tapahtumissa.

No 3: Kyllähän sitä aina mieltii sitä että, miten sitä tekee itseään helposti lähestyttävämäksi, ja matalammalla kynnyksellä ja näin... ja just pitää melkein aina joka syksy... on aina vähän, että aloitetaan niinku uudelleen... että tuota sitten voi mennä vanhempain iltoihin mukaan ja opettajan kokouksiin esittäytymään. Mutta siitä huolimatta voi olla, ettei sillä hetkellä ollut kuulolla tai tarkkaavainen... että se on vähän jatkuva homma pitää esillä ... (...), että silleen, että mitä enemmän pystyt siellä luokissa näkymään, niin aina tutumpi on. (...) On se sitten walk-in aika, tai sitten meillä on täällä hyvinvointi ja harrastemessut syksyllä, niin sinne sitten meidänkin pisteemme. Sillai, sitten itse pyrin osallistumaan koulun tapahtumiin mahdollisuuksien mukaan.

Koulukuraattoreiden täytyy tehdä säännöllistä vuosittaista työtä tullakseen tutuksi oppilaille ja muulle koulun henkilökunnalle. Koulukuraattoreissa on paljon vaihtuvuutta, mutta myös muussa oppilashuollon henkilökunnassa on vaihtuvuutta. Useassa kouluyksikkökeskitymässä koulukuraattoreiden vaihtuvuus oli ollut lähes vuosittaista, joka on vaikeuttanut koulukuraattorin lähestyttävyyttä ja tutuksi tulemista. Yhdessä kouluyksikössä oli jo totuttu toimimaan lähes ilman koulukuraattoria tai henkilökunta ei osannut hyödyntää riittävästi koulukuraattorin palveluita. Jotta koulukuraattorit voivat tutustuttaa itseään oppilaille ja samalla madaltavat kynnystä lähestyä häntä tarvittaessa, järjestävät he luokkiin eri aiheisia luentoja ja ohjausta, kuten tunne- ja turvataidoista. Myös erilaisilla yleisimmillä koulun tapahtumilla koulukuraattorit pitävät palveluaan esillä omilla esittelypisteillään ja walk-in osastoillaan.

No 2: Tuota, no ainakin sen olen huomannut niinkö, että osa on hitaasti lämpeneviä, elikkä sinun täytyy tehdä itsesi tykö (...) että ennen kuin tulevat ja ottavat yhteyttä, että kyllä minäkin niinkö syksyn aika lailla kiersin luokissa aina kyselemässä kuulumisia ja tuota, että miten mennee ja tuota esittelemässä itseäni ja (...) kun se sitten tavallaan aukesi se pää, että sitten ne oppilaat alkoivat niinkö itse hoksaamaan, että he voivat olla itsekin yhteydessä. (...) ja

niinkö, kun tänä päivänä kaikilla on älypuhelimet ja puhelimet, niin tosi paljon he laittavat whatsupin kautta viestiä.

No 5: Siellä (...) ei ehkä ole oikein totuttukaan siihen kuraattoriresurssi, minua ei ole ehkä oikein muistettukaan, ei ole hirveästi hyödynnetty. Olen sitten koettanut mainostaa ja olla läsnä siellä, (...) täällä on vähän epäuskoinen tilanne. 'Ihan oikeastiko sinä meinaat olla täällä', semmoinen, että ne vähän selvästi kipuilevat, että uskalletaanko me tykätä tästä, että se kuitenkin häipyä (...) viittiikö sille edes ehdottaakaan mitään.

Koulukuraattoreilla on myös mahdollisuus esittäytyä syksyisin vapaamuotoisella leiripäivä-toteutuksilla sekä oppilaalle että hänen vanhemmilleen, kun oppilaat siirtyvät yläasteelle. Näitä tapahtumia kouluilla on tapana järjestää seitsemännelle luokalle siirtyville oppilaille. Leiripäivän tarkoituksena on ryhmäyttää syksyisin yläasteelle siirtyviä oppilaita. Tapahtuman päätteeksi koulukuraattori pyrkii kohtaamaan oppilaan vanhempiensa kanssa, kun vanhemmat tulevat noutamaan lapsia. Silloin he voivat pysähtyä juttelemaan hetkeksi, vaikka nuotion äärelle.

No 3: (...) on seiskaluokkien ryhmässä päivät, että meillä on semmoinen malli, että aina yksi luokka kerrallaan, kuus – seiska luokka on tuolla leirikeskuksessa, niin sinne sitten kutsutaan vanhemmat sinne leiripäivän loppupuolella paistaan makkaraa ja istumaan leirinuotiolle. Niin tavallaan siinä on se ajatus, semmoinen vapaamuotoisempi, ei tiedotustilaisuus vaan että ne vanhemmat, kun ne tulee hakemaan nuoren, niin siinä yhdessä istutaan siinä nuotiolla (...) yritetään luoda sitä vuorovaikutusta, että helpommin avautuu. (...)

Leiritapaamisilla oppilaat, vanhemmat ja koulukuraattori kohtaavat positiivisissa merkeissä. Positiivisten kokemusten äärellä luodut suhteet saattavat madaltaa ja helpottaa myöhemmin mahdollisesti vastaan tulevien ei niin mukavien asioiden käsittelyä ja yhteydenottoa koulukuraattorin kanssa. Toinen oppilaaseen ja hänen vanhempinsa ennalta tutustumisen menetelmä on valmiiksi strukturoitu haastattelumalli, jolla voidaan tutustua oppilaaseen ja hänen vanhempinsa oppilaan vahvuuksien kautta jo ennen kuin mitään ongelmia on tiedossa. Koulukuraattori no 3 toivoi, että tätä hyväksi ja vaikuttavaksi koettua oppilaan tilanteen kartoittamisen *Lapset puheeksi-keskustelumallia* opettajat käyttäisivät tai ainakin tarjoaisivat tätä mahdollisuutta vanhemmille ja oppilaille.

No 3: (...) mutta aikaisemmin huomaa, että oppilas tarvitsee apua ja palvelua toivoisi, että se malli mikä on periaatteessa olemassa, että Lapset puheeksi... pitäisi keskusteluja pitää (...) ykkösluokan opettajat ja seiskaluokanvalvojat kävisivät sen oman luokan huoltajien kanssa, ainakin tarjoaisivat sitä, että mahdollisimman moni tarttuisi siihen Lapset puheeksi-keskusteluun. Niin se on (...) aika kartoittava keskustelu kuitenkin, (...) niin siinä saa jo aika hyvin

kokonaiskäsityksen nuoren, lapsen tilanteesta, plus tulee ehkä luotua (...) vuorovaikutuksellinen suhde, (...) niin sitten kun olet jutellut niistä vahvuuksista ja tullut tutuksi, niin jos tulee huolta jostakin myöhemmin, niin on todella paljon helpompi ottaa yhteyttä sitten huoltajaan, (...)

Kun oppilaasta ollaan aidosti kiinnostuneita ja nähdään hänen vahvuutensa, lisää se oppilaan sisäsyntyistä motivaatiota ja innostusta oppimiseen sekä tuottaa positiivista minäkuvausta oppijana. Tämä edellyttää kasvattajilta ja oppilaan kanssa työskenteleviltä teoreettista tietoa oppilaiden vahvuuksista sekä keinoja tunnistaa ja tukea lapsia löytämään omat vahvuutensa yhteistyössä kodin kanssa. (Hotulainen ym. 2014, 235.) Koulukuraattori no 3:n esille nostama Lapset puheeksi-keskustelu on Mieli ry:n tuottama haastattelumenetelmä. Haastattelumalli on oppilaan tilannetta kartoittava keskustelu, jolla tutustutaan oppilaaseen tämän vahvuuksien kautta ja luodaan kokonaiskäsitys hänen tilanteestaan. Vahvuuksien kautta käyty keskustelu helpottaa myös koulun suunnalta mahdollisia myöhemmin tapahtuvia yhteydenottoa, esimerkiksi oppilaan runsaista poissaoloista. Lapset puheeksi -keskustelulla luodaan samalla vuorovaikutuksellinen suhde lapseen ja vanhempiin. Haastattelumenetelmälle on tarjolla Mieli ry:n kautta Lapset puheeksi-menetelmäkoulutus.

5.4 Koulukuraattorin keinot tukea ja auttaa oppilasta

Yksilötyöskentely

Ennen suoraan oppilaan kanssa lähtevää työskentelyä voi koulukuraattori ensin neuvotella opettajan kanssa oppilaasta ilman oppilaan henkilötietoja. Oppilaan asiasta voidaan neuvotella myös muiden oppilashuollon ammattilaisten kesken. Koulukuraattori voi myös käyttää valmista strukturoitua haastattelumallia, jolla opettajaa haastatellaan etsitään ratkaisuja oppilaan tai luokan tilanteeseen. Kiireellisissä tapauksissa oppilaalla täytyy olla mahdollisuus päästä keskustelemaan koulukuraattorin tai koulupsykologin kanssa samana tai viimeistään seuraavana päivänä (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 15 §). Koulun sosiaalityössä lähtökohtana on oppilaan auttaminen ja tukeminen, kun oppilas tukea tarvitsee ja haluaa. Jos oppilashuollon toimet eivät riitä ja lapsen terveys ja kehitys ovat vaarantuneet siinä määrin, etteivät peruspalvelut koulun oppilashuollossa riitä, on siirryttävä varsinaisiin lastensuojelun toimiin. (Lastensuojelulaki 417/2007; Heino 2013, 85).

No 4: No tuota, jotakin sellaisia ehkä [onnistumisia] tulee mieleen, tämmöisiä, että on ollut koulupoissaoloja, niistä on käyty palaveria, nehän ovat monesti aika problemaattinen ilmiö, miten siihen päästään tukemaan. Niin sitten joitakin juttuja on tavallaan päässyt itse sen oppilaan kanssa kahdenkeskisessä työskentelyssä paremmin perille, mistä poissaolot johtuvat ja miten oman työn kautta tukemaan sitä, että kouluun tuleminen on helpompaa. Ja et tuota, ne ei välttämättä ne koulupoissaolot ei ihan ole loppuneet, mutta on tavallaan löydetty joku syy selkeästi siellä taustalla ja lähdetäänpä työskentelemään tämän eteen, tai että saa ohjattua joihinkin muihin palveluihin, on se sitten psykiatrinen sairaanhoitaja tai muu. Että, ne ovat ehkä niitä aina sellaisia onnistumisen kokemuksia. Ja sitten kun oikeasti näkee, että tämä asia oppilaan elämässä menee eteenpäin, ja on voinut, sillä omalla työpanoksella myös auttaa siinä tilanteessa. Ne ovat semmoisia onnistumisen kokemuksia. Totta kai on myös niitä tilanteita, että mieltii jälkikäteen, että no olisin voinut tehdä toisin, (...) Ja kyllä, kuitenkin sen olemassa olevan tiedon varassa työtä tehdään niin, niin se on ainakin itselle muistuttaa, että on armollinen itselle, kun on se tieto, mitä itsellä on, se, jolla työtä tehdään.

Koulukuraattorin työ vaatii ammatillista asiantuntijuutta. Hän on yhtä merkittävä ammattilinen toimija lääkärin, psykologin ja terveydenhoitajan sekä opettajan lisäksi. Jotta oppilas- huollon ja koulun hyvinvointityö toteutuu ja kehittyy, on tärkeää, että ammattilaiset tunnustavat oman roolinsa moniammatillisessa tiimissä ja kykenevät arvostamaan toistensa työpanosta tasavertaisina toimijoina. (Lakkala ym. 2019, 5, 18.) Koulukuraattorit totesivat, että he ovat yksin sosiaalityön alan edustajia omien kouluyksiköittensä organisaatiossa. Oman alan tukea he saavat muiden saman kunnan alueen koulukuraattoreiden kanssa tiimitapaamisissa ja voivat konsultoida toisiaan. Koulukuraattoreilla oli sosiaalityön asiantuntijuuttaan ja näkökulmaa koulun kontekstiin, jota he kokivat voivansa hyödyntää työssään kouluympäristössä, varsinkin syrjäytymisriskissä olevan oppilaan kohdalla.

T: (...) sinä koulukuraattorina myös vähän ohjaat opettajia...

No 1: Kyllä, ja just sitä että, (...) on minun mielestäni hedelmällistä että, (...) niin vaikka opettaja nimettömänä, vaikka konsultoimaan, niin ihan puhtaasti semmoinen, että mitä kaikkia vaihtoehtoja tässä olisi... (...) ja sitten minä sosiaalityön asiantuntijana pystyn kertomaan, mitä kaikkia vaihtoehtoja on minun näkökulmastani, että hän pystyy kertomaan sen koulun näkökulman. (...) Ja minä tuomaan sitten sen muitten, muun sosiaalipuolen näkemyksen. (...) Ja tuota sillä lailla se on hedelmällinen tilanne, kun hoksataan, että voimme pätkäillä asioita tietämättä varmuudella kaikkea, mutta yhdistämällä (...) omat näkemyksemme... (...) jotta oppilaitten hyvinvointia pystyttäisiin tukemaan kattavalla tavalla siellä koulun pinnassa.

No 3 niin, ja toisaalta kun ajattelee että täällä koululla on sitten sillä tavalla yksin oman ammattialan ainoana edustajana (...) Niin, sitten on kuitenkin se tiimi siellä taustalla.

Koulukuraattorin saama asema oppilaitoksessa ja toimijaverkossa vaikuttaa koulukuraattorin mahdollisuuksiin hyödyntää sosiaalityön ammatillisia menetelmiä oppilashuoltotyössä. Koulun muiden toimijoiden vähäinen tuntemus sosiaalityön sisällöstä ja menetelmistä voivat aiheuttaa, sen, että muut toimijat saattavat olettaa ja odottaa, että koulukuraattorilla on nopeasti vaikuttavia toimenpiteitä, jotka tuottavat heti tuloksia, vaikka oppilaan tilanne olisi monimutkainen ja epämääräinen. (Perttula 2015, 79, 89–90, Pippuri 2015, 12.) Koulukuraattorit olivat sitä mieltä, että oppilaaseen ennalta tutustuminen helpottaa myöhempien ongelmien havaitsemista ja käsittelyä. Kuten Lapset Puheeksi keskustelu, jolloin yhteydenottokynnys vanhempien ja koulun välillä on tutustumisen jälkeen helpompaa. Yläasteelle siirtymävaiheen alussa koulukuraattori voi tutustua oppilaaseen ja hänen vanhempiinsa leiripäivien tapahtumissa tai koulukuraattori voi esittäytyä vanhemmille kouluissa järjestetyissä tilaisuuksissa.

Tarpeen vaatiessa koulukuraattorit tarjoavat oppilaille keskustelukäyntejä koulun vastaanottohuoneessa tai jos oppilas ei tule kouluun, voi koulukuraattori käydä työparinsa kanssa oppilaan kotona. Kotikäynnit ovat koulukuraattoreiden tärkeä ja vaikuttava keino tutustua oppilaaseen ja oppilaan vanhempiin. Joissakin tapauksissa luottamussuhteen luominen oppilaaseen ja hänen vanhempiinsa voi olla luontevampaa kotikäynnillä, esimerkiksi ahdistusta kärsivän oppilaan ja joskus myös samaa kokevien vanhempien kanssa. Kotikäyntiin yleensä päädyttiin silloin, kun oppilasta ei saatu tulemaan kouluun ollenkaan. Koulukuraattorit toteuttivat kotikäyntejä useimmiten koulupsykologin tai psykiatrisen sairaanhoitajan kanssa.

No 2: Joo, aika lailla koulupäivän lukuvuoden aikana kohdataan täällä minun huoneessani, et toki olen muutamia kotikäyntejä tehnyt sillä tavalla, et mulla on ollut esimerkiksi psykiatrisen sairaanhoitaja. (...) ja meillä on ollut sellainen oppilas, joka ei ole lähtenyt kouluun, et hänellä on niin paljon poissaoloja, et on niin ahdistunut, ettei pääse kouluun, niin silloin olen tehnyt kotikäyntejä.

No 3: (...) jos on semmoinen paljon poissaoloja, ei tiedä vielä, että mikähän tässä, niin minä olen käynyt kotikäynnilläkin, että voi lähteä, vaikka sitten sen psykiatrisen sairaanhoitajan kanssa käymään. Tai käytiin erityisopettajankin kanssa käynnillä (...) itse ainakin koen, että se on minulle ihan oltava, (...) lähteä, jos se tilanne tuntuu sellaiselta, että on parempi lähteä siellä kotona käymään.

Oppilaan vapaaehtoisuus korostuu koulun sosiaalityössä. Oppilaalta tulee saada suostumus, jos hänen asioitaan käsitellään koulun yksilökohtaisessa oppilashuollossa (Pippuri 2015, 18; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). Oppilaan suostumus tuen vastaanottamisessa on myös tärkeä tekijä motivoida oppilasta ottamaan vastuuta yhteisessä tekemisessä. (Moilanen ym., 2021, 8–11.) Koulukuraattori no 2 totesi, että oppilaalla voi olla helppompaa luoda luottamuksellinen suhde häneen, koska koulukuraattori ei tee viranhaltijapäätöksiä ja oppilaat tietävät asiakkuuden vapaaehtoisuudesta. Luottamuksellisuus keskusteluista oppilaan kanssa ja vapaaehtoisuus työskentelyyn nähtiin tärkeiksi tekijöiksi, jotka madaltavat oppilaan kynnystä tulla koulukuraattorin puheille.

No 2: Minä tuon sitä aina esille, että se on vapaaehtoista (...) ja luottamukseen perustuvaa. (...) Ja näin, että kyllä he tietävät aika hyvin sen (...) ja toisaalta minä ajattelen, että sitä tarvii tehdä mitään palvelusuunnitelmaa... asiakassuunnitelmaa (...) viranhaltijapäätöstä, että alkaa joku asiakkuus (...) koska sitten se taas nostas sitä kynnystä oppilaan tulla (...) ylipäätään minulla käynnit ovat luottamuksellisia, et jos me (...) täällä keskustellaan, niin minä en kerro huoltajillekaan kaikista asioista, joista me juttelemme. (...) enkä opettajillekaan (...)

No 1: (...) ja on joku asia, jonka äärellä pääsääntöisesti ollaan ja se saattaa välillä lähteä vähän sivuraiteille ja jos on joku asia sillä käynnillä mielen päällä, niin sitten pysähdytään sen asian äärelle, mikä on silloin päällä.

Luottamuksellisen suhteen luominen oppilaaseen saattoi mahdollistaa vaikeiden asioiden käsittelyn oppilaan kanssa. Oppilas voi tiettyyn rajaan saakka sopia koulukuraattorin kanssa, että heidän keskustelunsa jäävät kahdenkeskiseksi (Laki sosiaalihuollon asiakirjoista 254/2015, 12 §). Koulukuraattori saattaa olla lapselle ratkaiseva ja ainoa aikuinen, helposti lähestyttävä ja osaa kuunnella ja tukea lasta (Louhela 2012, 108–109, 113; Viljamaa 2012, 96). Koulukuraattori voi myös olla oppilaalle tärkeä mahdollisuus keskustella aikuisen kanssa. Koulukuraattorin luona ei välttämättä aina keskusteltu vain oppilaan tietystä ongelmasta, vaan voidaan välillä pohtia muitakin asioita, kuten koulukuraattori no 1 totesi. Oppilaan kohdalla kahdenkeskinen työ verrattuna palaverieihin voi tuottaa parhaiten tulosta oppilaan tilanteessa. Joskus koulukuraattorin työ vaatii pitkäjänteistä keskustelua oppilaan kanssa, ennen kuin oppilaan esimerkiksi poissaolojen syyt alkavat selvitä. Tässä merkityksellistä on ollut heidän kahdenkeskinen työskentelynsä. Asioiden tilanteen selviäminen on voinut tukea oppilaan kouluun tuleamista ja koulukuraattori on voinut ohjata oppilasta oikean lisätuen puoleen.

Aina oppilaan ja koulukuraattorin väliset keskustelut eivät tuota tulosta tai joskus oppilas on vain halunnut jatkaa keskustelusuhdetta koulukuraattorin kanssa pitempään. Koulukuraattori no 4 totesi, että joskus oppilaan kanssa voidaan käydä useita keskusteluja, eikä oppilaan kanssa silti löydetä varsinaista ongelman juurisyitä. Koulukuraattori on saattanut aistia oppilaan puheessa olevan taustalla jokin ongelma, mutta oppilas ei ole osannut tunnistaa tai sanoittaa varsinaista ongelmaansa.

No 4: joskus voi olla tunnistettavissa niitä jotakin haasteita lapsella, vaikka olisi niillä omilla yksilökäynneillä (...) tavallaan jos hän ei, että ei syystä tai toisesta kuitenkaan hän ei lähde avautumaan niistä ihan kaikista asioista, mitä siellä mielessä on. Joskus voidaan vähän niinku pyöriä siellä aiheen ympärillä, mutta ei tule se oikea ydin jotenkin esille, niin sitten sen jotenkin huomaa siinä työskentelyssä, okei me keskustelemme näistä kaveriasioista, me keskustelemme tästä, mutta me ei päästä... Niinku itselle jää semmoinen tunne, että ei päästä sinne oikeaan asiaan, jotenkin jos se lapsi ei osaa sanottaa, kerrottua sitä niin kun jotakin asiaa, mikä siellä vaivaa, niin ne on ehkä sellaisia, jotenkin haasteita. Monesti päästään kyllä asiaan, mutta aina ei.

Koulukuraattorit saattoivat myös joutua paikkaamaan koulupsykologin puuttumista tai, oppilaalle ei ollut järjestynyt kohtuullisessa ajassa nuorisopsykiatriasta tukea. Tavoitteena olisi, että, kun oppilaasta tulee koulukuraattorin asiakas, tapaa koulukuraattori oppilasta vain muutaman kerran, ja jos oppilas tarvitsee enemmän tukea, ohjataan oppilas sopivamman ammatillisen tuen puoleen. Resurssipulan vuoksi koulupsykologeissa ja muun julkisen psykiatrisen tuen pulan vuoksi koulukuraattorit ovat joutuneet tarjoamaan usein oppilaille pidempiä tapaamisjaksoja. Näitä koulukuraattorit kutsuivat oppilaan tukikeskusteluiksi.

No 3: (...) niinku olet, vaikka kuullut tai lukenut, että koulussa on puhetta, että lasten ja nuorten psykiatrian mielenterveyden palvelut, ne ei vedä kovin hyvin (...) niin, tavallaan sitten sekin, että, että... ne jäävät sitten meille kannateltavaksi. Ja sitten sekin, että tulee siinäkin sitten se, että jos sinä olet sosiaalityöntekijä, okei sinä olet ehkä hakenut hyvän täydennyskoulutuksen ja täydentänyt omaa osaamista ja kuitenkin et ole se terveydenhuollon (...) niin, välillä on sitten, välillä hankalaa. Mutta sama, jos ne nuoret eivät pääse sitten eteenpäin, niin ei sitä oikein voi jättää sitten (...) sitten semmoista tukikeskustelua voi tarjota. (...) pitkäänkin käynyt tässä minulla, vuoden tai puolentoista vuoden asiakkuus, niin sitten se kriisiytyy, tai jopa sitten on ysiluokkalainen, joka osaa jo vähän kypsemmin ajatella sitä omaakin vointia ja osaa jo itse sanoa, että tämä apu ei riitä (...) sitten vähän surullinenkin olo, tai semmoinen vähän epätoivoinenkin olo, että saatat sinut eteenpäin.

Ylemmillä luokilla olevissa oppilaissa, jotka tuottivat käytöshäiriötä, koulukuraattorit näkivät tilanteen jo vakavampana ongelmana, joka saattoi jo kertoa oppilaalla olevan

syrytytmisriskin mahdollisuus. Koulukuraattori no 4 pohti syrytytmisriskin tilannetta oppilaan kohdalla jo sellaisena tilanteena, ettei hanelle kuraattorina riittäisi keinot tukea oppilasta. Jos oppilaan tilanne ei vielä tarvitse lastensuojeluilmoitusta, keskustele koulukuraattori oppilaan ja vanhempien kanssa muista tukivaihtoehdoista tai ohjaa oppilaan vanhempia kääntymään lapsen asiassa kunnallisten sosiaalipalveluiden puoleen.

No 4: (...) kun on huomannut joissakin tilanteissa törmääväni, että okei, minun keinoni ei yksin kuraattorina riitä tähän. Jos me puhutaan syrytytmisriskin teemasta, että nyt tarvittaisiin, vaikka sosiaaliturvan palveluja, vaikka tähän, mutta lastensuojeluilmoituksen kynnys ei ylity, niin se on sitä, että minä käyn vanhempien kanssa keskustelua, että hei, että tässä on nyt sellaisia juttuja, että kauhean hyvä olisi ottaa mukaan tähän, vaikka sosiaalipalveluja. Että, hyötyisikö teidän perheenne perhetyöstä tai sitten ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta, tai mitä muuta tahansa, mitä sit esimerkiksi sosiaalipalvelut vois tarjota. niin sitten, jos vanhemmat ei halua sitä tukea ottaa vastaan, niin siinä on paikka, että oltaisi hyvissä ajoin liikkeessä ja otettaisi vielä tämä sosiaalipalveluiden puoli mukaan, niin tässä voitais monilta jutuilta tavallaan vältyä ehkä tulevaisuudessa.

Koulukuraattori tarvitsevat erityisen hyviä ihmissuhdetaitoja toimiessaan opettajan, vanhempien ja lasten kanssa. Alle yläkouluikäisten lasten tilanteissa koulukuraattorit pyrkivät työskentelemään lapsen ja vanhemman kanssa yhdessä. Tavoitteena on, että vanhemmille tarjotaan keinoja tukea lapsensa koulunkäyntiä. Toinen tärkeä tehtävä koulukuraattorilla on saada vanhemmat toimimaan yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa. Joissakin tilanteissa koulukuraattori voi joutua toimimaan koulun ja vanhempien välisenä jäävinä keskustelun avaajana. Samalla koulukuraattorin voi joutua selventämään niin vanhemmille kuin oppilaille tehtävänkuvansa.

No 5: (...) ei niinkään yksilötyöpainotteista, varsinkin pienten lasten kanssa, otetaan lähiaikuiset mukaan, aikuisille välineitä toimia lapsen kanssa ja viedä asioita eteenpäin, vanhemmat ja lapset yhtä aikaa tietoisia ja saavat samaa tietoa asiasta, yhteiset eväät toimia

No 4: (...) yhteistyössä, niinku vanhempien kanssa miettimistä, että hei kokeilkaapa näitä juttuja siellä, että toimisiko. Ja sitten minä ajattelen, että se yhteistyö, yhteistyön ylläpitäminen koko koulun kanssa tietyllä tavalla. Voi olla kodin ja koulun kanssa eri näkemyksiä jostakin tilanteesta, niin on myös itsekkin sitten välimaastossa kuitenkin. Jäävinäkin ihmisenä sitten yrittää, että hei no nähdään saman pöydän ääressä ja käydään tämä tilanne läpi. Ja koska se on kuitenkin tosi tärkeätä, vanhemmat pystyvät kannustamaan lastaan kouluun. Ja niinku vanhempien ajatus koulusta on positiivinen ja tällä tavalla, toki ne tilanteet ovat harvinaisia, joutuu sellaiseen ns. välikäteen. Semmoista yhteistyön ylläpitämistä (...)

Kotikäynti on koulukuraattorin työssä vaikuttava keino tutustua oppilaan tilanteeseen ja päästä keskusteluyhteyteen niin oppilaan kuin vanhempien kanssa. Kotikäyntejä koulukuraattorit tekevät kuitenkin harvakseltaan lukuvuoden aikana. Syy kotikäynneille oli lähes aina se, että oppilas ei tullut ollenkaan kouluun ja kotikäynneille lähdettiin aina työparin kanssa. Koulukuraattori oli saatettu myös kutsua mukaan kotikäynnille perhesosiaalityön puolelta. Koulukuraattori no 5 totesi, että yksi kotikäynti vastaa viittä oppilaan tapaamista tiedon saannin ja tilanteen hahmottamisen näkökulmasta.

No 5: (...) lapselle mahdollisesti mukavampaa kotikäynti (...) kun ei pysty tulemaan kouluun jännityksen ja uusien tilanteiden ahdistuksen vuoksi [--] ala-astelainen lapsi, kotikäynnillä pelaamista ja leikkiä. (...) hän on omassa kotiympäristössä, niin ehkä sitten se on helpointa kohdata sillä lailla, ja näin ollen toivottavasti se idea, että heillä olisi helpompi asioida minun luonani syksyllä, kun olen käynyt heidän luonansa kotona. Olen esittänyt, olen kertonut mitä varten olen täällä ja mitä voitasi tehdä, meillä oli kivoja hetkiä. (...) sellaisen lapsen luona, jota ahdistaa tulla kouluun, kolmasluokkalainen. Mutta ajattelen, että vaikka ne vanhemmat toivoisivat että, (...), että lapsi alkaisi käymään kuraattorilla, minä en hevillä siihen suostuisi. Yhtä lailla pitäisi käydä niitten vanhempien, koska vaikuttaa siltä, että heitä ahdistaa vähintään yhtä paljon lapsen ahdistus. Jos pääsisinkin pojan kanssa käsittelemään ahdistuksen tunnetta ja mitä hän sille voi tehdä, niin silti hän olisi niitten omien ahdistuneitten vanhempiensa kanssa siinä arjessa ja ei se sitten ole niin tehokasta se työ. Ne vois vesittää sitä minun tekemää työtä jatkamalla jollain tavalla sitä ahdistavaa toimintaansa, joka ehkä vie sitä lasta väärään suuntaan.

Kotikäynnillä koulukuraattori voi tukea oppilaan lisäksi myös vanhempia ja voidaan sopia oppilaan ja vanhempien kanssa yhteiset pelisäännöt lapsen asiassa koulunkäynnin suhteen. Yhteisten näkemysten ja toimintatapojen löytäminen ja sopiminen lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa tukevat lapsen koulunkäynnin onnistumisen mahdollisuuksia.

Moniammatillinen työote lapsen asiassa

Koulussa voidaan oppilaan asiassa pitää eri asiantuntijoiden kesken neuvottelupalavereita, joihin kutsutaan oppilas ja vanhemmat. Aina oppilas ei osallistu palaveriin tai vain käy hetken neuvottelussa mukana. Koulukuraattori no 3 totesi, että ennen oppilaan asiassa koottiin kaikki oppilashuollon jäsenet pohtimaan oppilaan asiaa, mutta nykyään kootaan tilanteeseen sopiva ryhmä asiantuntijoita. Tämä vähentää oppilaan ja vanhempien hämmennystä ja stressiä neuvotteluissa, eikä hukata ammattilaisten aikaa. Koulukuraattori voi

pohtia oppilaan, hänen vanhempiansa tai opettajan kanssa tarvittavien toimien laajuutta oppilaan asiassa.

No 3: (...) ennen 2014 tullutta oppilashuoltolakia, silloin koululla on ollut ehkä se käytäntö, että aina otetaan kaikki mahdolliset, ketkä pääsee ja sitten on voinut olla semmoisia jättimäisiäkin. Niin siellä on niin paljon asiantuntijoita, ja semmoisetkin, jotka ovat vähän niinkö, se että ne ovat vähän turhaan siellä (...) aika menee toisaalta hukkaan, ja sitten vanhemmallekin ja lapselle ja nuorelle, joka on siinä mukana (...) voi olla pelottavaakin, kun siellä on hirveä liuta niitä ihmisiä – musta se on tosi hyvä tässä olemassa olevassa laissa, että otetaan vaan ne ihmiset, jotka voi olla avuksi.

No 1: (...) jos nuori kokee tai minä koen, että nyt ei (...) päästä (...) eteenpäin, vaikka siinä yksilötyöskentelyssä [--] niin sitten pyydetään siihen joku toinen avuksi (...) jotta se oppilas saa sitä tarvitsemaansa tukea.

Tutkijat ovat määrittäneet oppilashuollon lastensuojelun toiseen tasoon, johon kuuluvat universaalit peruspalvelut päivähoito ja koulu. Kolmannella tasolla ovat yksilö- ja perhekohtaiset palvelut, joihin viimesijainen lastensuojelun sosiaalityö asettuu. (Bardy & Heino 2013, 33; Sipilä & Österbacka 2013, 15; Pippuri 2015, 18.) Koulukuraattori voi arvioida oppilaan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta millaista tukea oppilas tarvitsee tai etenevätkö keskusteluissa kahdestaan. Koulukuraattorin on myös tunnistettava ja hyväksyttävä tilanne, jossa hän ei voi enää auttaa yksin oppilasta. Silloin koulukuraattorin ammatillisuus näkyy kykyinä ohjata oppilas sopivan tuen puoleen. Tällöin oppilaan tuen saaminen varmistuu ja oppilashuoltotyön rooli osana kolmitasoista lastensuojelua toteutuu.

Pienryhmämuotoinen oppilaan tukeminen

Peruskoululuokan oppilaiden ongelmat vertaissuhteissa on yhdistetty koulunkäyntiongelmiin ja ongelmiin sopeutua koulu yhteisöön. (Hall ym. 2021, 1). Kahdeksas ja yhdeksäsluokkalaiset oppilaat ovat Janhusen (2013) tutkimuksessa nimenneet tärkeimmiksi hyvinvointinsa tekijöiksi: koulukaverit, ystävyysuhteet ja sosiaaliset suhteet ylipäänsä sekä kaverit ja vertaissuhteet. Oppilaat pelkäävät yksin jäämistä, ja sitä, että se voi johtaa kiusatuksi tulemiseen. Oppilaiden kasvun tukeminen ihmisyyteen ja eettiseen vastuuseen yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä on osa oppilashuollon tehtävää, pohjimmiltaan sosiaalistamistyötä. Oppilashuollon teoria lähtee yhtä lailla niin sosiaalisesta kuin pedagogisesta ajattelusta (sosiaalipedagoginen kasvatustyö) (Janhunen 2013, 15, 18, 43–44, 60.) Tähän koulun sisäiseen

oppilaan kasvatusta- ja tukemistyöhön liittyy monialainen ja verkostoitunut ammatillinen yhteistyö (Moilanen ym., 2021, 8–11.)

Pienryhmätoiminta on koulukuraattorin organisoima yhteisöllisen tuen muoto, jolla koulukuraattori pyrkii vaikuttamaan yksittäisen oppilaan tilanteeseen. Tällaiseen oppilasryhmään kootaan samassa tilanteessa olevia oppilaita. Tämä pienryhmätoimintamalli oli todettu hyväksi keinoksi tukea syrjäytymisriskissä olevaa oppilasta. Syrjään vetäytyville ja yksinäisille oppilaille voidaan tarjota koulun kautta nuorisotoimen ammatillisella ohjauksella kohtaamispaikka tai muuta yhteistä toimintaa. Pienryhmätoiminnassa koulukuraattori saattoi hyödyntää nuorisotoimen lisäksi myös muita eri järjestöjen tai seurakunnan ammattilaisia. Koulukuraattoreiden mukaan heidän organisoimansa ja rinnalla muiden ammattilaisten ohjaama vertaistoiminta pienryhmissä toimi hyvin yksinäisten ja ahdistusta kokevia oppilaisiin. Pienryhmätoiminnassa ammatilliset ohjaajat saattoivat tukea jokaista ryhmän jäsentä yksilöllisesti, kuitenkin niin, että oppilaat saivat osallistua toimintaan vapaaehtoisesti. Ryhmätoiminnan ohella oppilaita tutustutettiin nuorille tarkoitettuihin palveluihin, kuten järjestöjen ja kuntien nuorisotiloihin (esimerkiksi tyttöjen tai poikien talo) tai ryhmä saattoi käydä harrastamassa jotain ryhmämuotoista vapaa-ajantoimintaa. Ryhmätoiminnalla ohjattiin samalla oppilaita käyttämään julkisia kulkuvälineitä. Koulussa joustettiin oppilaitten tunteista kotitehtävävelvoittein, jotta näitä tapahtumia voitiin toteuttaa kouluajalla.

No 1: (...) nuorisotoimen toteuttamiin, eri ryhmämuotoiset yhdessä tekemisen tilaisuudet, esimerkiksi erikseen tytöille ja pojille, mieluummin vetäytyisi, niin semmoinen ryhmä voisi tuoda edes kerran viikossa semmoista, että vähän on jotakin, jonka keinoin saadaan yksilö ryhmän mukana aktivoitumaan (...) tai jonkin järjestön toteuttamaa ryhmän vetämistä, esim. tyttöjen talolta (...) Ja sitten voi olla eri ryhmiä, (...) kallistuu myös yhteisölliseen, elikkä ei ole enää kyse koko luokasta, vaan vaikka viisi oppilasta, joilla on sama aihe mielenpäällä, lähdetään sitä yhdessä pohtimaan, vaikka itsesäätelytaidot nuoremmilla, sitten voi olla, vaikka erityisryhmiä yläasteikäisille.

No 3: ... tai voi olla ujo ja sitten on tullut kiusatuksi tai sitten jotenkin, että ei ole jotenkin luontevaa mahdollisesti... mitähän sanoja ... semmoista vertaisryhmään kuulumisen tunnetta ei välttämättä ole heillä. Mutta sitten taas kaveritaitoja on aika hankala opettaa tällä tavalla niinku kahden kesken. (...) voidaan toki jutella siitä, että minkälainen on hyvä kaveri ja kelju kaverina, ja mitä sinä voit tehdä, jos sulla tulee riitä niin, miten sinä voit ehkä rauhoittaa itseä ja voihan tämmöistä jutella. Mutta kuitenkin koen, että semmoinen ryhmämuotoinen toiminta, niinku on parempi sitten siinä (...) on tehty jotakin nuorten mielestä vähän ekstra, on käyty pakopeliä pelaamassa tai jotakin. Siinä on se idea, että ne ovat siinä porukassa ja osaa

on pitänyt kauheana rohkaista, että ne uskaltavat lähteä siihen... semmoisia onnistumisen kokemuksia tai semmoisia kasvutarinoita. On ollut ihana nähdä, että miten joku on lähtenyt jotenkin reipastumaan tai rohkaistumaan. Tai se on saanut semmoisen, niinku, jos ne ei ole muuten saanut kokevansa kuuluvan mihinkään kaveriporukkaan, niin siinä on tullut semmoisen yhteishenki, että kuulun siihen porukkaan.

Koulukuraattori voi myös kerätä oppilaista pienen ryhmän, jossa oppilailla on yhteinen asia, joka aiheuttaa huolta. Silloin koulukuraattori voi heidän kanssaan pohtia yhdessä kyseessä olevaa asiaa tai koulukuraattori voi ohjata oppilaat kunnan nuorisoille järjestämiin palveluihin, joissa on koottu nuoria ryhmiin erilaisten elämäntilanteiden haasteiden perusteella sekä nuorille tarjotaan kohdennettuja palveluita ja toimintaa.

T: (...) miten nämä koulun ulkopuoliset verkostot?

No 4: (...) nuorisopalvelut, niitten kanssa tehdään tosi paljon yhteistyötä, se on siinä tosi lähellä ja sitten toki sosiaalipalvelut ja lastensuojelu ja kasvatus- ja perheneuvonta. Ne ehkä ne lähimmät, jotka tulee mieleen, totta kai lasten ja nuorten psykiatrinen työryhmä ja terveyden- ja sairaanhoidon palvelut (...) pääosin ihan toimivaa yhteistyötä ja toki nämä terapeutit, esimerkiksi puheterapeutit, mitä sitten osalla lapsista voi olla ja sellaista yhteistyötä. Minä yrittän pitää mielessä, ketä kaikkia jo sen lapsen verkostossa toimii, niin että saataisi välillä ajatuksia yhteen ja muuta, ettei siellä ihmiset tee omia juttujaan siellä lapsen tai perheen ympärillä, se on tärkeä juttu.

Lapsella voi olla jo ennestään erilaisia tukitoimia ja palveluita taustalla, joista koulukuraattorin on hyvä olla tietoinen. Koulun ulkopuolisia palveluita lapsen kohdalla voivat tarjota sosiaalipalvelut, kasvatus- ja perheneuvonnan palvelut, terveyden- ja sairaanhoidon palvelut, järjestöt ja muut verkostotoimijat. Jotta päällekkäisyyksiä ei tulisi lapsen palveluihin ja yhteistyö toimisi lapsen parhaaksi, täytyy koulukuraattorin pyrkiä selvittämään lapsella ja perheellä jo olevat erilaiset palvelut. Oleellista olisi, että muut toimijat myös muistaisivat olla yhteydessä tarvittaessa koulukuraattoriin lapsen asiassa. Lastensuojelulaissa (417/2007, 11 §, 12 §) veloitetaan sosiaalihuollon toimijoita ja kunnan ja kuntayhtymien sekä muiden lasten palveluja järjestäviä toimimaan yhteistyössä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Myös oppilas- ja opiskeluholtoissa (1287/2013, 13 §) edellytetään eri toimijoita yhteistyöhön, joka tukee oppilaiden hyvinvointia.

Kehittämisen kohteita koulukuraattorin työssä

Koulu yhteisöillä ja kunnilla ei useinkaan ole riittäviä resursseja tarjota ajoissa psykososiaalista ja terapeuttista tukea oirehtivalle lapselle. Lisäksi tutkijat ovat havainneet, että

oppilaiden kanssa toimivat koulun ja sosiaalihuollon sekä perheneuvolan henkilökunnan jäsenet eivät välttämättä tunnista lainsäädännöllisiä toimivaltuuksiaan oirehtivan lapsen tilanteessa. (Lakkala ym. 2019, 13–14.) Koulukuraattorit kohtaavat lasten psyykkisiä ongelmia etulinjassa terveydenhoitajan kanssa. Koululaisten hyvinvointiin ja mielenterveyteen vaikuttavat seikat ovat arkipäiväisiä ja tavallisia asioita, mutta opettajat voivat arkailla puuttua oppilaan asioihin. (Puolakka 2013, 25, 71.) Koulukuraattorille psykiatrisen puolen resurssipula voi muuttua raskaaksi taakaksi, kun hän kannattelee oppilasta tukikeskusteluilla. Pahimmillaan oppilaan tilanne saattaa huonontua koulukuraattorin tarjoamasta avusta huolimatta, kun oppilas ei ole päässyt mielenterveyden palveluihin.

Koulukuraattoreiden puutteellisista tiloista ja tasa-arvoisen ja yhtenäisen koulukuraattori-palvelujen saannissa ja resursseissa on jo aiemmissa tutkimuksissa todettu puutteita. Koulukuraattorien oppilasmäärän linjauksen lisäksi tarvittaisiin myös rajausta koulukuraattoreiden toimipisteiden määrästä ja työajan jakautumisesta eri tehtävien välille. (Hietanen-Peltola ym. 2019, 8.) Haastattelemini koulukuraattoreiden kouluissa osassa ei ollut huomioitu koulukuraattorin vastaanottotilojen tarvetta. Huolena oli, että kun koulukuraattoreiden asiakaskattomäärän vuoksi kunnat palkkaavat lisää koulukuraattoreita, lisääntyvät todennäköisesti koulukuraattoreiden vastaanottotilahaasteet entisestään.

No 5: Tämä on lakimuutos, jossa on rajoitettu asiakasmäärää koulukuraattoreilla vasta nyt tullut, niin tilat tulee vastaan. Niin ja voi olla sen merkitys syvenee, ymmärretään vähän paremmin. Jos käy kerran viikossa yhden päivän olemassa jossain, niin miten sitä voi niinku tulla osaksi sitä yhteisöä. (...) On todella surullista että, olen kuullut muiltakin kuraattoreilta, että monilla kouluilla ei ole niinku hyviä työtiloja tai nimettyjä työtiloja olemassa ollenkaan. Ensimmäkin se on työntekijän kannalta tosi stressaavaa ja myös haaste niihin kohtaamisiin, pitäisi olla semmoinen vakiintunut rauhallinen ehkä ihan miellyttävänkin oloinen tila, ei mikä tahansa pukukoppi. Tai että esimerkiksi oppilaan on kuljettava opettajan huoneen läpi tulakseen luokseni, mitä se palvelee? (...) että vähänkään mieltii siihen oppilaan asemaan, niin – haluaisi, että se olisi kodikas, ehkä pieni (...) mahdollisimman vähällä huomiolla saisi niinku livahtaa sinne ja ehkä, että kukaan ei häiritsisi, ainakaan kukaan ei tulisi sinne yhtäkkiä, tai sinne ei kuuluis mitään meteliä ja siellä vois puhua sillai, että ei tarvis ajatella, että kuuluukohan tämä jollekin. Tommoset asiat ovat kuitenkin tärkeitä, fyysiset tilat ovat tärkeitä, ei vaan vuorovaikutus. Kuraattori voi panna parastaan siinä, (...) mutta ei niihin seiniin voi vaikuttaa...

Neljä viidestä haastatelluista koulukuraattoreista totesi, että koulurakennusten suunniteluissa ei ole aina huomioitu koulukuraattorin palvelun olemassaoloa. Koulukuraattorin no 5 kertoi, kuinka yhdessä koulussa oppilas joutui kulkemaan opettajainhuoneen läpi

päästäkseen koulukuraattorin vastaanotolle. Koulukuraattoreiden oli myös aikataulutettava käyntinsä eri kouluyksiköissä tarkalla ennakkosuunnittelulla. Suunnittelua haastoi lisäksi kouluyksiköt, joissa ei ollut varattu koulukuraattorille omaa erillistä vastaanottotilaa.

T: Löytyykö sieltä työtilaa kohdata oppilas rauhassa?

No 4: Tuota niin, (...) kahdessa yksikössä on hyvät tilat, vaikkakin työparin kanssa vaihdellaan ja jaellaan, saahan keskenään ne tosi hyvin soviteltua. Mutta sitten tuota on... kaksi yksikköä, joissa ei ole selkeää minulle, meille osoitettua työtilaa ja varsinkin yhdessä... Siinä työtilassa on tosi paljon vaihteluita, ja se on semmoista, milloin missäkin tyyppistä. Niin se on semmoinen totta kai, joka omaan (...) työskentelyn mielekkyyteen vaikuttaa. Ajattelen myös siihen luottamussuhteen rakentamiseen ja siihen rauhalliseen työskentelyyn sen oppilaan kanssa, jos niinku ei aina tiedä kuuluuko nämä meidän keskustelumme oven taakse, käytävään tai tuleeko joku yhtäkkiä siihen huoneeseen tai muuta, niin ne ei ole ollenkaan mukavia (...)

No 2: Joo ei, mulla on yks koulu (...), missä mulla ei ole omaa huonetta, niin laskin yhden päivänä aikana, että olin kahdeksasta kahteentoista siellä koulussa, niin neljästi jouduin vaihtamaan paikkaa sen aamupäivän aikana (...) varsinkin nyt kun remontoidaan ja tehdään uusia kouluja niin toivottavasti ne suunnittelijat sitten tuota muistaa...

Koulukuraattori no 2 kertoi yhden päivän tilanteesta, jolloin hän oli joutunut aamupäivän aikana etsimään jokaiselle neljälle oppilaalle eri vastaanottotila sekä etsimään vastaanotolle tulevaa oppilasta. Tämä hankaloitti niin koulukuraattorin kuin oppilaan kohtaamista käytännössä ja rajoitti luottamuksellisen keskustelun kehittymistä. Jatkuvasti vaihtuvat väliaikaistilat eivät luoneet luontevaa ja yksityisyyttä suojaavaa tilannetta. Kouluissa koulukuraattoreiden vastaanottotilojen ratkaisut vaihtelivat hyvin suunnitelluista oppilashuollon keskittymistä kouluihin, joissa koulukuraattorille ei ollut ollenkaan erillistä tilaa kohdata oppilasta, ei uusimmissakaan koulurakennuksissa.

No 2: (...) joo, ja tämä on kokonaan ala-asteen puolta, niin kun tässä on terveydenhoitaja tuossa seinän toisella puolen, niin he kokevat ehkä turvallisena tulla tänne, kun minun huoneeni ei ole missään yläasteen puolella (...) On sillä iso merkitys ja toisaalta minä ajattelen, että mullakaan kaikissa kouluissa ole omaa huonetta, ...kun on oma huone, niin oppilaat tietävät, missä minä olen... (...) sitten kun on pari muuta koulua, missä ei ole työhuonetta, ja sitten kun joka viikko etsit työhuonetta, niin se oppilaitten niinku lähestyminen, niin huomaa ettei se ole niin luontevaa kuin se on täällä koulussa.

No 3: (...) tämä on sitten niin hyvä, kun meillä tässä on terveydenhoitaja tässä viereisessä huoneessa ja sitten minä ja koulupsykologin huone ja sitten vielä opo tuolla toisella puolen käytävää ja sitten erityisopettaja. Meillä tässä tämmöinen tiimi (...) aika helppo oppilaillekin sitten. (...) ihmiset löytävät samalta käytävältä. Monesti ne on terveydenhoitajalla käynyt, niin sitten voi sanoa, että terveydenhoitajan vieressä on kuraattorin huone. Niin onhan se

ihan eri kuin sinä menet semmoiselle koululle, missä et itsekkään tiedä, missä on sinun päivän työhuone, niin se on varmasti oppilaillekin hankala tietää missä se kuraattori on.

Pysyvä koulukuraattorin vastaanottotila madalsi oppilaiden kynnystä hakeutua koulukuraattorin vastaanotolle ja mahdollisti rennomman neuvotteluhetken. Kahdella koulukuraattorilla oli käytettävissä yhdessä kouluyksikössään oppilashuollon palveluiden tilakeskittymä, jossa vierekkäin olivat terveydenhoitajan, koulupsykologin ja koulukuraattorin vastaanottotilat. Toisessa näistä kouluyksiköistä oppilashuollon fyysinen tila oli omassa siivessään suhteessa muihin koulutiloihin ja toisessa alakoulun tilojen puolella. Nämä koulukuraattorit totesivat, että tällaiseen tilakeskittymään, joka oli vähän syrjässä eikä yläkoulun lähellä, oli oppilaan, erityisesti yläkoululaisen helpompi tulla ilman leimautumista muiden oppilaiden silmissä. Lisäksi näissä tiloissa koulukuraattoreilla oli helppo ohjata oppilas koulupsykologin tai terveydenhoitajan vastaanotolle.

Oppilashuollon vastuualueet ja veloitteet eivät ole aina selkeitä ja tiedossa. Oppilashuollon työkäytänteissä nähdään yhtenäistämisen tarvetta, jolla tasattaisiin palveluiden laatua ja saatavuutta. (Hietanen-Peltola ym. 2019, 8). Vaikka koulukuraattorit puhuivat, että yhteistyö sujuu pääosin hyvin opettajien ja muiden toimijoiden kanssa oppilaan asiassa, puhuivat koulukuraattorit myös työalueensa rajaamisesta kipukohtana. Koulukuraattorit kertoivat tarpeesta kirkastaa vastuualueita siitä, kuka reagoi oppilaan tilanteessa tai missä laajuudessa koulukuraattori lähtee työskentelemään tukea tarvitsevan oppilaan kanssa. Tämä näkyi koulukuraattoreiden puheissa, kun he totesivat usein ohjaavansa opettajia ottamaan vastuuta toimien käynnistäjänä oppilaan huolta aiheuttavassa tilanteessa.

No 4: Kaikilla kouluilla on oppilashuollon henkilöstö käynyt läpi tavallaan sitä meidän koulukuraattoreiden ja koulupsykologien toimenkuvia ja tehtäviä ja mikä meidän roolimme on oppilashuollossa ja toisaalta sen täsmentämistä, että oppilashuolto itsessään kuuluu kaikille koko koulun henkilökunnalle, mikä saattaa ehkä joskus tietyllä tavalla unohtua ja et mitä se tarkoittaa ja näin.

Osa koulukuraattoreista koki tasapainoilevansa yhteisöllisen ja yksilöllisen oppilashuollon kanssa. Koulukuraattori no 2 näki yksilötyön oppilaan kohdalla toisinaan olevan akuutin tilanteen tarpeen täyttämistä ja koki, ettei hänellä jää resursseja ennaltaehkäisevään

työhön. Hän myös totesi, että koulukuraattorin pysyvyys parantaisi mahdollisuuksia tehdä niin yhteisöllistä ja ennaltaehkäisevää työtä.

No 2: Et sehän on nyt odotettavissa tai odotetaan, että saisimme sitten se toinen kuraattori tälle alueelle, niin pystyttäisiin jakamaan tämä alue kahtia. (...) et kyllä tällä hetkellä voi sanoa, että tämmöiseen ennaltaehkäisevään työhön jää vähän aikaa. Että, kun se on enempi niitä akuutteja asioita ja niitten hoitamista. (...) yhteisöllisen työn merkitys on tietenkin myös se toinen et sitä pitäisi, (...) siihen pitäisi olla sitä aikaa. (...) Ja toisaalta tietenkin sekin, että semmoinen pysyvyys, (...) jos ajattelen, niinkö kuraattoriakin, että hyötyy enempi siitä, että on useamman vuoden samoilla kouluilla, pystyy toteuttamaan sitä yhteisöllistä työtä ja sitä ennaltaehkäisevää työtä.

Koulut tasapainoilevat oppilaan hyvinvoinnin tukemisen ja oppimisen tuen rajapinnalla. Tässä taustalla on oppilaille annettavan tuen jakaantuminen lainsäädännössämme kahtia oppimisen ja koulunkäynnin tukeen ja oppilashuollolliseen tukeen. (Lakkala ym. 2019, 3.) Oppilashuolto jakaantuu myös ammattiryhmittäin eri hallintosektoreille, joka voi hankaloittaa oppilashuollon kokonaisvaltaista hahmottamista ja työn organisoimista. Toisistaan irrallaan toimivat sektorit heikentävät toimijoiden mahdollisuutta havaita varhaisessa vaiheessa lasten mielenterveysongelmia muutoinkin jo haastavan oppilashuollon palvelujen saatavuuden kanssa. (Laukkanen ym. 1999; Janhunen 2013, 43; Jakonen 2005, 64.) Henkilöstöpula ja oppilashuollon jäsenten toimintatapojen tietämyksen puute tai noudattamattomuus saattoi heikentää oppilaan oikea-aikaista ja -muotoista tukemista. Koulukuraattoreiden puheissa nousi esille tehtävän jaon tarkentamisen tarve, resurssien puute ja toive, että oppilaan asioista tulaisiin ajoissa keskustelemaan.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella, millaiset mahdollisuudet peruskoulun koulukuraattorilla on tunnistaa syrjäytymisriskissä olevia oppilaita ja miten koulukuraattori voi auttaa tukea tarvitsevia oppilaita. Tutkimuskysymykseni oli: *Miten koulukuraattorit tunnistavat ja tukevat syrjäytymisriskissä olevia lapsia ja nuoria peruskouluympäristössä?* Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jonka aineiston hankin haastattelemalla viittä peruskoulun koulukuraattoria teemahaastattelumenetelmällä. Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä teemahaastattelun runkoa hyödyntäen.

Kaikki tutkittavat olivat alle 40-vuotiaita naisia ja vain yhdellä heistä oli pitkä työkokemus koulukuraattorina. Muilla työkokemusta oli ehtinyt kertyä maksimissaan yhden lukuvuoden verran. Koulukuraattoreiden vastuuyksiköiden määrä vaihteli kolmesta neljään kouluyksikköön, näiden lisäksi heillä oli vastuullaan kolmesta kahdeksaan esikouluyksikköä. Kokonaisoppilasmäärät, esikoululaiset mukaan lukien, koulukuraattoreilla oli vastuullaan 700-1200 oppilasta. Keräsin aineiston kesällä 2022, saman vuoden alussa oli astunut voimaan uusi asetus koulukuraattoreiden asiakaskatosta, joka oli 670 oppilasta (HE 165/ 2021). Tämä ei vielä näkynyt tutkittavien työssä, mutta asia oli puheissa ja odotuksissa, kun uusia koulukuraattoreita tulee jakamaan heidän työsarkaansa. Kaikilla haastateltavilla oli sosiaalityöntekijän koulutus ja pätevyys. Neljällä oli koulun ulkopuolelta sosiaalityön kokemusta. Koulun ulkopuolisen sosiaalityön kokemus antoi koulukuraattoreille laajempaa näkemystä lähestyä oppilaiden ongelmia, ja helpotti myös oppilaan ja hänen perheensä ohjausta koulun ulkopuolisten sosiaalipalveluiden piiriin. Sosiaalityön kokemus antoi koulukuraattorille myös ammatillista auktoriteettia kohdata tasavertaisena muun oppilashuollon ammattilaisia. Oppilashuoltoon kuuluvat ydinryhmänä opettaja, rehtori, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja ja -psykologi, mutta laajemmin myös muu koulun henkilökunta. Kaikki koulussa työskentelevät ovat vastuussa oppilaiden hyvinvoinnista ja täytyy reagoida, jos huoli herää.

Tutkimukseni ydinkäsitteinä olivat syrjäytymisriski ja syrjäytyminen. Varhainen puuttuminen liittyy syrjäytymisriskin tilanteeseen reagoimisena, jolla voidaan koulun sosiaalityön keinoin ehkäistä vakavampia seurauksia ja vaativampia sosiaalityön interventioita.

Syrjäytymisriskin havaitsemisen ideana oli pohtia niiden oppilaiden näkemistä, jotka eivät itse osaa, halua tai uskalla pyytää apua tai eivät itse tunnista tarvitsevansa tukea. Oppilaan tilanteen havaitseminen vaatii aktiivista tarkastelua ja hereillä oloa. Koulukuraattorin mahdollisuus havainnoida tarkemmin oppilaan tilannetta, toteutuu parhaiten lähityöskentelyssä, kun oppilaan kanssa on jo aloitettu työskentely. Silloin yleensä jo on havaittu oppilaan tilanteessa muutostarvetta. Varsinaisten juurisyiden selvittäminen vaatii kuitenkin syvempää perehtymistä oppilaaseen. Tähän tarvitaan useampia tapaamisia ja luottamuksen luomista oppilaan kanssa. Haastatellut koulukuraattorit kertoivat, että oli tilanteita, joissa oppilaan kanssa käydyt keskustelut eivät tuota tulosta, jonka vuoksi ne lopetetaan tai oppilas ohjataan eri ammattilaiselle.

Syrjäytymisriski käsitteenä ei ollut koulukuraattoreiden puheissa tai ajatuksissa aktiivisesti. Mutta he yhdistivät syrjäytymisriskin oppilaan erilaisiin tukea tarvitseviin tilanteisiin; ahdistuneisuus, syrjään vetäytyminen, yksinäisyys, oppilaalla ei ole kavereita tai oppilas ei jaksa ylläpitää kaverisuhteita. Myös harrastusten puuttuminen tai oppilas ei enää jaksa harrastaa yhdistettiin jo huolta aiheuttavaan tilanteeseen. Oppilaan huonosta voinnista saattoi kertoa hänen poikkeava käytös, yksinäisyys, erilaisuuden kokemus tai oppilas ei löydä samanhenkistä seuraa. Syrjäytymisriskin tilanteisiin saattoi liittyä myös kiusatuksi joutuminen tai muut oppilaat eivät ota mukaan toimintaansa. Koulukuraattorit olivat nähneet, että myös menestyvä oppilas saattoi uupua tai olla ahdistunut ja syrjään vetäytyvä. Opettaja ja luokan ryhmä voivat olla siinä käsityksessä, että yksinäinen oppilas on kiinnittynyt ryhmään, eikä hänen todellista tilannettansa nähdä. Oppilaan pitkään jatkuneet selittämättömät poissaolot kertovat oppilaan tilanteessa olevan jotain huolestuttavaa. Koulukuraattorit toteuttivat kotikäyntejä työparin kanssa oppilaiden luona, jotka eivät tule kouluun. Tämä on tärkeä mahdollisuus saada tietoa oppilaasta ja hänen perheensä tilanteesta ja samalla voitiin tukea niin oppilasta kuin vanhempia. Koulukuraattorit ohjasivat lapsen vanhempia kääntymään muiden sosiaalipalveluiden tai muun ammatillisen tuen puoleen niiden oppilaiden kohdalla, joiden tilanteiden syrjäytymisriskit olivat jo niin iso ongelma, etteivät oppilashuollon keinot enää välttämättä riitä oppilaan tukemiseen.

Olin kiinnostunut myös siitä, kuinka koulukuraattorin ja opettajan kanssa yhteistyö toimii oppilaan asiassa. Aiemmissä selvityksissä on todettu, että koulukuraattoreilla on ollut

opettajien kanssa yhteistyössä ongelmia tai opettajat eivät aina luota sosiaalihuoltoon. Tutkimukseni perusteella yhteistyö opettajien kanssa toimii hyvin. Silti tuli esille, että kehitettävää olisi silti opettajien toiminnassa. Koulukuraattorille mielellään ulkoistettaisiin oppilaan asian hoito. Näitä olivat tilanteet, joissa koulukuraattorin piti pysäyttää opettaja oppilaan asian esittelyssä, jottei vain siirretä oppilaan asian hoitoa pelkästään koulukuraattorille. Opettaja tai vanhemmat saattoivat myös olettaa, että oppilaan asiaan löytyisi nopea ratkaisu. Koulukuraattorit kuvasivat sitä, että heidän sosiaalityön tietämyksen perusteella jo saattoi nähdä ja ymmärtää, että oppilaan tilannetta ei aina voida ratkaista nopeasti ja helposti. Konsultoiminen oli keskeinen työkalu koulukuraattorin ja opettajan välillä. Koulukuraattori ohjaa keskustelulla opettajaa löytämään keinoja tukea oppilasta tai toimia luokkansa kanssa. Nimettömyys konsultaatiotilanteissa on nopea tapa käsitellä oppilaan asiaa, kun oppilas ei vielä tarvitse laajempia tukitoimia. Opettajalla on ensisijainen mahdollisuus havaita oppilaan tilanne, joka aiheuttaa myös opettajalle ensisijaisen vastuun ja velvollisuuden toimia oppilaan asiassa. Joskus opettajalla voi olla liian korkea kynnys lähteä toimimaan. Oppilaan asiassa on voitu opettajien ja vanhempien kesken yrittää ja odottaa niin pitkään, että lapsi on joutunut lopulta lastensuojelun asiakkaaksi.

Tuloksissa tuli esille myös, ettei koulukuraattoria välttämättä hyödynnetä koululla riittävästi tai ei ollut totuttu koulukuraattorin olemassaoloon lainkaan. Koulukuraattoreiden tiuha vaihtuvuus oli saattanut vaikuttaa tähän. Aiemmissa selvityksissä on todettu, että opetushenkilökunnalla ei ole ollut aina selkeää käsitystä, miten koulukuraattoreiden osaamista voi hyödyntää oppilaiden ongelmatilanteissa. Koulukuraattorin työlle ei ole ollut selkeää ammatillista määritelmää, joka on voinut osaltaan hämärtää koulun henkilökunnan käsitystä siitä, mihin koulukuraattoria voi hyödyntää. Tutkittavien kouluilla tehtiin jatkuvaa oppilashuollon kehittämistyötä, vastuiden ja velvollisuuksien päivittämistä. Koulukuraattorit tekivät säännöllistä työtä itsensä tunnetuksi saamiseksi kouluyhteisössä ja myös lasten vanhemmille. Esillä oleminen ja tiedotus tuottivat tulosta, joka ilmeni oppilaiden oma-aloitteisina käynteinä koulukuraattorin luona. Lisäksi yhteisöllisen oppilashuollon keinoin koulukuraattorit voivat tarjota oppilaille mahdollisuutta lähestyä heitä jonkin teeman varjolla, esimerkiksi välitunneilla järjestettävissä tilaisuuksissa tai walk-in vastaanotoilla. Luokkiin vietyjen tietoisukujen ohella koulukuraattori voi tutustuttaa itseään oppilaisiin. Kaikkiin oppilaisiin koulukuraattorilla ei ole mahdollista tutustua. Koulukuraattorin aktiivinen esillä olo

eri tapahtumissa ja esittäytyminen oppilaille, vanhemmille ja myös koulun henkilökunnalle madaltaa kynnystä yhteydenottoon. Leiritapaamisissa koulukuraattorit kohtasivat oppilaita ja heidän vanhempiaan, joka oli myös pohjatyötä mahdollisen myöhemmän kohtaamisen helpottamiseksi.

Koulun sosiaalityö on varhaisen puuttumisen keino ja peruspalvelua, tavoitteena on ehkäistä oppilaiden joutumista kalliisiin erityispalveluihin. Opettajan neuvottelu koulukuraattorin kanssa oppilaan tilanteesta voi olla ratkaiseva ennaltaehkäisevä toimi, jolloin ei vielä tarvita oppilaan asiakkuutta kuraattorille. Oppilaan tukemista helpottaa myös se, kun oppilaaseen on tutustuttu ennakolta. Tähän on olemassa Mieli ry:n laatiman Lapset puheeksi keskustelumallilla, jossa keskitytään lapsen vahvuuksiin. Tätä koulukuraattori toivoi opettajien hyödyntävän. Positiivisten asioiden kautta on myöhemmin helpompi lähestyä oppilasta ja vanhempia, jos on noussut huolta lapsesta.

Koulun eri toimintaorientaatiot: opetus, koulunkäynnin tukeminen ja oppilashuollon järjestelmät toimivat omissa lokeroissaan. Tämä voi estää spontaanit ja aktiiviset kontaktit keskenään. Spontaaniuden ja varhaisen reagoimisen puuttuminen estää ajoissa vaikuttamisen mahdollisuuden. Ilmiö, *liian myöhäinen* yhteydenotto ammattihenkilöön tuli monesti esille koulukuraattoreiden puheissa. He totesivat, että oppilaiden asioissa ei välttämättä pysähtyä ajoissa ja syvällisemmin miettimään oppilaan ongelmien todellista syytä. Koulussa merkittävimpanä hälytysmerkkinä ongelmista nähtiin oppilaan suuret poissaolot, jotka olivat myös merkittävin syy tulla koulukuraattorin vastaanotolle. Suuri määrä poissaoloja tarkoittaa, jo pitkään jatkunutta tilannetta. Koulukuraattoreilla oli kuitenkin huoli, että isoihin poissaolomääriin ei aina reagoitu riittävän ajoissa huolimatta koulun seurantajärjestelmästä.

Kunnassa ja kouluissa psykososiaalisen ja terapeuttisen resurssin riittämättömyys vie mahdollisuuden tarjota ajoissa tukea oirehtivalle lapselle. Psykososiaalisten palveluiden resurssipulan vuoksi koulukuraattorit saattoivat joutua paikkaamaan puutetta tarjoamalla aikaa oppilaalle tavanomaista enemmän, näitä he kutsuivat tukikeskusteluiksi. Oppilaan tilanne voi kuitenkin huonontua koulukuraattorin tarjoamasta avusta huolimatta, kun oppilas ei saa kohdennettua ammatillista tukea. Tämä turhauttaa oppilasta, koulukuraattoria ja lisää

myös koulukuraattorin stressiä. Myös oppilashuollon tilojen rajallisuus fyysisesti ja ajallisesti heikentävät oppilaiden tasavertaista oppilashuollon saatavuutta. Koulukuraattoreiden oppilaan kohtaamispaikat vaihtelivat laadukkaasta vastaanottohuoneesta oppilashuollon keskittymässä kouluun, jossa koulukuraattori etsi päivän aikana useamman kerran eri tilaa keskustelutuokiolle, jolloin oppilaskin piti joka kerta käydä etsimässä.

Koulukuraattorin työ on parhaimmillaan opastavaa, lyhyitä neuvotteluita oppilaan kanssa, tutustumista hänen tilanteeseensa ja pohdintaa miten jatkossa toimitaan tai tarvitaanko muita palveluita, tai riittäisikö vain muutama koulukuraattorin tapaaminen. Koulukuraattorin ammatillisuus näkyy kykyä selvittää oppilaan tilanne ja osata ohjata oppilas oikean palvelun puoleen tarvittaessa. Koulukuraattorin rooli on usein myös koollekutsuja, sillan rakentaja vanhempien ja koulun välillä. Oppilaan tilanteen selvitystyöhön kuuluu tarpeen vaatiessa myös kotikäynnit, usein tilanteessa, kun oppilas ei tule ollenkaan kuluun. Oppilaan kanssa työskentelyn aikana koulukuraattorilla on mahdollisuus arvioida oppilaan tilanteen vakavuutta. Koulukuraattorin organisoima samassa tilanteessa olevien oppilaiden ryhmätoiminta oli todettu hyväksi keinoksi tukea oppilaita, joilla oli vaikeaa toimia ryhmissä tai eristäytyivät muista oppilaista. Näissä tapahtumissa ohjaajina toimivat ammattilaiset henkilöt esimerkiksi nuorisotoimesta.

Koulukuraattorin asema oppilaitoksessa ja toimijaverkossa vaikuttaa koulukuraattorin mahdollisuuksiin hyödyntää sosiaalityön ammatillisia menetelmiä oppilashuoltotyössä. Oppilashuolto on jakautunut ammattiryhmittäin eri hallintosektoreille, joka voi hankaloittaa oppilashuollon kokonaisvaltaista hahmottamista ja työn organisoimista. Työkäytänteiden yhtenäistämällä tasattaisiin palveluiden laatua ja saatavuutta. Vaikka koulukuraattori asettuu ammatillisena toimijana samalle tasolle lääkärin, psykologin ja terveydenhoitajan sekä opettajan kanssa, voivat koulukuraattorit joutua päivittämään asemaansa tässä joukossa. Vastuiden ja velvollisuuksien päivittämisellä nähtiin jatkuva tarve oppilashuollon toimijoiden keskuudessa. Koulun hyvinvointityön kehittymisen kannalta olisi tärkeää, että ammattilaiset tunnistavat oman roolinsa moniammatillisessa tiimissä ja kykenevät arvostamaan toistensa työpanosta tasavertaisina toimijoina. Koulukuraattorin tehtävän hahmottaminen voi olla vaikeaa, koska muilla oppilashuollon toimijoilla voi olla vähäinen tuntemus sosiaalityön sisällöstä ja menetelmistä. On voinut vallita käsitys, että koulukuraattorilla on

selkeitä sekä ymmärrettäviä menetelmiä oppilaan asiassa, vaikka oppilaan tilanne olisi monimutkainen ja epämääräinen.

Oppilashuollon perimmäinen työ on sosiaalistamistyötä, taustateoriana vaikuttaa niin sosiaalinen kuin pedagoginen ajattelu, jota toteuttaa monialainen ja verkostoitunut ammatillinen yhteistyö. Koulusta tarjottu sosiaalityö on oppilaalle vapaaehtoista ja oppilaalta täytyy saada suostumus, jos hänen asioitaan käsitellään koulukuraattorin kanssa. Suostumuksellisuus on tärkeä tekijä motivoida oppilasta ottamaan vastuuta yhteisessä tekemisessä ja madaltaa kynnystä tulla koulukuraattorin luokse. Vapaaehtoisuudella ja yhdessä luottamuksellisen suhteen luomisella on helpompaa vaikeiden asioiden käsittely oppilaan kanssa. Koulukuraattori saattaa olla oppilaalle tärkeä ja joskus ainoa mahdollisuus keskustella aikuisen kanssa.

Tavoitteessani selvittää koulukuraattoreiden mahdollisuuksia havaita ja tukea syrjäytymisriskissä olevia oppilaita sinänsä onnistui. Otos on pieni, yleistettävää kuvaa ei voi tästä tuloksesta tehdä. Lisäksi koulukuraattoreiden lyhyt kokemus alalla yhtä lukuun ottamatta vaikutti tulokseen. Analyysiä tehdessäni, pohdin, oliko haastattelurungossani liikaa asioita tai olisiko pitänyt ohjata keskustelua enemmän. Etsin koulukuraattoreiden puheista ajatuksia, kuinka he näkevät syrjäytymisriskissä olevan oppilaan tilanteen ja miten he voivat tukea tässä tilanteessa olevaa oppilasta. Syrjäytymisriskin tilanteissa olevat oppilaat olivat koulukuraattoreiden näkemyksen mukaan jo koulun ulkopuolisen tuen tarpeessa. Käsitteen pohtiminen kuitenkin käynnisti ajattelua, että pitäisikö oppilaiden tilanteisiin paneutua syvemmin. Tähän liitän tunnistamisen merkityksen, josta koulukuraattorit puhuivat, että paneuduttaisiin oppilaan tilanteeseen syvemmin. Tutkielma tuotti olemassa olevaa tietoa, syrjäytymisriskin käsitteen pohtiminen tuotti hyvää keskustelua oppilaiden tilanteista. Koulukuraattorit itse avasivat syrjäytymisriskin käsitettä eri ilmiöillä. Syrjäytymisriskin näkökulman kautta pohtiminen tuotti uutta ajattelua, osataanko nähdä tai katsoa oppilaan tilannetta oikein. Asiakaskaton toteutuminen eli koulukuraattoreiden määrän lisääminen ja sen vaikutukset koulukuraattoreiden työhön, voisi olla mahdollinen jatkotutkimuksen aihe.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. E-kirja. [Laadullinen tutkimus 2.0. | Ellibs Library](#).
- Andersson, Gunvor 2010: Utvecklingsekologi och sociala problem. Teoksessa Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (toim.) 2013: Perspektiv på sociala problem. Toinen painos. Författarna och Natur & Kultur, Stockholm. Latvia. 202–216.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja 2013: Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) 2013: Lastensuojelun ytimissä. 4. painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13–42. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>.
- Beedel, Phoebe 2009: Charting the Clear Waters on the Murky. Teoksessa Clarke, Simon & Hoggett, Paul 2009: Researching Beneath the Surface: Psycho-Social Research Methods in Practice. Taylor & Francis Group. 2009-05-15. [ProQuest Ebook Central - Reader \(ulapland.fi\)](#). 101–119.
- Cameron, Mark 2006: Managing school discipline and implications for school social workers: A review of the literature. *Children & Schools*, 28(4), 219–227. [Managing school discipline and implications for school social workers: a re...: EBSCOhost \(ulapland.fi\)](#).
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere 2007. [Tutkijan arkipäivän etiikka | Ellibs Library](#).
- Eskola, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Hakala, Juha T. 2018: Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Valli, Raine (kirjoittaja, toim.) & Aarnos, Eila (kirjoittaja): Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. 5. uudistettu painos. [Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 | Ellibs Lukuohjelma \(ellibslibrary.com\)](#).
- Hall, Cristin M. & Dawes, Molly & Farmer, Thomas W. 2021: Social Networks in Fifth Grade Classrooms: Who Reports being in a Group and Who Does Not? *Journal of Child and Family Studies* 30, 808–823. [Social Networks in Fifth Grade Classrooms: Who Reports being in a Group and Who Does Not? | SpringerLink \(ulapland.fi\)](#).
- Harinen, Päivi & Halme, Juha 2012: Hyvä, paha koulu Kouluhyvinvointia hakemassa. Suomen Unicef, nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/hyva_paha_koulu-1.pdf.
- Harrikari, Timo 2008: Riskillä merkityt, Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/riskillamerkityt.pdf>.
- HE 165/ 2021. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta. [HE 165/2021 - Hallituksen esitykset - FINLEX®](#).
- Heino, Tarja 2013: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.): Lastensuojelun ytimissä. 4. painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 84–107. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>.
- Heiskanen, Markku 2015: Numeroiden lukeminen ja ymmärtäminen. Teoksessa: Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja & Uljas-Rautio, Katriina 2015: Ajattele itse!: tutkimuksellisen

- lukutaidon perusteet. PS-kustannus. [Ajattele itse!: Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet | Ellibs Library](#). 57–79.
- Hietanen-Peltola, Marke & Vaara, Sarianna & Laitinen, Kristiina (2019): Koulukuraattori-palvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhuollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 4/2019. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137540/URN_ISBN_978-%20952-343-271-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Hirsjärvi, Sirkka, 2008: Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus 2008.
- Hotulainen, Risto & Lappalainen, Kristiina & Sointu, Erkko 2014: Lasten ja nuorten vahvuuksien tunnistaminen. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara Lotta. (toim.) (2014). Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus. [Positiivisen psykologian voima | Lapin korkeakoulukirjasto | LUC-Finna](#). sivut 233–248.
- Hänninen, Riitta 2014: Kaupallinen nuorisokulttuuri ja erottautuminen lumilautailussa. Teoksessa Gissler Mika, Kekkonen Marjatta, Känkänen Päivi, Muranen Päivi & Wrede-Jäntti Matilda (toim.): Nuoruus toisin sanoen, Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere, 86–88. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/120384/THL_2014_TEE019_09062015.pdf?sequence=5&isAllowed=y.
- Janhunen, Kirsi-Marja 2013: Kouluhyvinvointi nuorten tulkitsemana. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta 2013. urn_isbn_978-952-61-1021-9.pdf (uef.fi).
- Johansson, Thomas & Lunneblad, Johannes & Odenbring, Ylva, 2018: ”Det är svårt för skolan när det inte är uppenbara försummelser” – Elevhälsan, utsatta elever och social klass, *Educare*, 2018 (1), 26–42. https://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/24808/Educare_18.1_muep.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
- Juhila, Kirsi 2014: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset paikat. Vastapaino. Tampere.
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli & Alasuutari, Pertti 2020: Tieteellinen kirjoittaminen. Vastapaino. [Tieteellinen kirjoittaminen | Ellibs Library](#).
- Konu, Anne 2002: Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Väitöstutkimus. Tampereen yliopisto. Terveystieteen laitos. Tampere University Press: Acta Universitatis Tamperensis 887. <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5445-6>.
- Koskela, Teija, 2009: *Perusopetuksen oppilashuolto lapissa opettajien käsitysten mukaan* Kasvatustieteiden tiedekunta & Faculty of Education. https://luc.finna.fi/ulapland/Record/lauda.10024_61660.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino 2011. 2. uud. p. [Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys | Ellibs Library](#).
- [Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX®](#)
- Lakkala, Suvi Päivikki & Turunen, Tuija & Laitinen, Merja, & Kauppi, Arto Johannes (2019). Koulun mahdollisuudet lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin vahvistajana – opettajat ja koulukuraattorit hyvinvointityön tarpeen tunnistajina ja koordinoijina. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 50(1), 47–59. [Lakkala_Turunen_Laitinen_Kauppi_oikoluku_valmis.pdf](#) (ulapland.fi).
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/ 417.

- Louhela, Virpi 2012: Kuulluksi tulemisen pedagogiikka kaikille yhteisessä koululiikunnassa, väitöskirja, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
<http://urn.fi/urn:isbn:9789514299964>.
- Luukka, Minna-Riitta 2020: Mikä tekee tekstistä tieteellisen. Teoksessa: Kinnunen, Merja & Löytty, Olli & Alasuutari, Pertti 2020: Tieteellinen kirjoittaminen. Vastapaino. [Tieteellinen kirjoittaminen | Ellibs Library](#). 13–28.
- Lämsä, Anna-Liisa, 2009: Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Akateeminen väitöstutkimus. Oulu: Oulun yliopisto – Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. [Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa \(oulu.fi\)](#).
- Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia: Lastensuojelun laatusuositus 2019. [STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf \(985.6Kt\)](#).
- Mieli ry: [Lapset puheeksi -lokikirjat - MIELI ry](#).
- Moilanen, Tanja & Airaksinen, Matti & Kangasniemi, Mari (2021): Varhainen puuttuminen nuorten rikoksiin ja hyvinvointiin liittyviin ongelmiin: kyselytutkimus monialaista yhteistyötä tekeville ammattilaisille. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 58 (2021): 1. Journal.fi. <https://doi.org/10.23990/sa.88064>.
- Myllyniemi, Sami (toim.) 2014: Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. [Nuorisobarometri_2014_web.pdf \(tietoanuorista.fi\)](#).
- Määttä, Mirja & Määttä Anne (toim.) 2015: Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen, Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015. https://vnk.fi/documents/10616/1456483/VNK+16_2015.pdf/2efb35eb-0f6e-4428-93bf-5998df7d983d
- Nicholls, Lindsey 2009: Seeing – believing, dreaming - thinking: some methodological mapping of viewpoints. Teoksessa Clarke, Simon & Hoggett, Paul 2009: Researching Beneath the Surface: Psycho-Social Research Methods in Practice. Taylor & Francis Group. 2009-05-15. [ProQuest Ebook Central - Reader \(ulapland.fi\)](#). 169–192.
- Novak, Igor 2010: Science: A Many-splendored Thing. World Scientific Publishing Company, 2020-12-03. [ProQuest Ebook Central - Reader \(ulapland.fi\)](#).
- Odenbring, Ylva 2019: The Daily Life and Reality Behind Child Poverty in Sweden: Children's and Adolescents' Voices. [FinELib SpringerLink Contemporary Journals](#).
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. [perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf \(oph.fi\)](#).
- Oppilas- ja opiskeluhuoltolaki (1287/2013). [Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto - Valto \(valtioneuvosto.fi\)](#).
- Perttula, Rauno 2015: Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Väitöstutkimus. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylän yliopisto. [JYX - Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä \(jyu.fi\)](#).
- Perusopetuslaki 21.8.1998/ 628.
- Pippuri, Terhi 2015: Koulun sosiaalityön asiakkuudet ja asiakasprosessit. Kvantitatiivinen tutkimus espoolaisista peruskoululaisista kuraattoripalveluissa. Tampereen

yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f649c044-5af8-4736-85eb-f1e21e211f40>.

- Puolakka, Kristiina 2013: Hyvän mielen koulu: substantiivinen teoria mielenterveyden edistämistä yläkoulussa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere University Press. [Hyvän mielen koulu. Substantiivinen teoria mielenterveyden edistämisestä yläkoulussa \(tuni.fi\)](#).
- Raunio, Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityössä, Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä, Helsinki.
- Roine, Mira 2010: Verkkoympäristö vanhempien juomisesta kärsivien tyttöjen tuen tilana. Teoksessa Kallio Kirsi Pauliina & Ritala-Koskinen Aino & Rutanen Niina (toim.) 2010: Missä lapsuutta tehdään? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 73–87. [ResearchGate](#).
- Saari, Juho 2015: Huono-osaiset, Gaudeamus Helsinki University Press, Gaudeamus Oy, Helsinki.
- Salonen, Saara 2017: Syrjäytyminen väistää määritelmiä. Kansaneläkelaitos. <https://sosiaalivakuutus.fi/syrjaytyminen-vaistaa-maaritelmia/> . 19.3.2021.
- Sandberg, Otso 2015: Hallittu syrjäytyminen, Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96542/978-951-449677-6.pdf?sequence=1>.
- Sisäministeriön julkaisu 1/2014. Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Työryhmän selvitys. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-898-5>.
- [Suomen perustuslaki 731/1999 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)
- Sutela, Elina & Törmäkangas, Liisa & Toikka, Enna & Haapakorva, Pasi & Hautakoski, Ari & Hakovirta, Mia & Rasinkangas, Jarkko, Gissler, Mika & Ristikari, Tiina 2016: Nuorten hyvinvointi ja syrjäytymisen riskitekijät Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa: Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu. Julkari, STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto. Raportti: 2016/ 005. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-662-9>.
- Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/ 1326.
- THL Kouluterveyskysely 2021. [Kouluterveyskysely - THL](#) .
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019 a: Kouluterveyskysely, elämään tyytyväisyys, perusopetus 4. ja 5. luokka, 2017 ja 2019. [Perusopetus 4. ja 5. luokka, 2017 ja 2019 - Kouluterveyskyselyn tulokset 2017 ja 2019. Perusopetus 4. ja 5. luokan oppilaat. - THL kuutio- ja tiivistekäyttöliittymä.](#)
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019 b: Kouluterveyskysely, elämään tyytyväisyys, koko maa, perusopetus 8. ja 9. luokka, 2017 ja 2019. [Perustulokset, nuoret 2017 ja 2019 - Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006-2019 - THL kuutio- ja tiivistekäyttöliittymä.](#)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannus-osakeyhtiö Tammi. Uudistettu laitos. E-kirja. [Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi: Uudistettu laitos | Ellibs Library](#).
- Tuominen-Soini, Heta 2014: Onko nuorella kaikki hyvin, jos koulussa menee hyvin? Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara Lotta. (toim.) (2014). Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PSkustannus. [Positiivisen psykologian voima | Lapin korkeakoulukirjasto | LUC-Finna](#). sivut 216–230.

- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/ 2019. [Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa \(tenk.fi\)](#).
- Valli, Raine 2018: Aineistokeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Valli, Raine (kirjoittaja, toim.) & Aarnos, Eila (kirjoittaja): Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. 5. uudistettu painos. [Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 | Ellibs Lukuohjelma \(ellibslibrary.com\)](#).
- Vandenbroeck, Michel & Bouverne-De Bie, Maria 2010: Lasten toimijuus ja kasvatuksen normit: neuvoteltu yhtälö. Teoksessa Kallio Kirsi Pauliina & Ritala-Koskinen Aino & Rutanen Niina (toim.) 2010: Missä lapsuutta tehdään? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 17–32. [ResearchGate](#).
- Vastamäki, Jaana & Valli, Raine 2018: Tutkimusasetelman ja mittareiden valinta kyselylomaketutkimuksessa. Teoksessa Valli, Raine (kirjoittaja, toim.) & Aarnos, Eila (kirjoittaja): Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. 5. uudistettu painos. [Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 | Ellibs Lukuohjelma \(ellibslibrary.com\)](#).
- Viljamaa, Elina 2012: Lasten tiedon äärellä: Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona. <https://luc.finna.fi/ulapland/Record/luc.993251293806246>.
- Vilkka, Hanna 2021: Näin onnistut opinnäytetyössä: ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. E-kirja. PS-kustannus. [Näin onnistut opinnäytetyössä : ratkaisut tutkimuksen umpikujiin | Lapin korkeakoulukirjasto | LUC-Finna](#).
- Wallin, A. 2011. Sosiaalityö koulussa. Avaimia hyvinvointiin. Helsinki. Tietosanoma.
- Äärelä, Tanja, Kasvatustieteiden tiedekunta & Faculty of Education. 2012. ”Aika paljon vaikuttaa minkälainen ilme opettajalla on naamalla.”: Nuoret vangit kertovat peruskouluajoistaan.

Liite Teemahaastattelurunko

I Keskustelua koulukuraattorin työstä

- oma toimenkuva koulukuraattorina
- yksikkömäärät, oppilasmäärät
- tärkeimmät tavoitteet työssä – miten määritellään, muotoutuvat
- yleisesti työstettävät aiheet opettajien, oppilaiden, oppilashuoltoon ja muiden toimijoiden kanssa
- oppilashuollon organisoituminen
- yhteistyö ja tiedonkulku eri toimijoiden välillä, työnjako ja vastuut

II Käsitteiden pohdintaa ilmiöinä peruskoulukontekstissa

- syrjäytymisriski
- varhainen havaitseminen
- varhainen tukeminen, interventio

III Syrjäytymisriskissä olevan peruskoululaisen havaitsemisen ja tilanteeseen puuttumisen mahdollisuudet

- syrjäytymisriskissä olevan oppilaan tunnistamisen mahdollisuudet ja tilanteet
- varhaisen puuttumisen mahdollisuudet syrjäytymisriskissä olevien lasten/nuorten tilanteisiin
- työskentely oppilaan opettajan kanssa oppilaan mahdollisen syrjäytymisriskiepäilyn tilanteessa

IV Työskentely syrjäytymisriskin alla olevan peruskoulun oppilaan kanssa

- oppilaiden kohtaamisen tilanteet ja fyysiset paikat
- miten syrjäytymisriskissä olevaa oppilasta tuetaan?
- työ syrjäytymisriskissä olevien oppilaiden perheiden kanssa
- moniammatillisen yhteistyö

V Kokemuksia syrjäytymisriskissä olevan oppilaan kanssa tehdystä työstä

- omasta näkökulmasta.
- onnistumisen kokemuksia
- mitä olisi voinut/ voisi tehdä toisin?
- kuinka oppilaat ovat suhtautuneet?
- palaute muilta toimijoilta

VI Kehitysideoita syrjäytymisriskissä olevien oppilaiden havaitsemiseen ja tukemiseen